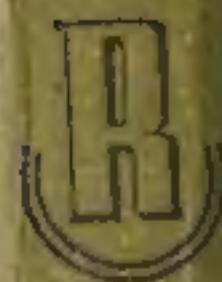

Eduard Vilde · Lunastus

Eduard
VILDE

Lunastus

Eduard Vilde

Lunastus

ÜHE TÖÖLISE NOORPÕLV

TALLINN «EESTI RAAMAT» 1988

Sarja «Eesti romaanivara» kolleegium:
G. Grünberg, O. Jõgi (esimees), P. Kuusberg, P. Lias,
E. Nirk, A. Tamm

Kujundanud H. Kersna
Romaani «Lunastus» esitrükk ilmus 1909. a.
Seitsmes trükk

V 4702700100—304
901(15)—88 213—88

ISBN 5—450—00231—9

© Järeisõna.
Kirjastus «Eesti Raamat», 1988

Esimene peatükk

VÄIKESE JENS NIELSENI PÄEV

Sügisel ja talvel oli ikka veel pime, kui väike Jens Nielsen hommikuti ärkas. Enamasti tundis ta põske või kaela kipitavat, ja kui ta äigas sealt käekesega üle, jäi talle märga näppude alla ning ninna tungis vaenlikku haisu. Ta hüüdis siis ema, aga ema ei olnud. Ainult harukordadel — Jens kuulis sääraseid kordi kutsutavat pühapäeviks — hõikas ema teisest voodist vastu: «Jaa, Jens, jaa!» Jäi aga vastus tulemata nagu kunagi, siis hüüdis Jens veel mõne korra, lõpuks kindlas lootusetuses, ja andis nüüd vaba voli suurele haledusele, mis kiindus ta väikese südame ümber. Ta puges süngist välja ja kobas läbi pimediku kambrikese eelmise ukse taha. Sinna kükitas maha, ja hakkas nutma. Ta nuttis aeglaselt ja asjalikult, ilma suurema kisata, samas pikalises rütmis, nagu lainetas muljuv valu ta hingekestest üle. Jens nuttis kui laps, kes teab, et teda ometi ei kuulata ja et pisarad seepärast midagi ei aita. Ukse all kükitas ta niikaua, kui aken lõi valgemaks. Siis ronis akna ees seisvale lauale, kiskus eesriide üles ja kükitas ning nuttis siin edasi. Roosatriibulise rootsi riidest särgikese sisse kiskus ta oma kõhnad koivakesed kõnni, toetas lõua põlveotstele, ja las kis pisaraid joosta, hambaid lõgiseda. Mida kauemini ta külma klaasi taga istus, seda sinisemaks löid ta huuled, seda räpakamalt raputasid värinad ta keha ja seda vagusamaks rauges ta nutt. Tasasele ulgumisele järgnes nuuksumine, nuuksumisele kramplik luksumine.

Aga mitte üksi külm ei tõkestanud väikese Jens Niel-

seni nuttu, vaid ka valgus. Ta silm hakkas selitama välist maailma ja see viis ta mõtted igatsuse haledusest teisale. Palju seda maailma küll ei olnud, mis tuli pimediku põlle alt nähtavale, aga Jens Nielsen nõuded olid kasinad. Kohe akna all, meetrit kolm-neli eemal, seisis maja peldik, pisikesteks latriteks jaotatud pikergune puuhooneke, mille pikka ukserida varjas pruuniks vaabatud plank. Peldiku katusel istus ikka mõni kass või keksis mõni varblane ja üle kitsa, prügitatud õue klõbises ikka üks või teine paar suuri puukingi peldiku poole, kord Jenseni-isa, kord Larseni-ema, teised korrad muude majaliste jalas. Uulitsapoolse maja köögi- ja tagatrepiaknad aga, viis rida ülestikku —, need seisis Jensikesel pea-aegu kõik silma ees, kui ta natuke kaela tahtis sirutada, ja nende tumedate ruutude taga liikus rohkem päid, kui väikese üksiklase huvitamiseks vajagi oleks olnud. Siin ja seal kisti need tolmunud aknad lahti, vaibad, voodikotid, põrandariided tulid nähtavale, kepid hakkasid nende peal tantsima, ja siis läks ilm sealt kohalt nii halliks, et Jens pööras pilgu jälle kuhugi nähtavamate olendite poole. Tahmase näoga jäme poiss — Niels ta nimi — laaberdas, raualatt õlal, vilistades üle õue, sest mitte kaugel Jensi korterist, sama hoovipealse maja alumisel korral, oli Olseni šepapada; kuidas vasarate hoopide all alasi kiljatas ja kuidas ääsilõike lõõtsa puhkel vuhises, seda võis Jens üsna selgesti kuulda. Ja seepeale prahvatas vastasmajas kingsepp Anderseni räpane tagauks lahti, õpi-poiss Lars lendas kahe saapapaariga välja ning see, kelle põlveots ta lendama oli pannud — meister Andersen —, saatis talle lävelt veel mõned taani sarvilised järele. Ning lõpuks ilmus majaperemees Jörgensen, luud ja labidas käes, sinine tislripõll ees, ja hakkas hoovi eilsest rämp-sust kasima.

Seda kõike ja mõnda muudki nägi väike Jens oma aknast, kui see polnud liiga hiline või härmas, või kui Kopenhaageni jääkülm udu, Öresundi tossav hingeaur, maharõhutud korstnasuitsuga segi, hoovikest liiga väga ei ummistanud. Mida aga Jens oma aknast kunagi ei näinud, see oli taevast. Sellest ei ulatunud siia alumise majakorra akendesse, Jensi kaelasirutamisest hoolimata, mitte kitsast siilugi. Nähtamatuks jäi muidugi ka päike, mis paistvat mujal nii ühetasaselt õigete ja ülekohtuste peale. Temast ei olnud Jörgenseni majade vaheõues naljalt

muud märgata kui enam või vähem valvakat kuma, mis tumenes alumiste akende ees pealegi ämblikuvõrgu-karvaliseks videvikuks.

Kui pisuke Jens Nielsen nõndaviisi särgiväel söögilaua lükkas, kriim näoke tapetud pisaraist, kaelake verine lõhkilitsutud lutikaist, rind täpiline öösiste vaenlaste salahammustustest, siis ei vahtinud ta mitte ainult välja, vaid kuulatas ka üles. Tulevad ju kõik head annid ülevalt, ka Jens Nielsen kohv tuli sealt. Kohv ja muu tarvik abi. Iga kõbin väljas trepil tõstis ta kõrvad kikki. Aga paljugi pettust klobises puu- ja nahkkingades vanast nagisevast trepist alla, enne kui Jensi jänesekõrvakesed kuulsid tõtt ja ta hingest sööstis trööstihoog läbi: Nüüd! Seda klobinat, mis temale kohvi tõi, polnud terasemal kuulatamisel raske ära tunda, sest kolmeni oskas Jens Nielsen juba varakult lugeda. Peterseni vanaema astus aga ikka kolm kompsu, kuna teised trepist alla tulijad astusid kaks. Ning kui tal oli vanaisa kannul — ja kunas poleks tal teda kannul olnud! —, siis sai kolmest kompsust veel kord kolm. Ikka: komps — komps — komps! ja tagantjärele kah: komps — komps — komps! Kestis muidugi kaunis kaua, enne kui need kahekordsed kompsud jõudsid trepist alla Jensi ukse taha, sest Peterseni-vanade kuuest jalast olid ainult kaks tugevad ja väledad — need, mis puust. Teist nelja vedasid aga nii järele ja tõstsid neid astmelt astmele, nagu oleksid nad klaasist. Puust jalg, mida kumbki käes hoidis, erines teistest muu seas seeläbi, et ta tegi hoopis heledama kompsu: umbes nõnda nagu väikesed vasarad suurte seas Olseni šepapajas.

Nüüd viimaks: müdina vaikimine, lõõtsutav nohin, võtme kriuks. Jens on laualt juba maas, kui uks lahti läheb. Vahel ka mitte — ainult siis, kui ta aknast välja ei näe ja on seepärast veel täies nutuhoos. Siis peab teda maha tõstetama. Uksest aga venib Peterseni vanaeit tollitollilt sisse, lohistades kahte jalga järele, kolmat kõpsutades ning Jensi kohvitassi nii väga läigutades, et sai teeb alustassi äärel ujumiskatseid ja kollane ojake niriseb eide kotiriidest põlle mööda alla.

«Poisu, vaene poisu... kas jälle nutt varaks?»

Suu, mis seda madala, tugeva mehehäälega ütleb, lõikub ilmatu pika-kitsa praona näost läbi, mille pind ja karv küpsetatud linnasekoorikut meelde tuletab. Selle

pruuni kooriku ülemisest osast välguvad kaks voldikeste vahele peidetud silma karusel lahkusel lõdiseva «poisu» peale maha.

Kuna Jens lepitatult veel paar lõpunuksatust teeb, seab Peterseni vanaema kohvitassi ujuva saiakesega toolile ja ulatab käe Jensi pükste järele voodi otslaua. Eide käte vahel poeb Jens torukeste sisse, eit lausub ühtelugu: «Soo — sooo — soooo!» ja paneb nõõbid pikalise pusimisega kinni. Õudse tundega vaatab Jens nüüd vastu järgnevale paratamatule hirmusündmusele. Vanaema kastab suure pesukäsna külma vette ja hakkab selle koleda piinariistaga nühkima Jensi nägu ja kaela. Seejuures siunab ta küll väga õiglaselt lutikaraipeid, kes poisu ihu on kublale hammustanud, aga või see suudab tasuda Jensi rasket kannatamist, millele ta puristades ja küünistades vastu võitleb. Kuid igal hädal on viimaks lõpp. On Jens ka kuue selga ja jalatsid jalga saanud, võib ta asuda kohvile, mis vaheaegu üsna külmaks on läinud. Vanaema aga komberdab lahkesti podisedes uksest. Täna on ta talitus Jensine Nielsen pojakese kallal toimes. Nüüd algab väikese Jensi iseseisvus. See kestab lõunani, mil tuleb ema, ja siis õhtuni, mil jälle tuleb ema. Kui Peterseni-eidekesel just mahti juhtub olema, eks ta siis heida ka vahel silma pisukese hulguse peale; enamasti pole tal aga mahti, sest ennelõuna kulub äri, pärastlõuna aga jooksva ravimise peale.

Vanaeide kannul astub, kui tal aega, vahel ka vanataat hommikuti Jensi juurde sisse. Vaest nutjat naerunäol silmitsedes ja tema peakest paitades ajab ta korraka toruks keeratud keele suust ja kukub nagu kägu. Ei ta jäta enne kukkumast, kui Jens talle pisarate tagant korraks vastu naeratab. See lõbus vanamees kannab alati, suvel ja talvel, pikka sinist pluusi, mis kirju on nagu maailma kaart igakarvalistest suurtest ja väikestest lappidest. Et ta jäme kael on liiga lühike ja täiesti kange, siis ei pööra ta ilmaski pead üksi, vaid kogu kehaga ühes. Habemeta lõua all ripuvad tal kõrvuti kaks pehmet nahalotti nagu kukel, kuid selle vahega, et nad pole nii punased. Tema kepp on jämedam ja okslikum kui eide oma, eide ja taadi kõnnak aga nii ühesugune jalgade järelevedamine, et väike Jens naudib haruldast huvi, kui ta mõlemaid teineteise taga või kõrval näeb kõndivat.

Ja seda näeb ta iseäranis huvitava vaatamänguna hom-

mikuti, kui ta nendega pärast kohvijoomist välja on läinud. Hoovis seisab roheline kaarik, veekindel kast peal. Vanataat haarab käsipuu pihku ja hakkab kaarikut lükkama. Väravast välja, uulitsat mööda alla. Pahem käsi lükkab, parem kompsutab keppi. Temale tuleb eideke kepi najal järele. Ja nüüd võib väike Jens vahtida, kuidas nende rasked, kanged jalad venides kive kaabivad — liits — laaats, liits — laaats! Annab päris oodata, enne kui teine jalg jõuab teisest mööda.

Lähemal uulitsanurgal peatuvad — keldri ees, mille uksepealset ehib sinine silt valgete kaladega. Keldris talitab nende tütar, lesk emand Neble. Nad hüüavad talle midagi alla ja tema hüüab neile midagi üles, mispeale mõlemad vanad lääplevad põikuulitsast välja ja suure uulitsa keskele, et jääda sinna ootava vahtimisega kõrvuti seisma.

Petersenide kalakeldri kõrval, Prints Jørgeni ja Griffenfeldi uulitsa nurgal, asetseb väike keldrikõrts. Selle uksele ilmub iga viie minuti tagant kõhn, lageda lõuaga mees värsket õhku nilpama — kõrtsmik Henrik Sørensen. Alati tossab tal piibukujulises pitsis püstiseisev sigar suus ja ta käsi klõbistab püksitaskus peent raha. Väikest Jensi huvitab härra Sørenseni vahtimisviis. Härra Sørensen, nokaga laevamehemüts peas, ei vahi nimelt ialgi kauemini ühte külge või ühe inimese poole, vaid ta pisuke kitsas pea nõksub vahetpidamata sinna ja tänna, otsekui ivakesi otsival aral linnul. Iga kõbin, iga varjuke uulitsal muudab silmapilguks ta tähelepanemise suunda. Mida ta nii hoolega peaks otsima ja ootama? mõtleb väike Jens endamisi, ja tal on kahju, kui härra Sørenseni linnupea jälle kaob keldrisse.

Vastasoleval nurgal on härra Folmer Matthiasseni vürtskauplus. Ka punase peaga härra Matthiassen armastab oma kõverail jalgadel ukse ees seista, kui talle seks vähegi mahti antakse. Seistes hoiab ta oma tedretähelised käed tingimata pika saterkuue saba all, ja Kopenhaageni vinge tuul võdistab terava otsaga punast karvatutti ta lõua otsas. Pilusilmil ning sügavas mõttes vaatab noor kaupmees üles taeva poole ja alla maa peale, ning pisike Jens Nielsen mõtleb oma peakeses: «Kuidas võib nii väikesel kõverjalgsel härral nii suur pood ja nii pikk kuub olla?»

Mitte kaugel Matthiasseni ärist, viiliti üle uulitsa, asub

proua Johannseni riidekauplus. Seal riputab müüja, pikk, vitsjas neiu, naisterahva-jakkisid, -pluusisid ja -pöllesid välja uste külge. Iga kord, kui ta midagi üles on riputanud — ta teeb seda ruttu ja ruttu —, vahib ta vilksti härra Folmer Matthiasseni poole, ja Jens Nielsen ajuke sünnitab endale küsimuse: «Kui tal Matthiasseni-härrale midagi on öelda — miks ta siis ei ütle?»

Aga vaheajal on Petersenide oodatav päralt jõudmas. Peterseni taat tõstab näidates keppi, eit teeb seda järele, ja väike Jens hakkab tulijale oma nõrkadel jalgadel vastu vänderdama. Tulijaid on õigusepärast kaks — kaks ja veel palju rohkem. Nad pöörduvad praegu Nørrebro pealt Griffenfeldi uulitsasse — roheline kastvanker ees, siis Frederik, Neble, siis must Nero. Veega täidetud kast aga, see on täis kihisevat elu, mille nähasaamise himu nüüd Jensi meeled vangi võtab. Ta teretab pikka Frederikki külmasinise, kohmetunud irvitamisega, sabaliputavat koera mõne silitamise, ja tipib siis kaariku ratta kõrval, nina punane, tuldud teed tagasi joosta. Frederik Neble, Petersenide tütrepoeg, mustaverd kuivetanud poiss, käänab eide ja taadi vahelt loksuva vankriga läbi ümber Prints Jørgeni uulitsa nurga, kuni ta keldri ees, teise rohelise kaariku kõrval, peatub ning kübara peast võtab, et otsaesiselt hīgi pühkida. Põnevusega ootab Jens, millal ta kasti pealt kaane ära tõstab, ja teisi mudilasi, kes sedasama ootavad, koguneb ikka rohkem saladusliku vankrikese ümber. Aga Frederikil on mõlemate vanadega ning emaga keldriuksel tänase püügi ja sisseostu üle veel mõni sõna juttu ajada, enne kui ta ootajate ihkamise täidab. Nüüd viimaks langeb saladusekate, ja kõik põnnikesed seisavad kikivarbail ning ajavad kaelad pikale. Tumehallist veest paistavad ridamisi mustjad pikergused turjad ja liikuvad lõpused välja; siit ja sealt musta mulina seest lööb vahel nagu hõbedast välku. Üks ja teine väikestest uudishimulistest sõandab näpuotsa vette pista, et seda lähemal pilgul kilgates tagasi tõmmata, mispeale ümber ringi hele naerulagin lahti puhkeb. Tihe ring kalavankri ümber katkeb alles siis, kui Frederik vankri all rippuva plekkämbri kätte kahmab, sest nüüd algab vaatamängu huvitavam osa. Frederik tõstab kastist ämbri ämbri järel kalu täis ja valab nad ühes veega teise kalavankrisse, mis on tühi. Kuidas nad sabaga üle ämbri ääre salvavad ja tühjemas kastis esiotsa metsikult laksu löövad, seda

kõike on suurepärase vaadata, ja salgakese vadinal ning uih- ja aih-hüüetel pole piiri. Väikesel Jensil on see veerand tundi tervest ennelõunast kõige lõbusam.

Kui pikk Frederik kalad kolme paika — mõlemasse vankrisse ja keldrianumasse — ära on jaotanud, astuvad vanaema ja vanaisa tegevusse. Vankrit lükkavad nad vaheldumisi, aga väljahüüdmine on üsna eide asi. Seda mõistab ja jaksab ainult tema. Midagi ei jäänud Jens Nielsenile ta õrnemast lapsepõlvest nii mõnusa kentsakusega meelde kui Peterseni vanaema igahommikune kalaliturgia. Vankrit tõugates ja jooksvavigaseid jalgu järel lohistades liigub mullakarva eideke tigusammul Griffenfeldi uulitsat mööda alla ja laulab häälega, mille tugevus ja kõlavus kõigile Kopenhaageni köstritele kadeduse peale võiks ajada, pika laulu, milles kogu ta kalakaup tõugude headuse ja hinna järgi üles on loetud. Laulul on pühalikvõge kindel viis, mis vahel ainult ühe või teise järgu võrra lühemaks muutub, kui näiteks angerjas või purikas kauba seast juhtub puuduma. Jens Nielsen ei oska enesele seletada, kuidas nii vanast, nõrgast, poolkõdunenud kehast võib hää lulla, mida kuulda kõige paksemate müüride taha, nagu tunnistab ostjate ilmunine kaugeist hoo-vipealseist majadest. Ja veel millegi üle imetseb Jens: kui vanaema kaarikut lükkab, siis näib, nagu ei lükkaks mitte vanaema kaarikut, vaid kui tõmbaks kaarik vanaema.

Kõige suurem ime sünnib aga vahel vanaisaga. See võib teataval eeltingimusel pisut pead pöörata — pead üksil! See ime sünnib iga kord, kui Petersenide müügi-piirkonnas keegi teine kalamüüja nähtavale kerkib. Siis hakkavad vanaisa silmad keerlema ja pea paindub iga minuti tagant peaaegu olani ringi! Ja see ime kestab nii kaua, kui vastane kuhugi nurga taha on kadunud. Säärased pahandajaid on Petersenidel harilikult kaks: üks tuleb käsivankriga Blaagaardsgade, teine suure hobusevankriga Kapellvej poolt, ning viimane — keegi noorepärase, tugev mees — on paraku hea karjuja. Hobust suu kõrvalt talutades jalutab ta aeglaselt ühest uulitsasuust sisse, teisest välja ja laseb oma tenoritoru hüürata. Ta näeb küll, kuis Peterseni isa pea liigub ja kepp teda hurjutades näitab, aga ta patune ei tee sellest väljagi. Blaagaardsgade vanamehel, sel on ennem häbi. Võib olla, et ta ka sellepärast varsti nurga taha kaob, et ta võistluse

Peterseni-ema vägeva laulu vastu lootuseta leiab olevat. Ehk küll pisikese Jens Nielsenini nupukeses Peterseni-taadi ärevuse põhjus päris selge ei ole, tunneb ka tema oma põuekeses midagi vaenutaolist mõlema rahurikkuja vastu.

Kui Jens sel tunnil kalakeldri ligikonda jääb, siis teab ta juba ette ära, kuis kujuneb lugu Frederik Neblega ja tema musta koeraga. Niipea kui Frederik oma talitust vankri kallal ja keldris on lõpetamas, nõnda et ta emal müügiks kõik käepärast on, ilmub nagu maa alt Prints Jørgens Gade ja Griffenfeldi uulitsa nurgale väheldane punase ninaga noormees ja jääb sinna oodates seisma. Väike Nero, kes seni alatasa nagu must vari oma pere-mehe kontsade taga on liikunud ja keda Jensigi mahe meelitatmine ainult silmapilguks truudusemurdmisele suudab avatella, jagab oma südame nüüd kähku kaheks: ta hakkab Frederiki jalust punase ninaga noormehe jalgu jooksuma — ikka edasi ja tagasi — ja lakub viimasel, kui see teda silitab, käsigi. Sest Nero peremehe sõber on ka Nero sõber. Ja nüüd kordub igal hommikul ikka seesama: Frederik kuivatab käed jämeda rätiku külge, kohendab kuklasse vajunud kübarat, viskab vildaku pilgu keldri-uksest sisse ja on lähemal sekundil nurgalseisjaga ühinenud. Kõik kolm — Nero kordamisi kummagi kannul — kaovad varsti ühe kitsa ja kõvera põikuulitsa soppidesse. Pisike Jens murdis küsimuse üle, kuhu nad igal hommikul kolmekesi lähevad, nii kaua pead, kuni ta neile, et selgusele jõuda, kord salaja järele hiilis. Nad kobisid Solitüdevej vastas ühest keldritrepist alla, mille kõrval olevate akende peale pudelid ja vahutavad kannud olid maalitud. Nüüd ta teadis, kus nad käisid. Mõistatuseks jäi talle ainult, miks nad siia kaugele tulid ja mitte Henrik Sørenseni kõrtsi ei läinud, mis ju otse Frederiki ema kalakeldri kõrval oli. Natuke hiljemini juhtus Jens kogemata ka teada saama, kus see imelik mees elas, kelle punane nina igal hommikul Prints Jørgens Gade nurgale sigis: ta nägi teda Kapellvej ääres tillukeses uulitsapool-ses kambrikongis, mille aknapealne ja põrand vanu jalat-seid ja naharäbalaid täis oli, katkist saabast paikavat, punane nina peaaegu saapa küljes kinni. Selle vaikse arg-liku mehega, keda Jens naljalt kunagi ei näinud juttu ajavat, jäi pikk, tõmmu jumega Frederik vahel kuni hilise ööni kõrtsi, ja kui ta koju tuli, oli ta vahel nii joobnud,

et trepi peale magama heitis. Nero aga, tema lahutamatu seltsimees, leiti siis tema kõrval lamamas ja teda valva-mas. Seda kuulis Jens naabrinaist emale nii mõnigi kord jutustavat.

Jens Nielsenini hommikused nähtused olid umbes kella kümneni enam või vähem ikka needsamad, mispärast nad talle nagu mälusse joonistatult meelde jäid. Siis aga läks ilm ta ümber nii kirjuks, nii siri-miriks, et see juba mõni iseäranis haruldane sündmus pidi olema, mis ta peake selle uduse pöörluse seest ärapildina tallele suutis panna. Nimetatud ajal hakkas ka Nørrebro linnajaos suurlinna elu voogama. Uulitsad muutusid lainetavaiks ja kohise-vaiks jõgedeks. Inimesi igal pikkusel ja paksusel, iga karva hobuseid ja koeri, iga suurusega sõidu- ja veo-riistu, iga tõugu kaupa ja kraami paisati kõik kohad nii kubinal täis, et Jens Nielsenini usk enda olemise sisse kaduma kippus. Ta sai veel palju pisemaks, kui ta juba muidugi oli, nii putukpisikeseks, et ta kuhugi prao vahele pidi pugema, kui ta tahtis oma allesolemise kohta tead-vusele jääda. Mõnest väravanurgast või ukseävel vahtis ta siis pelglikult ning laia imestamisega selle lainetuse sisse: ta otsaesine oli mõttes ja kitsad huulekesed liiku-sid hääletut juttu ajades. Jens jagunes nende vaiksete, kinniste, pikaliste laste kilda, kelle sisemine iseelu näh-tuserikkas ümbruses, paljude mõjundite all, soiku jääb, nagu tupe sisse poeb. Kuna elavad lapsed ta ümber valla-tasid, oma elu elasid, silmad kihava ümbruse vastu ainult pooleldi lahti, konutas Jens oma nurgakeses ja vahtis, vahtis, vahtis! Ainult harva tegi ta mõne jooksu, mõne rönimise, mõne ühise mängu uulitsal kaasa. Ainult harva tõi ta oma vähesed mänguasjad suure kihina sisse, kuna ta nendega toas või üksikus õues vahel kestva ning sügava huviga võis mängida, enamasti üksi või mõne loo-musugulasega kahekesi. Muidugi polnud tal sel lool palju sõpru; hoopis vastupidi, ta tagasihoidlikkus tekitas talle väikesi vastaseid, kes teda ta tossuse pärast kippusid tõu-kama ja krääpama.

Aga Jensile meeldis uulitsal. Niipalju kui ilm lubas, püüdis ta ikka seal olla. Tema elustatud nägu ja sosistav suu tunnistasid, et ta mitte tühjal ega tuimalt sesse podi-sevasse patta ei vahtinud, mis tal iga päev silma ees sei-sis. Ja vahel laienesid ta silmad pärani, palgele ilmus põnevus, suuke unustas liikumise — ta pidi rohkem

nägema, kui ta nägi, ta pidi nähtusi jätkama, selle poolest täiendama, mis talle nende küljes nähtamatuks või arusaadamatuks jäi: väike Jens lisas olevale maailmale oma peakesest arvatavat maailma juurde. See aga ülen-das nähtusi lihtsast huvitavusest laia imestavuseni.

Tüdis Jens vaiksest paigalolemisest, siis hakkas ta luu-sivaid käike mööda kõnniteid tegema. Jaamaks oli talle iga äriline vaateaken. Esiotsa tõmbasid teda kõik niisugused ehitud aknad ligi, siis kinkis ta oma tähelepanu iseäranis piltidele ja mänguasjadele. Aga mida pikemale aeg venis, seda magnetilisema mõju said tema suhtes kompveki-, koogi- ja saiaaknad, mille juurde tulid lõpuks liha- ja vorstiaknad. Vesise suu ja söövate silmadega seisis ta nende ees, kaua, kaua ei raatsinud ta pilku nende küljest lahti kiskuda, ja kui ta nägi ruudu taga ostjaid, kellele kõiki neid taevalikke asju kotti pakiti, ilma et nad kohe sealsamas midagi oleksid suhu pistnud, siis käis säherdune vastuseisimisjõud tema mõistusest üle — ta vahtis säherdusi isikuid nagu imeelukaid. Ja imeks pani ta ka müüjaid, kes kõige selle külla sees talitasid ja keda ta siiski ilmaski ei näinud midagi suhu pistvat. Kuis võisid nad seda ometi välja kannatada?

Väikese Jens Nielsenini kõht oli nimelt alati tühi. Tal näris ning näkises rinnakile all ikka see mõistatuslik tige loom, keda ta ei näinud, seda enam aga tundis. Jens polnud ju mitte söömata: ta leidis, kui koju viitsis joosta, kapist leiba, millele vahel margariinigi peale oli võitud, ja hommikul oli ta saanud kohvi saiaga. Aga kõigest sellest ei piisanud. Kilealune vaenlane hammustas valusamini ja ikka valusamini, Jensi suuke jooksis vett, ta silmad sõid terved aknapealsed toitudest puhtaks. Võitlus selle täidetamatu ja rahuandmatu sisemise vaenlase vastu, kellele leivast küllalt ei saanud, kes nõudis räpakalt ka liha, suhkrut, võid ja piima, viitis tal kõik selle aja, mis talle ta «vaimsete» huvide rahulduseks järele jäi. Ta kartis muidu väga üht toidupoe kaupmeest Slotsgade nurgal, sest et selle valge räpane kuub oli eest alati verine, kuna tal käes välkus pikk haljas nuga nagu mõrtsukal. Aga kui vägivaldne elanik kõhus määratsema hakkas, siis kaotas Jens iga kartuse verise mehe ees ja neelas tema vaateaknal silmadega kõik seakintsud ja vasikapraed niisama südilt ära, nagu ta rüüstas muidki aknaid.

Räägitav vaenlane tõi talvel veel teise kaasa. See oli

külm. Mida tühjemaks läks Jensi kõht lõuna või õhtu eel, seda enam hakkas külm teda raputama. Sel oli kerge tema külge teed leida. Kingade taldadest tungis ta aukude kaudu porise märjana väikese mehe jalgade, läbi katkiste pükste ja õhukeste kuubede tema kõhna, verevaese ihu kallale. Ka selle vaenlase vastu ei leidnud ta toast tarvilikku abi, sest üksnes lõuna ajal söögitegemiseks pisut köetud raudne pliitahjuke seisis vaevalt tunni aega soe; muidu oli hingeauru toas peaaegu niisama näha nagu väljaski. Et väike Jens sel lool sagedasti kõha ja nohuga võitles, oli niisama vähe ime, kui et ta kõik muudki külmetamisest, toidu- ja hoolepuudusest tekkivad kergemad ja raskemad lapsehaigused järgemööda läbi põdes.

Nende haiguste vastu polnud Jensil midagi. Ei — oli tunde, kus ta vaimunatukesest salasoovalt läbi lõikas: peaksin ma jälle haigeks jääma! Sest siis oli tal kõik, mis tal nüüd puudus. Tal oli ema, tal oli süüa ja juua. Ema oli siis terve päeva tema juures kodus, ja mis ta andis haigele hammustada või rüübata, oli haruldane ja maitsev. Mida Jens muidu paksu klaasi tagant kaupmehe vaateaknal kui kättesaadamatut kallist vara ihaldusepiinas vesise suuga oli vahtinud, sellest sai talle nüüd üks või teine asi tõesti osaks. Seepärast oli üsna loomulik, kui Jens kord pärast terveksaamist ütles emale: «Ema, Jens tahaks jälle haigeks jääda!» — «Miks?» — «Siis on Jensil jõulud.» — Kuid vist mõtles Jensine Nielsen pühadest, milleks Jens oma haiguseaega pidas, teisiti, sest poja ütluse üle naeratades vajutas ta käeseljaga põsel kaks hõbedast haavlitera laiaks.

Kui Jens Nielsen oma ennelõunastel luusimistundidel imestles kaupluste aknaid, hakkas ta sel määral, kuidas liiklemiskihin uulitsail kasvas, ikka terasemalt kõrvu kikkis hoidma. Ta kuulatas, kas mitte vabrikute torud ei hakka juba hüüdma: üks õige jämeda kõriga kahehäälnel eel, teised ühehäälsed ning heledamalt huilgavad tagajärel. Sest siis tuli ema! Niipea kui jämeda toru nagu raske vajutise alt lahtipääsev hüürg puutus väikese ootaja kõrvu, pani tugev elektrivool mehikese siputama ning lähemal pilgul pistis Jens Nielsen jooksu surnuaia poole. Ema tuli nimelt Nørrebro platsi poolt kõnniteed mööda, mille äärt piirab Assistenti surnuaia müür, vahel ka laia paplipuiesteed mööda, mis käib surnuaialt pikuti läbi. Surnuaia värava ees sai ta siis pojakesega harilikult

kokku. Mõlemad tõttasid lennul teineteisele vastu, käsi haaras käekese pihku ja lennul tõtati koju, sest Jensine Nielsenil oli üksainus tunnike lõunaaega. Selle tunnike-sega pidi olema söök tehtud, söödud ja tee edasi-tagasi käidud. Ei vudistanud Jensi väsitatud jalad küllalt väledasti käia, siis kahmas ema ta käsivarrele ja — edasi!

Kodu läks nüüd küll kõik kirinal-kärinal. Sööd ja süütepilpad olid ahju ees kastis juba valmis, puhas pann või kastrul pliidikese tuleaugul ootel ja keedu- või küpsetuseaine tõi ema tulles kaasa. Muidugi pidi see olema ruttu söögiks tehtav — tükike sealihaga või mõned munad, või piim, millest sai mannaga kerge supp. Vahel ei jätkunud aga aega sellekski ja siis söödi poest ostetud külma toitu ning joodi keetmata piima peale. Lihaleem ja kõik muud toekamad toidud jäid pühapäevasteks maiusteks, sest õhtud kulusid emal palju hädalisemate koduste talituste peale, kui oli söögitegemine. Jensine Nielsen ei liialdanud, kui ta vahel kurtis, talle ei jäävat lõunaaegast ja enamasti ka äripäevaõhtust niigi palju järele, et võtta pojakest korraks sülle ja vaadata, kas tal on kõik luudliikmed veel alles. Enamasti pani ta lõunast minema, enesel puru veel suus ja teine käsivars jakikäisest väljas. Pidi ta ju vabrikuvärava suus olema, kui toru jälle hüüdis, — hiljaksjäämine tõi trahvi.

Seega algas Jens Nielsenil pärastlõunane ulaelu. Jälle oli uulits väikese hulguse maailm. Mida see meeldivat ja vastikut, lõbustavat ja kohutavat nähtavale tõi, seda hingas poisike silmadega sisse. Muist jäi hingesse pildikesena rippuma, muist kustus varem või hiljem nagu krihvikiri tahvlikt niiske käsna all.

Jens jooksis puujalaga leierkastimehele, kelle pillil istus väike ahv, hoovist hoovi järele, ja kui keegi viskas aknast paberisse mässitud raha alla, võttis ta selle üles ja viis vanamehele kätte, mis aga mitte võistluseta ei sündinud, sest et teised lapsed püüdsid olla, ahvimehe vastu niisama tänulikud. Ahv tegi Jensile palju nalja, aga miks ta oli ahela otsas kinni? Ahel oli vangi kaela ümbert kõik karvad juba maha nühkinud ja poos teda iga kord, kui ta tahtis natuke kaugemale keksida. Niisugune vali mees! Aga kui Jens nägi, kui upakile see vali mees vajus, kui ta leierkasti selga võttis, siis ta andis temale andeks. Ja veel enam: Jensi meelest oli, nagu peaks vanamees iga kord valusasti aietama, kui ta oma puujala, millele

ta «haige» põlveots oli seotud, kivist maad vastu tõukas, ja et vanamees ei aietanud, siis aietas Jens tasakesi ise.

Ahvile järgnesid apelsinid ja banaanid. Neid müüdas punase peaga ja tigeda näoga mehenäss kaarikult, millele helesiniseks värvitud kõrge võllas peale oli ehitatud. Selle võlla küljes kõlkusid suured kollased banaanikau-nade kobarad, kuna punavad apelsinide kuldkerad täitsid vankri keret. Kuis nad naeratasid ja kutsusid! Müüja kiitlevat hõiskamist poleks vajagi olnud. Ja üks laps ja teine laps tuleb ja ostab. Neil on imelikul viisil raha, aga Jensil ei ole. Jens seisab juba veerand tundi ammuli suuga nõidusliku vaatepildi ees — banaanid on veel uudis põhjamaa linnale. Seal sünnib kord midagi, mis talle kehtvalt meelde jääb. Tigeda näoga rämpase linase kuuega kaupmees, kes siblib oma jämedate, tõntside kätega ühtelugu kauba sees, pistab korraga Jensile pika kollase kauna pihku. Ise ei vaata Jensi pealegi — siblib aga ja mõirgab edasi. Jens punastub kõrvuni, pistab jooksu ja mõtleb: «Mis sel tigelal mehel ometi meelde tuli!»

Kuna ta Henrik Sörenseni trahteri ees banaanikauna seest magusat, armsasti lõhnavat võid nosib süüa, tuigub keldriuksest mees välja, kes on nii joobnud, et langeb Jensi ette rentslisse ja heidab enesest kõik välja, mis ta Henrik Sörensenilt raha eest on ostnud. Linnavaht tuleb ja tassib ta ära — lapsed nagu kajakad ümber. Ja teine kord puhkeb Kristenseni kõrtsis, natuke maad eemal, purjus merimeeste vahel kaklus, mis ahvatleb uulitsataie suuri ja väikesi inimesi akende taha. Kõrtsis lendavad pudelid ja toolid. Aknaruut kliriseb kildudeks. Uksest prahvatab välja mütsita madrus, kelle näo üle voolab veri. Ja kolmas kord, kui Jens Aa bulvaril ümber luusib, tekib äkitselt inimeste kokkujooks. Sortedami järvekese poolt, keerleva rahvakobara seest, sigib välja põgeneja, kes jookseb hirmsa iiliga bulvarit mööda üles, Jensile otsekohe vastu. Üheainsa pilgu saab Jens temale heita, siis on mees temast möödas. Põgenejale järele punuvad kaks linnavahti — lõotsutades, näod punased — ja nende järel, tallates väikese Jensi peaaegu jalgade alla, kari inimesi, kelle seast karjutakse: «Varas, varas!» Kui Jens tüki teed kaasa on jooksnud, näeb ta, kuis keegi kolmas linnavaht kitsas uulitsasuus tee põgeneja ees kinni paneb ja mehe vangi võtab. Tema käed seotakse selja taha ja rahvahulga saatel viivad mõõgamehed ta ära.

Seesugused ja teised sarnased sündmused kopsasid pisukesele Jens Nielsenile nagu nuiaga hinge pihta. Nähes oksendavat meest, keda ta haigeks pidas, uulitsarennis, tõmbas ta näokese nutule ja pani laial silmal imeks, miks inimesed õnnetule appi ei läinud. Nähes verise peaga madrust, lõi ta mõlemad käed hirmunult ümber pea, nagu jookseks tal enesel veri juuste seest. Ja tagaaetud inimesest, keda nad nimetasid vargaks, jäi Jensile kohutavalt meelde, kuidas selle inimese silmad nagu keerlevad luumunad pea seest välja tikkusid ja kuis ta näost halliks läks, kui politseinik ta kinni püüdis. Jens nägi neid järgmistel öödel unes; kord oli tal «haige mehega», kord silmipööritava «vargaga» või veriseks pekstud madrusega sedavõrd tegemist, et ta karjatades ärkas unest, külm higi otsmikul. Kahvatusid need muljed ta mälus, siis tulid teised. Kes uulitsal elab, elab silmadega küllas. Järgnes pagaripoiss, kes jäi saiakorviga trammi alla, järgnesid müürsepad, kes murduva tellinguga kõrgelt maja küljest maha sadasid, järgnes tulikahju, mil põlevast majast süsinenud laps välja kanti.

Ja ihulised hädahud ei jätanud ka Jensikest ennast tänavaelu murelaine tabamata. Öhtuti, kui hakkasid gaasituled laternates ja kaupluste akendel särama, armastas ta laial, liikumisest uhaval Nørrebrogadel vahtida, kuis läikivad tõllad ehitud härrastega mööda veeresid. Üle uulitsa joostes sattus ta kord niisuguse tõlla alla ja kanti murtud jalaluuga õnnetusejaama, kust ema ta alles teisel päeval koju viis. Ja mõni aeg hiljemini ajas talle samal tänaval üks rattasõitja selga, nii et ta põrkas peaga vastu kõnnitee serva ja sai kõrva äärde samasuguse verdvoolava haava nagu pekstud merimees. Ema tuli parajasti töölt ja leidis kokkuvalgunud inimeste kobarast oma pojakese. Võis veel õnne tänada, et sai teise seegi kord jälle võõrasemalt-uulitsalt enam-vähem elusalt tagasi. —

Ema õhtul! See oli Jensi päeva pidulik lõpp. Siis oli tuba täis sooja sõprust, täis paitavat pehmust ja igast nurgast näis vahtivat naeratav nägu. Ema tõi enesega kaasa midagi magusat, ühes tubakalõhnaga, mis ta rõivastest, käte küljest, isegi juustest salaja välja imbus ja millega Jens oli harjunud — harjunud imikueast saadik, kus ta seda lõhna emarinnast oli hinganud.

See magus soojus, mis ema kaasa tõi, sulatas Jensi muidu nii kinnise südame lahti; see hakkas voolama nagu

ojake kevadisel päikesepaistel. Jensil oli palju jutustada ja veel enam pärida. Mis päev talle vähegi iseäralikku oli toonud — kõik muutus kõneks ja küsimiseks: puujalaga leierkastimees ja ahelas ahv, «haige mees» ja haavatud madrus, tagasihutatud silmapööritaja ja tellingutelt kukkunud müürsepad, tulle jäänud lapsuke ja rataste alla sattunud pagaripoiss, kuhu juurde tulid siis veel kõik need koerad, hobused, soldatid, linnavahid ja muud avalikud tegelased, kes ühel või teisel viisil olid Jensi tähelepanu äratanud. Kentsakal kombel selgus ema vastustest, et tema kõike seda imelikku sugugi nii imelikuks ei pidanud. Ta rääkis peaaegu, nagu peaks see nõnda olema, nagu oleks kõik üsna igapäevases korras. Ahvil oli ahel kaelas, sest et ta muidu ära jookseks, ja leierkastimehel puust jalg, sest et ta õige jalg sõjas puruks oli lastud; haige mees oli viinajoomisest haige ja haavatud madrus peksasaamisest haavatud; varas võeti kinni, sest ta oli kurja teinud, ja müürsepad kukkusid alla, sest nad olid liiga nõrga tellingu peale läinud; põlenud lapse aga oli jumal enda juurde kutsunud, ja pagaripoiss — see poleks jäänud trammi alla, kui ta oleks ettevaatlikum olnud, nagu ka Jens ise tõlla ja jalgratta alla poleks jäänud, kui ta oleks ema sõna kuulnud ja ilusasti toas või hoovis mänginud. Need vastused täitsid Jensi imestusega. Mis temale uus, suur, mõistatuslik ja ärarääkimata tähtis oli, kuivas selle suure inimese silmas halliks tolmuks kokku, sai millekski, mis nagu ei võinud teisiti ollagi, kui ta oli. Jens jäi mõttesse ja üsna norgu. Vahel päris ta aga edasi, ja siis läksid ta küsimised nii kaugele ja laiali, et ema tarkus lõppes otsa. Hakkas aga ema «ma ei tea» vastama, siis tüdis Jensi suu viimaks kinni.

Nad sõid, ja pärast sööki kasis ning koristas ema mõlemad kambrikesed ära, mis terve päeva olid lohakil seisnud. Siis tõi nurgast vana roostekärnase õmblusmasina laua peale ja hakkas Jensi ja iseenese riidehilpude kallal õmblema ning paikama. Seega oli kätte jõudnud aeg, mil lal Jens oma paar mänguasjakest sängi või kummuti alt välja koukis, et nendega ema jalgade ees vaikselt mängul oma vaimurattakesi käitada. Kõik ta meeled ja mõtted olid nüüd koondatud maja või torni sisse, mida ta ettemaalitud plaani järgi värvilistest pulgakestest ja pakukestest põrandale ehitas. Ainult pikemate vahede järel vaatas ta ema poole üles, aga emast ei olnud tal praegu

seltsi. Selle silmad vahtisid teadmata kohtadesse ja tundmata kaugustesse. Jens nägi ema naeratavat — ei tea, mille üle; ta kuulis teda ohkavat — ei tea, mille parast; ta märkas, et ema liikuva huuled sõnu tegid — ei tea, missuguseid. Ta näitas emale oma valmis torni, ja ema kiitis ja imestles seda, aga Jensi meelest oli, nagu näeks ema tema torni asemel kaugel eemal midagi muud.

Enamasti roomas päevane väsimus Jensile mängu puhul kallale, nii et ta oma pakkude ja pulkade vahele magama uinus — kord küljeli, kord selili või kummuli.

Teine peatükk

VÄIKESE JENS NIELSENI ÖÖ

Esimesest magusast uinakust ärkas Jens harilikult mõne tunni pärast. Tuba oli siis pime, ja Jens hüüdis ema, nii-pea kui hakkas märkama. Ema vastas oma süngist, mille jalgots ulatus Jensi voodikese vastu, suud matsutades unise häälega. Seepeale ronis Jens üle otslaua ema süngi, puged ema kaissu, puged ema kurguauku ja jäi sinna uuesti magama. Hommikul leidis enese aga jälle oma võrega voodikesest. Millal töölelänud ema ta sinna oli pannud, seda ta ei teadnud.

Aga mitte iga kord ei saanud Jens ema voodist vastust. Tuntud matsutav ning ümisev jaatamine jäi vahel tulemata. Jens ajas siis käe üle otslaua, et ema jalgu otsida. Neid ei olnud. Ta teadis nüüd, et ka ema ennast ei olnud, aga ebausklik ja trotslik lootus enda eksimise peale ajas ta ema süngi ronima, et seda põhjalikumalt läbi otsida. Süng oli tühi ja külm. Lõdisedes puged ta oma sooja pessa tagasi ja hakkas aru pidama, mida nüüd teha: kas nutta või mitte; kas kisa tõsta või vait olla. Kord tegi ta üht, kord teist — nõnda kuidas oli ta meeleolu väliste mõjundite või sisemiste tunnete tõttu. Valitses vaibunud vaikuse ümberringi, sügav, lõtv, puhkav, nii et ei olnud muud kuulda kui tasa voogavat vihinat kõrvades ja vana seinakella tõttavat rühkimist, ning kui sel puhul sigis mõni lahke, rahuline mälupilt Jensi mõttevalda, siis ta ei nutnud ega kisendanud. Harjunult teades, et ema tuleb, ükskord tuleb, kõbistas ja nabiistas ta vagusalt omaette, mõtles ja ootas. Tuli tal aga midagi ülbet, vastikut, vaenlikku meelde või nuttis vinget tuul korstnatorus, ulgus

igavlev koer hoovis, karjusid tiirad kassid peldikukatusel, siis valis Jens nutu ja kriiskas ema järele. Sagedasti sattus ta sel puhul metsikute kujutluste, endaloodud kohutavate viirastuste meelevalda. Pilkane pimedus tema ümber sai elavaks, sai perekaks. Põranda alt, seinte seest, laest tuli ilgeid nägusid nähtavale — nägusid, kogusid, kujusid, paisteid, värviribasid, helikatkendeid. Ta nägi tuld ja verd, hambaid ja küüsi, sarvi ja sabasid; ta kuulis kiljatamist ja karjatamist, röökimist ja mõirgamist. Nad tulid ja läksid, lähenesid ja kaugesid, tempasid ja vajusid — kõik need kollitavad kuuldused ja nähtused. Ta märkas tuttavaid nägusid, inimese või looma omi, võõraste kehade otsas, ja tuttavaid kehasid, inimese või looma omi, võõraste liikmete küljes. Ta märkas liikmeid ilma kehadeta ja kehasid ilma liikmeteta. Ja tontlik valgus, mille paistel ta seda märkas, see tule- ja verekarva silmapilkne valgus, mis käristas võbiseva pimeduse lõhki nagu valk pilve, koondus enne kustumist ise uueks õudseks hirmunäoks — kord irvitavaks, kord õelustavaks, avatud lõugadega, lõgisevate hammastega. Väike Jens Nielsen tõmbas vaiba üle pea, pigistas silmad kinni, siputas ja ulgus valjusti. Aga nad pugesis talle vaiba alla järele, ja vaibaalune sai nii suureks, et nad kõik sinna ära mahtusid, kõik!

Jens värises, külm higi kattis ta keha. Ta karjus ja nuuksus nii hinge põhjast, et ta vahel otse väsimusest pärast vait jäi. Roidunult, rusuks pekstult. Ja siis tuli ema.

Kui ema üksi tuli, siis võttis ta vaese pojakese sülle, surus teda rinna vastu, suudles teda ja andis talle mahti ennast nüüd rõõmuligutusel põhjani välja nutta. Jens hoidis ema kaelast kinni, vajutas oma külma ninakese tema kaela vastu ja laskis kõik oma kannatuse sooja soolase veena ema kaela mööda alla veereda — rahulikult, aeglaselt, magusa väsimusega. Ja ta kaebas nuuksudes ja luksudes emale kõrva sisse, kui suurt hirmu ta pimedas tundnud ja missugused kollid talle kallale kipunud, ja miks ema ta pimedasse jätnud — nii kauaks, nii hirmus kauaks!...

Aga tihti ei tulnud ema mitte üksi. Temaga ühes tuli võõras meesterahvas. Ikka meesterahvas ja ikka võõras. Niipea kui võti luku sees ringi käis ja üks lahti läks, kuulatas Jens, nuttupeatades, kikkis kõrvul, kas tulijaid

on üks või kaks. Ja kui ta kahte kuulis, kui talle meesterahva hää kõrva puutus, siis tõukas ta kokkupitsitatud hammaste vahelt pika, vihase nutuhuilge välja, teades, et tal seks ööks ema ei olnud.

«Teil on laps?» kuulis ta võõrast meest iga kord küsivat, mispeale ema tasase häälega iga kord «jaa» kostis. Ja kui ta eestoas tule põlema oli pannud, tuli ta tagatuppa last vaigistama.

Aga ta ei võtnud Jensikest sülle, vaid kummardus ainult tema peale maha, silitas ta pead ja sosistas suuga, millest vastik lõhn Jensile ninasse lehkas: «Vait, Jensike! Jensike ei tohi nutta — külaline ei salli nuttu! Kui Jensike pa' on ja kohe jälle magama jääb, siis mamma annab midagi!»

Ja andiski — õuna, šokolaadi, kompvekki.

Vahel laskis Jens ennast sel kombel ära osta ning vaikis, vahel ka mitte. Siis nuttis või virises ta, lühikesi vahesid pidades, edasi, nii et ema teda kaks-kolm korda manitsemas ja meelitamas pidi käima. Ta virises jonni, tigateda, sapise jonni pärast, ja see jonn kees kadedusest üles, mis tema väikeses südames võõra mehe vastu kääris. Sest ema, väikese Jensi magus ema oli nüüd selle mehe pärast. — Jens teadis seda, ta oli seda mälestamata kordi enne näinud.

Ta teadis, et nad esiotsa natuke aega pisukeses eeskambris sohva peal istuvad — naeravad, lobisevad, musutavad; et võõras mees ema pigistab, kõdistab, mudib; et ta ema rindu ja põlvesid paljastab ja et ema ikka naerab — kudrutades naerab, naerab, nagu tuvid räasta all naeravad. Jens teadis seda, sest ta oli neid vahel ukse vahelt vaadanud. Ja siis tulevad nad tagatuppa — ema lambiga ees, rinnaesine lahti, juuksed sasisitud; võõras mees tema järel, kiirgavate silmadega, veider naeratus punetaval näol. Ja nad võtavad riided seljast ja heidavad ema sängi.

Kui Jens seda märkavas eas esimesi kordi nägi, ajas ta silmad pärani ja oli kohmetu. Nähtus oli talle võõras, kopsatas talle vastu pead. Muid tundmusi tal ei olnud. Kartus ei saanud üles tärgata, sest ema olek ei andnud seks põhjust; ema olek ilmutas, et talle võõra mehe poolt midagi paha ei ähvardanud. Jens vahtis ainult — vahtis oma voodikese võrepulkade vahelt laia lapseliku uudishimuga, päri va imestusega, pilguga, mis näis küsivat:

Mis nüüd? Mis see tähendab? Miks nad nõnda teevad? Sest isa mõiste oli talle isiklikult tundmatu, sest emal polnud ta kunagi meest näinud olevat — ühte ja sama meest, kes alati nende juures oleks elanud, nagu teised «isad», teiste emade «mehed». Ja need «mitmesugusedki» mehed — nad ei olnud ju mitte igal ööl nende juures, nad tulid kord, ja palju kordi ei tulnud nad mitte, nii et pisuke Jens viimase korra juba ära oli unustanud, kui uus kord kätte jõudis. Jens oli vahtides vait ja uinus vagusasti magamagi, kui lamp ära kustutati ja suigutav pimedus talle laugude peale heitis. Uinus magama, endamisi nokitsedes selle võõra nähtuse kallal, millest talle pärast tulekustutamist ainult veel lahtuv vari pähe jäi.

Kadedus tuli natuke hiljemini — siis, kui Jensile ema ajutine kaotamine, ema jagamine võõra inimesega pikema kordumise läbi väljakujunenud asjaks, kindlaks mõisteks oli saanud, mille juures enam midagi uudist, midagi imestavat ega võõrastavat polnud. Jens seisis nüüd palja, labase tõe ees: sinu ema on praegu teise oma — selle võõra inimese oma, kes on tema juures süngis! See teadvus nõrgus kadedusest, kuumast, mürgisest armukadedusest, mis pani väikese Jensi ulguma, siputama, jalgu peksma, padjasse hammustama. Tal näis ettekavatsetud nõu olevat võõrast inimest, oma vaenlast, karjumisega minema peletada. Ta ei lasknud ennast maiuste ega meelitustega ära osta, ei ema löökide läbi ära hirmutada. Üks kui teine kasvas ainult ta viha, löögid pikendasid ainult ta vastupidavust, ta vihahoo kestvust.

Agas mida ei tasanda ja ühtlusta harjumine! Nähtus, et ta vihatud sissetungijaist nutukisaga ometi lahti ei saanud, et nad tulid ja ikka jälle tulid, ja et see kisa ka ema kohta, kes nendega ühes nõus oli, täiesti mõjuta jäi — see nähtus nüris Jensi vastupanu aegamööda ära. Kadedusekuumus jahenes, vihakirg lõdvenes, järele jäi vinduv tagedus, tujukas-trotslik, poolsalalik jonn. Sel hingeolul pani ta vahel vastu, vahel heitis alla, — laskis enese kord ära petta, teine kord aga mitte, ja sagedasti sündis, et ta ise sai petjaks: ta võttis maiused ja vingus siiski. Korruptsioon oli oma kohuse täitnud. See tige jonn jäi talle aga seda kestmalt hinge pesitama, et karistus, mis ta emalt selle eest sai, aitas madu toita. Kõige valusam löök emalt mõne muu asja pärast ei olnud talle nii valus, nii

vihatud, kui kõige kergem plaks nende inimeste pärast, kelle vastu ta võitles oma vägistatud õiguste eest.

Ja siis sündis kord midagi, mis visahingelise mao surematuks tegi, mis nagu paranematu haav õhetama jäi Jensi väikesesse südamesse: ka üks tema vaenlastest lõi teda! Kui ta ühel ööl virisemist ja tihkumist ei jätnud ja uhtelugu jonnakalt ema järele hüüdis, tõusis ema kõrvalt sangist vihane mees üles ja karistas Jenssi. See tuli nii ootamatult, nii jahmatava mõjuga, et Jens hoobid vaikides vastu võttis ja alles tüki aja pärast suu lahti tegi — mitte nutmiseks, mitte kisendamiseks, vaid lämbunud agamiseks, kugistavaks laskamiseks, nagu püüaks tal seest kurgu kaudu midagi suurt ja jälki välja tikkuda. Ta jäi tõepoolest vait; teda kuuldi viimaks ainult lõdisevat ja tasakesi nooskuvat, ja lööja urises emale: «Kas näed, kuidas aitas!» Kas oli see kartus võõra karistaja ees? Jensile jäi meelde midagi muud. Ema oli sündida lasknud, et see võõras mees Jenssi lõi. Ema oli vait olnud. See sulges Jensi suu, see halvas teda hingest ja ihust. Ja kui ta hommikul nägi, et ema lööjat suudles — siis, kui see talle ära minnes raha andis —, siis tundus Jensile, nagu viiks see õel mees neilt midagi ära, mis teised viimata jätnud. Jens vaatas murtud, tallatud võimetuses temale vaiba ääre alt järele.

Ema ööside külaliste seas nägi väike Jens Nielsen mitmesuguseid isikuid: ühed läksid ja ununesid, teistest jäi temale enam või vähem selge kuju tallele. Nende seas oli habemeta noori ning halli habemega ja lageda pealaega vanu. Nende seas oli isandaid valge krae ja peene kuuega ja töömehi pesemata näo ja määrdinud pluusiga. Ühed kõnelesid keelt, millest Jens aru sai, teised rääkisid nõnda, et emagi neist aru ei saanud. Enamasti kõik tulid aga joobnult või pooljoobnult, ja emal oli tegemist, et neid käreseva käitumise poolest talitseda. Mõned naersid, mõned jutustasid palju; mõned vehklesid kätega või tuikusid seinast seina. Jens nägi nägusid, mis talle hirmu, ja nägusid, mis talle naeru peale ajasid; ta nägi aga ka nägusid, mis talle meeldisid, millega ta oleks võinud sõbruneda. Mõnede suust käis sagedasti nii kange hais, et see ema voodist Jensi voodisse ulatus ning Jensi tagedust külalise vastu kasvas. Ja mõnedel oli viinapudel kaasas, mida ema pidi aitama tühjendada; nad istusid siis — ema külalise süles — sohva peal, suitsetasid mõlemad,

lobisesid, naersid ja jõid. Mitte sagedasti, aga mõnikord ometi nägi väike Jens ema ka sellel olekul, mida ta joobnuks oli kuulnud hüütavat. Esimesest seesugusest kor-rast jäi talle kustumatu mälestus järele.

Paar päeva varemalt oli ta näinud uulitsal viinastunud vanamoori, kes taarus käsi lahutades ja valjusti siunates kõnniteelt sõiduteele ja sõiduteelt kõnniteele, pàratu kari kisavaid ja naervaid lapsi kannul. Ka Jens oli purjus eidekest naernud ja teistega ühes temale järele keksinud, sest nähtus oli lastele niisama veider kui uus. Ja laste-parv oli hurraa hõisanud, kui linnavaht tuli ja kàratseva emakese kàttipidi kõrvale talutas.

Seda joobnud naisterahvast oli Jens Nielsen võinud naerda. Aga kui tema ema lähemal laupäeva-ööl ühe külalisega koju tuli — näos see pentsik ilme, mis inimese naerdavaks teeb, siis hakkas Jens südame põhjast nutma. Ta nägi ema nõtkuvat sammu, tema võõraid liigutusi, ta tühja nägu ja õonest pilku, ja vedelat, vänget naeratust ta niiske suu ümber; ta kuulis ema huultelt tundmata häält tulevat, lohakat, limast, lehkavat häält, mis talle nagu märg kalts vastu pead lõi. Seda nähes ja kuuldes asus väike Jens mõlema käega oma peakese ümbert kinni ja tõusis voodis istukile. Tema päraniaetud silmadest kõneles esiotsa ainult õudne ehmatatus. Südamevalu käes nutma hakkas ta alles siis, kui ema, temale läheneda tah-tes, vaaruva jala pealt vastu kappi pörkas; ja see nutt muutus kramplikuks, kui ema kuumad, higised käed ja märg suu tema ihu külge puutusid. Mis aga Jensile sel-lest ööst pureva tundmusena kõige elavamalt põue jäi, oli esiteks nähtus, kuidas ema, kui ta veepudeli laua peal tühja leidis olevat, pesuvaagnast seebist vett jõi, ja tei-seks lugu, et võõras mees ema rõivaist lahti pidi võtma. Ema naeris ainult. Võõras mees tõmbas tal ka särgi sel-jast, nii et ema ihualasti keset tuba seisis, ja ema naeris ikka veel. Kui Jens Nielsen mitu aastat hiljemini ennast piinata tahtis, siis kutsus ta enesele alasti ema naermise sellest ööst kõrvu tagasi.

Nagu ema külaliste hulgas oli häid ja halbu, naljakaid ja kohutavaid isikuid, nii tuli nendega ka iga laadi juh-tumeid ette. Mõni võttis nutva Jensikese põlve peale rat-sutamä ja pistis talle lepituseks kümme ööri pihku. Teine püüdis teda naljasõnadega nutmast naerma äjada. Kol-mas laskis teda oma pudelist rüübata, sest siis pidi Jens

ruttu suureks kasvama. Keegi lahke näoga habemik mees jutustas Jensile naervate silmadega, et temal olevat kodus, kaugel mere taga, just niisamasugune väike poeg kui Jens; sellele tahtnud ta viia Kopenhaagenist ilusa tasku-lollakese kingituseks, aga Jens võivat selle enesele saada, kui ta sedamaid lubab magama jääda ja ema rahule jätab. Ja tõepoolest — ta võttis taskust karbikese ja selle seest hiilgava uuri kuldse keega ning andis Jensile. Jens tegi kohe, kui oleks ta magama jäänud, aga vaiba all õpetas ta süda kaua veel tummale kellale tiksumist, kuna ta kõrv ema ja kinkija kaelustamist kuulis. — Keegi teine jälle oskas teha loomade hääli järele. Sügas ema teda kurgu alt, siis rõhkis see naljakas mees nagu siga; näpis-tas ema teda, siis kiunus ta nagu pörsas või näugus nagu kass, ja kui Jens talle naerdes käe vastu pistis, siis urises ja haukus ta tema peale koera kombel. Kõige kenam oli aga, kui ta «kukeleegu!» laulis — kord nõnda kui noored, kord nõnda kui vanad kuked. — Ja veel üht lõbusat küla-list mäletas Jens. Selle käed, käsivarred, terve rind ja isegi selg olid kõiksuguseid siniseid kujusid üleni täis — laevaankruid, lillesid, lindusid, madusid, kalu ja kirja-tähti. Kui ta särgi maha tõmbas, et seda näidata, paistis tal sinisekirju kampsik seljas olevat. See mees käis korda kolm neil võõrsil, ja iga kord näitas ta Jensile oma maa-lituid ihu. — Midagi huvitavat oli näidata ka ühel suurel mustal mehel, kes emaga käte abil juttu ajas, sest et ta arusaamata keelt kõneles. Selle inimese terve nägu oli musta habet täis kasvanud, nii et üksnes silmade ümber jäi natuke valget ihu. Habe ei olnud aga mitte pikk. Kor-raga kahmab võõras habemest kinni — rebib, rebib, ja kurguaugust voolab habe nähtavale, mis, kui ta on otsani väljas, ulatub mehel peaaegu põlvini. Esiotsa kartis Jens seda karvanässi, aga kui ta nägi, et ema tema habet võis katsuda ja tukistada, ilma et karune elukas teda oleks hammustanud, siis kadus Jensi kartus, pealegi nii väga, et ka tema sõandas puudutada seda imehabet. Palju nalja tegi Jensile, kui võõras keeras habeme mitmekordselt ümber kaela enesele salliks või sidus kahte haru pidi selja taha kinni. Seesugusel lõbusal ööl Jens ei viri-senud.

Need olid Jens Nielsenini head mälestused ema tundma-tuist külalistest ja juhtumitest nendega. Nende kõrvale seltsis halbu ja väga halbu. Oli sündmusi, mil Jens ema

parast varises, ema kurbust ja pisaraid kaastundlikult jagas.

Nõnda mäletas Jens üht joobnut, kes kõigest väest tah-tis laulda, ja kui ema teda keelas, siis lõi ta ema ja kis-kus tema karvu. Jens hakkas suure häälega nutma, aga ema pidi wait olema, sest kära ei tohtinud suureks minna. Teine purjus mees lükkas põleva lambi laualt maha. Sil-mapilk oli põrand lõomavat tuld täis. Kui ema seda püü-dis kustutada, sattusid ta rõivad põlema. Suure vaevaga laks tal viimaks korda tuld põrandal kui ka enese küljes veega lämmatada, aga haavu, mis ta seejuures oli saanud, põdes ta kaua aega tagajärel. — Kord tuli ema kahe üsna noore härraspoisiga. Need käisid kordamisi ema juures magamas, ja see kestis terve öö. Nende naeru ja lori pärast ei saanud Jens magada; sellepärast teadis ta seda. Ja kui need peened poisikesed hallil hommikul naerdes ära läksid, ei andnud nad emale viit õorigi. Jens nägi ema voodi äärel istuvat ja nutvat. «Millest ma pean elama!» kurtis ta endamisi. See oli nii kurb, et ka Jens nutma hakkas. Ta puges ema sülle, võttis ta kaela ümbert kinni, ja nõnda nutsid nad üheskoos, kuni ema tööle läks — magamata, nagu ta oli, ja punaste silmadega.

Sääraseid pettusi tuli ka muudel kordadel ette. Petjad ahvardasid ema politseiga, ja ema jai siis iga kord wait. Ühes varemas korteris, Viborggades, tõstis üks joobnud isand suurt kära, kui ema tema käest tasakesi raha palus. Ta vehkles kepiga ja lõi pesuvaagna puruks, millest jook-sis vesi üle laua ääre Jensi voodisse. Vihane võõras van-dus veel trepikojas ja hooviski nii lärmitsevalt, et maja-elanikud peremehe ees kaebust tõstsid. Peremees ütles emale korteri üles. Emal oli jälle kord kolimine kaelas. Seda ei juhtunud mitte just harvasti.

Vaike Jens mäletas mitut korterivahetust. Paarist kohast pidid nad lahkuma, ilma et nende juures öösi min-gisugust müra oleks olnud. Kui Jens ema käest küsis, miks neile üles öeldud, sai ta vastuseks: «Nad ei salli meid.» Et kolimine kulu tegi, siis viis ema enne mingi asja pandimajja, kus ta ka muidu väga tihti käis. Ja uues korteris oli tal palju kuulata ja paluda, enne kui ta leidis inimese, kellel jätkus aega ja tahtmist väikese Jensi eest hommikuti hoolt kanda. Kõige kauemini olid nad prae-guses korteris elanud. See tulevat lutikatest, ütles kord ema. Lutikate pärast olevat vana Jørgensen hea mees,

Aga küllap see tuli ka sellest, et teised üürilised ema peale ei kaevanud. Need olid kõik väga vaesed, seepärast ei pannud nad midagi pahaks. Ja üks ning teine neist tuli öhtul joobnult koju ning tegi siis ise mura. Mine veel teise peale kaebama.

Kui väike Jens öösiti üles ärkas ja ema voodist ei leid-nud, siis ei lõppenud tema ootamine mitte iga kord seega, et ema poolel ööl koju tuli — külalisega või ilma. Vahel jai ema hommikuni ära — äripäeval selle tunnini, mil ta vabrikusse pidi minema, pühapäeval kauemini. Jen-sile, kes kõik öised hirmud kahe- ja kolmekordsel kest-vusel ära oli kannatanud, vastas ema, et ta võõrsil käi-nud. Enamasti võõrsil, vahel aga ka tantsupeol. Viimasel puhul nägi Jens teda kõige uuemais rõivais, juuksed käharaks põletatud, närtsinud roos peas; juuksesalkude seest varisesid ümmargused värvilised paberilibled maha. Mõnikord tõmbas ta punga taskust ja luges raha, teine-kord vaatas ainult peeglisse ja ohkas.

Tantsule läks ema vahel ka Jensi teades. Siis ostis ta Jensi 'nõusolemise hiilgavate lubamistega ära ja jättis pisikese öölambi lauale põlema.

Emal kaasaliseks heitis sagedasti Ellen Knudsen, keegi vanaldane vabrikutüdruk, kes elas oma elatanud lese emaga maja kõige kõrgemal korral. Enne minekut oli mõlemal suur ehtimine peegli ees. Ellen käis ennast nimelt all Nielsenite juures rõivastamas. Nad aitasid tei-neteisel juukseid krussitada, haake ja nööpe kinni panna ning kleite kohendada. Väike Jens vaatas pealt, kuidas nad oma kehad korsetiga peenemaks pitsitasid, põue rati-kuid toppisid ja ristluude peale väikesed padjakesed sidu-sid. Lõpuks vaapasid nad veel puuvillatopiga valget ja punast põskedele, mislabi nad palju ilusamaks said. Jensi ema sai nii ilusaks, et Jens teda vaatas nagu võõrast inimest — olles kahevahel, kas teda tohib puudutada. Sel-levastu ei võinud Ellen Knudsen nii ilusaks saada, sest tal oli väga inetu suu. Seda suud oli väike Jens esiotsa peaaegu kartnud, pärast aga harjus ta temaga. Kui Ellen sõnakese rääkis või natuke naeratas, tulid ta liiga lühi-kese pealmise huule alt hambad nähtavale, mäherdusi Jens ühegi muu inimese suus polnud näinud. Hambad seisid üksteisest kaugel lahus, peaaegu valgete igemete küljes, ja mitte rüdamisi, vaid üks ülemal, teine alamal. Juurest olid nad kaunis jämedad, otsast aga imeteravad,

mõni kahe ja kolme niisuguse terava otsaga. Et Elleni suu oli lai, siis paistis pikk räga neid imelikke hambaid välja, mis Jensile meelde tuletasid Peterseni-ema mõne suure kala lõugu. Ellen ise — ta oli lõbus tüdruk — nimetas ennast oma hammaste pärast krokodilliks.

Krokodill käis emaga vahel ka muil õhtuil kaasas. Ühel ööl tulid nad priske meesterahvaga koju. Ellen Knudsen ei läinud üles oma korterisse, vaid kõik kolm istusid juttu ajades eeskambrisse nagisevale sohvale. Jens võis neid pimedast toast lahtise ukse kaudu näha. Meesterahvas, kes istus ema ja Elleni vahel, krääpas ja mudis neid mõlemaid, aga üksnes ema naeris talle vastu. Ellen Knudsen oli näost valgeks läinud ja värises. Ta silmad olid suured ja kiirgasid metsikult. Suu hoidis ta kõvasti kinni, nagu ei tahaks ta oma hambaid näidata. Korraga tõusis ema üles ja tuli tagatoast midagi otsima. Meesterahvas pigistas Ellen Knudseni põlve. Ellen lõdises, ta hambad plagisesid, kõik ta keha näis hüppavat. Korraga kargas ta mehe ümbert kinni ja lõi oma krokodillihambad talle kaela sisse.

«Minu mees,» ümises ta teda närides, «minu mees!»

Sel ööl magas külaline esiti emaga ja siis Ellen Knudseniga ema voodis. Jens kuulis Elleni lõdisevat nagu kange külma käes. Kui võõras paari tunni pärast ära läks, andis Ellen muist raha, mis ta tema käest oli saanud, emale.

Kolmas peatükk

VÄIKE

JENS NIELSEN PROTESTIB

Jens ei olnud veel viie aastane, kui ta peake laskis Jensine Nielsen pihta esimese terava noole. See sündis ühel pühapäeva-hommikul pärast jälki ööd. Üks joobnud ootulaline oli ema sāngi ja kogu tagumise toakese āra rüvetanud. Ema istus, kui tuba kasitud ja Jens rōivastatud, kolletanud nāol ja veripunaste silmaāārtēga eeskambris sohval ning suges haigutades oma ilusaid vanunud juukseid. Ōhus vinetas kibehapu lõhn, māārdinud seinad tukkusid murehallil tumedusel, väljas pragises kevadine vihm ajuti vastu tusaseid aknaid. Väike Jens, pooluneta ōöst roidunud, kōbistas esmalt vagusalt nagu hiireke tagakambri nurkades, sai siis tükiks ajaks hoopis kuulmatuks ning astus viimaks aeglasel sammul üle lāve ema juurde. Ta jāi tema pōlvede ette seisma ja tōstis oma sinihallid silmad, mis ujusid lāikleva niiskuse sees, karmi tōsidusega Jensine Nielsen peale.

«Miks sa sihuke siu tood?» küsis ta vanainimese kindla tooniga.

Emal jāi pragisev kamm juustesse kinni.

«Missuguseid siu?»

«Neid vōōraid mehi! Mis nad siin kāivad?»

Jensine Nielsen kāsi lahkus kammi kōljest ja vajus pōlvele. Tummal, poollahtise suuga vahtis ta pōnnikese otsa. Lōi siis silmad maha. Ta pilk otsis pōrandalt nagu millegi üle seletust ja liikuv suu pidas aru, kas naerma hakata. Aga ta ei hakanud naerma.

«Kust sa niisuguseid rumalaid sõnu oled õppinud?» hüüdis ta viimaks surutud häälega.

«Kas «siga» või?» küsis Jens. «Sinu käest.»

Nüüd hakkas Jensine Nielsen naerma. Kõhinal naerdes sirutas ta käe poisikese jarele välja, kuid see, sammu poolteist temast eemal seistes, ei lähenenud temale. Jens seisis kindlalt ja laiajalgselt paigal, nagu tõsine, silm tungiv-terane.

«Noh, miks sa ei ütle?»

Tema tõrkuv eemalseisimine kustutas iga naerumuige ema huultelt. Jensine kollakas-kahmetu näonahk hakkas mitmest kohast tuksatlema, nagu oleks teda torgatud. Kord lendas kurjustamise vari ta otsaesisest ja kokkutõmmatud kulmudevahest üle, ta suu näis tõrelemaid sõnu valmis seadlevat. Siis aga äigas nähtamatu käsi näo jälle puhtaks ja sinna tekkis pikkamisi, pikkamisi midagi peale, mis nihutas Jensikese paigast. Kuna ta ema põlvede vastu asus ja lahtise suuga nagu varblasepojuke ülespoole vahtis, ütles Jensine Nielsen tasa:

«Aga sa tahad ju süüa saada, Jens. Nad annavad mulle raha.»

Jens mõtles ja vastas:

«Kas meil enestel niipalju ei ole?»

«Ei, Jens, meil ei ole nii palju. Sul ei ole ju isa.»

Ja nüüd kukkus Jensi käekese peale nii suur ja palav piisk, et poisike üsna ehmus. Ta jättis iga edasipärimise, kogu ta olek muutus jälle lapseliseks, rumal-lapseliseks. Rõõmalt ronis ta ema sülle, asus ema kaela ümber kinni, ja oma teravat ninakest Jensine huulte sisse puurides hüüdis ta luksatava häälega:

«Jens on jälle pai! Kas sa Jensile täna rabarbrikorti keedad?» —

See oli Jensi esimene protest, teine järgnes ligi aasta hiljemini.

Ühel õhtul töölt tulles leidis Jensine Nielsen pojakese nutetud näoga kojaukse lävel istuvat. Ta küsis, mis tal viga olevat, ei saanud aga esiotsa mingit vastust. Jens näis olevat kurb ja ühtlasi vihane. Suu oli ta kõvasti prunti tõmmanud, kulmudevahe oli varjutatud, ja kui ema ta käekõrval tuppa viis, tõusid tal mõned mõrud nuuksatused rinnast. Enne veel kui Jensine oma pärimisi kordama sai hakata, küsis lapsuke järsku:

«Ema, mis on «lits»?»

Ema vaatas silmi suurendades tema peale alla.

«Kes ütles nõnda?»

«Mis on lits? Miks nad hüüavad sind litsiks?» kordas Jens, ema küsimist tähele panemata, iseäralise valida visadusega, kuna ta pilk rāpaste laugude alt iseäralise kiirgega ema suu poole üles vahtis.

Jensine pale oli tõmmuks läinud.

«Kes hüüab mind nõnda, kes?»

«Meister Andersen, ja meister Olsen, ja — Knud, ja — ja Alf ja Hedda, ja — ja — —» Jensi rinda vapustas jälle üks neist vägisi väljatikkuvatest nuuksatustest.

«Millal nad mind nõnda hüüdsid?» Jensine Nielsen istus toolile; ta nagu valgus ruttu hallakaks, ja Jens nägi ta näppe tasakesi värisevat.

Jens jutustas. Ta olevat Andersenide väikesele Olafile täna kogemata häda teinud, ja see jooksnud nuttes papale kaebama, kes ajanud meister Olseniga seapaja ukse ees juttu. «Küll ma sulle näitan, sa üleannetu litsipoeg!» ähvardanud meister Andersen hädategijat, ja meister Olsen rääkinud midagi «Nielseni-litsist», kes oma lapse uulitsal koeraks laskvat minna. Seda kuulnud Svenseni Knud, Asmussen Alf, Olseni Hedda ja mõned teised suuremad lapsed pealt, ja varsti hakanud nad Jensi uute sõnadega söimama ning narrima, mis kestnud poole päeva. — Nõndapalju kooris Jensine oma pojakese pikast ja natuke segasest jutust kindla sisuna välja. Ärakannatatud kurjuse värskendatud meeldetuletus pitsitas Jensil uuesti vihapisarad silmist, aga ta valas neid nüüd vapralt vaikimisega, täiesti hääletult, ja isegi nuuksatusi suutis ta alla kugistada. Seejuures ei unustanud ta ära, et emal on vastus talle ikka veel võlgu. Tingimata tahtis ta teada saada, mida see võõras söimusõna, mis neisse mõlemasse korraga puutus, õieti tähendab.

Ent ta kuulis ainult, et see olevat rumal ning ropp, nii et ta selle pidavat unustama. Sõna tähendusest läks ema mööda, sest ta oli vihaseks saanud ja ei pannud Jensi enam tähelegi. Ta sammus ühest kambrist teise, lõi rusikaid kokku, kiristas hambaid ja puistas vahusest suust kurje sõnu välja. Nii vihasena polnud väike Jens oma head, tasast ema veel kunagi enne näinud. Tema sõnadest jäid Jensile meelde ainult mõningad, nagu: «Lapsele! Pisikesele lapsele! Tõprad! Kuradid! Ilmsüüta lapsele!»

Ja siis tõi ta krokodilli ülevalt alla ja jutustas sellele poolsosinal oma suurt pahandust. Ja ka Ellen Knudsen, see lahke sõnaga rahulik tüdruk, aitas «tõprad» ja «kura-did» hüüda, kusjuures ta rõõvkala-hambad väga ähvardavalt nähtavale tulid.

Lugu lõppes sellega, et Jensi ema järgmisel esimesel korteri üles ütles ja nelja nädala pärast Jörgenseni majast välja kolis. See oli Jensi sündimisest saadik esimene korter, millest Jensine Nielsen omal tahtmisel lahkus, ja ta oli selle peale üsna uhke. Kolimisel kuulis Jens teda lõbusat laulukest ümisevat, ja Peterseni vanaema vastu, kes teda sõbralikult aitas, ütles ta enam kui üks kord: «Noh, eks me saa näha, missugune aus neile siia lutikapesa söimata tuleb!» Ja ise naeris lõikavalt.

Nielsenite uus korter oli Danebroggades, Vesterbo linnajaos, gaasivabriku ümbruses. Sadama suits, vabrikute tahm ja igavene märg mereõhk olid selle vana linnajao veel tõmmumaks vaabanud, kui oli Nørrebro, kust nad tulid. Näis, nagu oleksid siin kõik hooned ja tänavad tõrvariidekaltsudega üle tõmmatud. Igasugused haisud lehkasid halli udu sees segi, ja kes kaua väljas viibis, tuli poolnõgise näoga koju. Nagu Prints Jørgens Gades, nii oli Jensine kahe tillukese toaga korter ka uues kohas hoovipealse maja alumisel korral — kõrgemal ei võinud ta oma õise äri pärast elada —, kuid mitte nii madalal kui endine, sest all oli poolest saadik maa sisse ulatuv pesuköök. Hooviga, mille kahte otsa jällegi tünnidega peldikud palistasid, võis avaruse poolest rahul olla; küll ei paistnud Nielsenite korterisse ka siin taevast ja päikest, aga vastas ja kõrval seisvate majade tagumised tolmutamisaknad olid natuke kaugemal ja hoovis heledam valgusekuma, iseäranis lõunaajal. Halvaks küljeks oli uuel korteril aga see, et Jensine töökoht kaugele oli jäänud, mispärast ta enam kodus lõunal ei saanud käia, kuna ta hommikuti, kui vähegi juhtus viibima, hoburaudteed pidi tarvitama, mis talle soovimatu kulu tegi. Ema ja Jens, mõlemad olid nüüd nädal otsa ilma sooja lõunata; kumbki nosis õhtul keedetud või poest valmilt ostetud külmi suupisteid süüa, mille mõjul nende näod varsti veel kollakamaks ja kõhnemaks muutusid. Pealegi pidi Jens nüüd terve päeva emast ilma olema. Aga või siis naisterahval, kellel õõsi külalisi käis, kortereid palju valida on; õnn, kui vähegi kõlblikuma urkakese kuski

peidetud põikuulitsas kätte sai. Lutikatest arvas neiu Nielsen uue korteri vaba olevat, nagu majaperemees Ballerup seda kaubategemisel ka oli kinnitanud; aga paari nädala jooksul tuli neid uute seinapaberite alt ometi nähtavale, ja esimese kambri ahjupoolses nurgas elutses suguvõsake priskeid prussakaid pealekauba.

Väikese Jensi kauples ema uues elukohas ühe lese sukakuduja hoolde, kes nendega ühise vahekoja ääres elas, hommikust õhtuni kodus töötas ja kellel oli ka enesel väike poeg. Viimane, nimega Holger, sai nüüd Jensi alaliseks mänguseltsiliseks. Esiotsa pelgas Jensike Rasmussen-emanda poega, see oli näost isevärki tõmmu ja ta suurte silmade laiad valged välkusid mustade ripsmete alt nii võõralt, peaaegu kohutavalt välja. See tuli sellest, et väike Holger oli mulatt, ehk küll juba neljandast põlvest; oma vanaisa isalt, kes süsimusta neegrina ühe taani neiuga oli abiellu heitnud, oli ta pärinud oma tubakakarvalise naha, oma villaka käharpea ja need välkuloovad tulesilmad. Aga aegamööda harjus ning sõbrunes Jens tema välimusega ja endise kartuse asemel asus viimaks elav imestus Holgeri vastu tema tundevalda. Ta imestles selle tõmmu poisil elavust, väledust ja osavust. Holger oli alati liikvel, ja tema liikumine tuletas meelde osalt lindu, osalt kassi. Näis, nagu kannaks teda õhk ja nagu poleks tal luid liikmeis. Ükski katus polnud temale liiga kõrge, ükski müür liiga järsk, ja kõndides või joostes oli tal peaaegu kuuldamatu samm. Ehk küll ainult pool aastat temast noorem, ei võinud Jens selle peale mõeldagi, et Holgerile midagi järele teha, mis nõudis suuremat kehalist tulisust ja painduvust ning ühtlasi kärmem julgust. Ammuli suuga jäi ta temale järele vahtima, kui see midagi kaelamurdvat korda saatis, ja ainult Holgeri abiga sai ta temaga mõne vähem raske poisikesetembu kaasa teha. Ka vaimse kärmuse, mõttelise algatuse- ja leiuvõime poolest jäi ta temast maha. Kuna väikese mulati pea alati nagu sädemeid välja pildus ja ta suukese värvikirjust jutumulinast üle voolama pani, oli Jensil vaeva tema mõtetest sedavõrd aru saada, et nende kohta mingile arvamisele jõuda. Mis nad kahekesi mängides iganes uut ette võtsid, selleks tuli algatus Holgeri poolt, ja algatust tuli talt nii ohtrasti, et neil vaheldusest kunagi puudus ei olnud. See meeldis Jensile, nagu Holgerile meeldis Jensi sõnakuulelik nõusolemine. Ja nõnda

said sigarikarvaline mulatike ja väike valge täistäänlane lahutamatuiks sõpradeks.

See sõprus soetas Jensine Nielsenile esimesel kuul paar «perekondlikku» pahandust. Kui ta oli lootnud, et temale ja ta lapsele endises korteris osaks saanud söim Jensikese meelest uues ümbruses ununeb, siis ta eksis. Jensi peakesesse oli halb sõna, mille tähenduse ema talle seletamata jätnud, tallele jäänud, ja ühel õhtul teretas poisike, kes posase näoga poolpimedas toas istus, teda sõnadega:

«Ema, ma tean nüüd, mis on lits!»

«Aga Jens —!»

«Litsi juures käivad mehed magamas — ta on ropp naisterahvas.»

«Issand jumal, kes sulle — —»

«Ema, sa oled lits!»

Jens oli põrandalt üles tõusnud. Ta seisis keset tuba, käed selja peal, ja vahtis oma selgete, teravate linnusilmadega, mille laige videviku ära võitis, ema poole üles.

Viimane ei lausunud tükil ajal musta ega valget. Ta nägu jäi nii kinniseks, ta vaade nii varjatuks, et Jens tema mõtted mujal arvas viibivat, mispärast ta oma viimast lauset iseäralise trotsiva võidurõõmuga kinnitas:

«Oled jah! Oled jah!»

Jensine Nielsen viis poisikese tõrkuvat kätt pidi lähema istme juurde, toetas enese selle peale maha ja tõstis Jensi süle. Tema pead paitades, ta otsaesist suudeldes, ta põske enda põse vastu vajutades küsis Jensine hellalt, meelitavalt, peaaegu paluvalt:

«Kes sulle nõnda ütles?»

«Ma ei tea.»

«Kuidas, Jens — sa ei tea!»

«Ma ei mäleta.»

«Tuleta meelde, Jens!»

«Ma ei ütle!»

«Miks siis, Jensike, miks sa ei ütle?»

«Ei ütle!»

Ema vaikis. Tema võõrastus ei olnud mitte väga suur, sest vahetevahel ilmsikstulev trotslik jonn Jensi loomuses oli talle tuttav.

«Aga kui ma sulle vitsu annan?»

«Ei ütle siiski.»

Jensine laskis ta põlve pealt maha. Kauemini ei püüdnud ta tema sisse tungida; ta lootis teisel teel eesmärgile

jouda. Tehes, nagu ei paneks ta teda enam tähelegi, võttis Jensine kübara peast, ülejaki seljast ja läks tagatuppa, ust enese järel koomale tõmmates. Sinna jäi ta vagusi istuma. Pikk vaikus tekkis mõlemas kambris. Kuulda oli ainult ema ohkamist ja paarikordset kõhatamist.

Jens kõhkles ja kõhnitses ahju suu ees mõne aja, sügas pead, sosistas endamisi, maalis ahju ilustisi näpuotsaga varele, kimbutas prussakat seinal ja nihutas enese siis mitmesugustel ringteedel tagatuppa. «Käsi kergesti ema põlvede peale pannes küsis ta:

«Mis sa talle teeksid, kui ma ütleksin?»

Kes see ometi peaks olema, et ta tema eest nii väga kardab? mõtles Nielsen-neiu, ja vastas pärast vähest arupidamist:

«Ei ma teeks talle midagi.»

«Kas sa teda ei lööks?»

«Looks? — Ei.»

«Ega karvustaks?»

«Ei.»

«Aga sa kaebad ehk tema mammale?»

Jensine peas hakkas koitma, ilma et ta oma aimdust hästi oleks uskuda suutnud. «Ei ma kaeba ka tema mammale.»

«Noh, Holger ütles mulle, mis lits on.»

«Pisike Holger? Kuidas tema seda teadis?»

«Ta — ta teab kõik! ... Ei,» parandas Jens ennast ruttu, «ta küsis suurte inimeste käest... Calliseni Julie ütles talle.»

Jens täiendas oma ilmutust ema lähemate pärimiste peale, nii et sellest järgmine uurimislooke välja tuli: Jensike küsib oma väikeselt südamesõbralt, mida raske söimusõna tähendavat. Holger ei tea. Nähtavasti pahandab see viimast, haavab tema auahnust. Ta lubab seda Jensile «pärast» öelda — «kõige hiljem õhtuks». Jens näeb teda üsna uulitsal suuremate poiste ja tüdrukutega juttu sobitavat. Aga teda naerdakse välja. Küsitavad ei tea kas isegi selgemalt musta sõna tähenduslikku tuuma või ei pea nad pisikest põnni seletuse vääriliseks. Öhtu eel asub nupukas mulatt lihunik Calliseni tüdrukule, kes pesuköögis peseb, sõbralikult külge. Ta ajab temaga laia juttu kõikisugustest maailmaasjadest, sest vana Julie, arukese poolest pisut napakas, kõneleb lastega nagu vanainimes-

tega, ja üksinda olles raagib ta kassi, koera või puuhalu-gagi. Kuidas nüüd vaike keeleuurija uuritava sõna muu seas kõnesse võtab, jääb teadmatuks, aga Jens, kes sõb-rale jarele on hiilinud, kuuleb, kuidas Julie suuke kõlbla pahandusega hüüab: «Kuule aga, kuule jõmpsika suud! Lits on ropp naisterahvas, kelle juures mehed magamas käivad! Ära sa nii rumalat sõna enam suhu võta!»

Holger saagiga jooksu! Ukse ees pörkab ta Jensiga kokku ja teatab talle võidurõõmul, mida teine isegi juba kuulis. —

Ena pidas Jensi vastu sõna: ei ta võtnud Holgerit ise vastutusele, ei läinud ka tema mammale kaebama. Sünd-museke aga mõjus temale nõnda, et ta paaril esimesel kuul ühtegi öösist külalist uude korterisse ei toonud, jah, öhtutel üldse väljagi ei läinud. Kuid kolimine oli kulu nõudnud, Jensi uued saapad ja ülikond maksid mitu krooni, laenukassas ootasid mõned pandid intresside maks-mist ja vabrikus muutus ajutine tükitöö jälle halvasti tasutavaks päevatööks. Ei olnud midagi parata — Jensine Nielsen pugus, kui pojuke oli magama pandud, jälle uulit-sale. Mitu ööd tuli ta tühjalt tagasi; siis, ühel laupäeva-öhtul, ehtis ta enese rõivaste poolest paremini, ülendas oma näojumet punase pulbriga, ja nüüd oli tal õnne. Ta tõi vanaldase, vagusa ja üsna kaine isanda kaasa, kes aga naeratades suure pudeli kollast viina taskust tõmbas, kui neiu Nielsen lambi põlema oli süüdanud.

«Tahaksin teiega laupäevaõhtut pühitseda, preili,» tähendas ta viisakalt oma pöriseva bassihäälega, «mu eit pahandas mind kodus.»

Vaevalt oli väike Jens, keda mõlema tulek unest oli äratanud, võõra häält kuulnud, kui ta, nagu ettekavatse-tud nõu järgi, algas vihast meeleavaldust.

«Mees, mine ära!» hakkas ta voodist karjuma, «mees, mine kohe ära!»

Jensine külaline sai üsna kohmetuks. «Ma ei teadnud, preili, või proua, et teil —»

«Ärge pange teda tähele,» kuulis Jens ema ütlevat, «unise lapse jonnakas tuju! Küll ma ta varsti vaikseks saan.»

Kuid sellega valas ta ainult õli Jensi tulle. Poiss pistis ulguma, jalgadega trampima, sõimama, ja kui ema talle meelitades ja musutades karbikese kompvekke pihku surus, viskas ta selle patsti põrandale. Tema üleannetus

ulatus lõpuks nii kaugemale, et ta voodist välja ronis, vahe-ukse lävele ilmus ja nüüd sealt võõrast meest kõige val-jusega ära hakkas ajama. Särgiväel, põsed voolavail pisa-rail, parem käsi ahvardavalt üleval — nõnda seisis ta kohkunud külalise ees, kes ei teadnud, kas kahmata kübara järele või jääda paigale. Võõras tegi siis katset rõbrustamisega ja pakkus talle raha. Jens lükkas raha põlastava käeviskega tagasi. Kui vaenlane teda sülle tah-tis lösta, põgenes ta pimedasse tuppa ja süngi tagasi, kus ta sattus kauakestvasse nutuhoosse. Viimaks küsis ta emalt juua. Ena pilgutas külalisele silma, valas viina-pudelist õlleklaasi pooleli ja jootis märatsejat magusa likööri.

Nüüd tuli rahu majasse. Märatseja jäi magama nagu nott.

Kui ema võõraga voodisse heitis, riivas ta pilk tum-maks tehtud rebelli. Selle kahvatunud põskedel siretasid veel mõned hõbedased mässuviha piisad.

Neljas peatükk

VÄIKE JENS NIELSEN KÄIB KOOLIS

Muidugi ei näinud pisike kiusupunn asjale põhja, — seks oli ta liiga noor. Teda haavas ainult, et tema ema vastu oli lugupidamatust üles näidatud. Ja et need võõrad mehed, keda ema endale külalisteks tõi, selleks põhjust andsid, siis püüdis ta neid põhjuseandjaid, kellega ta pealegi ema õrnust pidi jagama, ära peletada. Et emal raha tarvis oli, seda ta mõistis, ja et võõrad mehed emale raha kinkisid, sellega oli ta nõus. Aga et nad ema juures magamas käisid, mis emale söimunime tõi — nime, mida teistel emadel ei olnud, selle nahtuse vajadus ei mahtunud Jensile kuidagi pähe. Miks ei võinud nad emale raha anda, ilma temal külaliseks ja tema juures magamas käimata?

Asjamõiste, nagu see Jensi ajus asus, tuli järgmisel päeval kuuldavale, kui ema talle õise üleannetuse eest manitsevaid etteheiteid tegi. Poisike, kelle pea joodud alkoholi tagajärjel terve hommiku valutas, algas sellest hoolimata emaga kräbedat vaidlust.

«Aga Holgeri isa on ka surnud, aga tema emal ei käi külalisi —»

«Kust sa seda tead?»

«Ma küsisin Holgeri käest.»

Jensine pani käed risti. «Holgeri emal on enam raha kui minul,» ütles ta siis.

«Kas ta rohkem teenib kui sina?»

«Ei, aga ta saab raha ka kuninga käest.»

«Kuninga käest? Kas siis kuningas käib tema juures magamas?»

«Ei. Holgeri isa teenis kuningat, ta oli politseinik, ja selle eest annab kuningas nüüd Holgeri emale raha.»

«Kas minu isa ei teeninud kuningat?»

«Teenis küll, aga väga vähe aega — ta oli ainult soldatiks. Minule kuningas raha ei anna.»

«Aga kui kuningas Holgeri emale raha annab, aga ei käi tema juures magamas, miks siis sinu külalised sulle muidu raha ei anna?»

«Ma ei tea, Jens» — ema hõõrus kihelevat otsaesist — «nad ei anna —»

«Kas sa oled nende käest küsinud?»

«Jaa — ei — —»

«Siis küsi ometi! Aga ära too neid siia! Ma ei taha, et meister Andersen ja meister Olsen — —» Ema mattis ta suukese käega kinni, aga sõrmede vahelt kuuldus siiski veel: «— — sind ja mind litsiks — —», mispeale ema ta nilbe suu oma pakitseva rinna vastu tummaks muljus.

«Ma tean, Jens, et nad ei anna — ma tean seda kindlalt... Sina aga — sa peaksid rahul olema ja wait... Sa ei tohiks emale mitte nii palju pahandust teha ja teda piinata, emal on muidugi raske küllalt...»

Jensine hääles oli midagi, mis pani poisikese kuulama. Oma pead tema käte vahelt vabastades vaatas Jens emale uurivalt silma ja küsis tooniga, millest iga võitlusehimu oli kadunud:

«Kuidas pean ma siis olema?»

Seega oli pind kokkuleppimiseks sile.

Nende vahel sobis mõistlik kompromiss. Jens lubas uüsisid rahatoojaid kui paratamatut halbust jälle sallida ning ühtlasi iga inimese, isegi Holgeri vastu nendest suud pidada, sest kui neist majas ei teatud, siis polnud nende pärast ka naabrite poolt söimü karta. Ema sellevastu andis töötuse mitte enam külalisi kaasa tuua, kes ühel või teisel kombel väljakannatamatuks võiksid saada, nagu see, kellele Jens toona õigusega ropu looma nime oli andnud.

Ja nõnda elati endist viisi edasi.

Vägevam kui kõik vastikused ja õudsused, vägevam kui kartus kaasinimeste lugupidamatuse eest oli kummalegi brutaalne teadvus: sa tahad süüa ja oma ihu katta — sa tahad elada! —

Neiu Nielsen alaline püüe oli olnud mõne korrapärasema meesterahvaga kestvamast ainuühendusest leida, et sel kombel — puhtama elu kõrval — politsei varitsemise ja nakkushaiguste eest enam hoitud olla, sest et mehele saamise lootus, see visa võsuke iga naisterahva hinges, ka tema põue põhjas veel täiesti polnud kuivanud. Kuid ühel kui teisel sihil murdis õnn talle ikka jälle truuduse. Varemmail aastail oli ta kord kaheksa kuud ühe lese isanda pärast olnud; aga isand võttis uue emanda — ja ajutine naine oli lahti lastud. Siis pidas teda üks naisemees pool aastat, tüdis temast ära ja valis ilusama. Keegi poissmees tegi Jensinele kahe aasta eest üsna kindlaid võtmislootusi, pettis teda aga, kui ta mõne kuu tema õid tasuta oli raisanud. Nõnda sattus neiu Nielsen oma ihuga ikka jälle avalikule müügiturule ja kannatas aegamööda läbi kõik säherduse elu õudsed tagajärjed.

Paaril korral kimbutas teda politsei. Ta pidi öö vahijaoskonnas mööda saatma. Ainult meeleheitlik salgamine ja vabriku töötäht päästsid ta järgmisel hommikul avalikkude naisterahvaste kirjast. Siis tulid ajad, kus ta oma palganatukesest tähtsa osa nädalate ja kuude kaupa pidi viima arstile ja apteekrile, kuna väike Jens kodus rohkem kõhutäite järele huttis ja ta ise töö juurde oli ära nõrkemas. Mõni kuu peale seda, kui ta Nørrebrost Vesterbrosse oli kolinud, tabas teda jälle üks haigus, mille räpast ja rasket ravitsemist ta terane laps vastiku võõrastusega pealt vaatas. Jens nägi ema iga õhtu oma ihu paljastavat, mis oli kaetud punaste täpikestega, ja kord ühte, kord teist liiget ning kehakohta järgemööda porisarnase, halvasti lehkava võidega kõigest jõust hõõruvat. Täna hõõrus ta ühte, homme teist käsivart, ühel õhtul pahemat, järgmisel jälle paremat reit, siis sääremarju, siis rinda, siis selga, kuni ta uue järjega käsivartest jälle peale hakkas. Kui ta tükk aega higistades oli töötanud, tõmbas ta poriseks ja haisevaks nühitud ihu peale kõige nädise pesu, mis seestpidi muidugi mustaks määrdus. Siis kuristas ta mitu korda suud ühe rohuga, sest muidu tulevat tal hambad suust ära, nagu Jens teda Ellen Knudsenile kuulis tähendavat. Krokodill hakkas nimelt emal abiks käima. Ema väsis hõõrumisest juba teisel nädalal ja selga ei saanud ta üldse korralikult hõõruda. Nüüd töötas vahva Ellen, vapad nahkkindad käes, ema tõbise ihu kallal. Varsti ilmus haigele suur haav kurgulakke, mis

noudis iseäralist rohitsemist. Ema võidis haava ühe salvi ja veel ühe rohuga, misjuures tal silmad vesiseks läksid ja lakastus peale tuli. Seejuures käis ta päev päeva kõrval töös, ehk ta küll nõrkuse pärast vaevalt jalul suutis seista.

«Ära neetud olgu nad kõik — kõik!» hüüdis ta nutuse vihaga Elleni vastu ning raputas oma porimusta käsivart tuultsa poole, ja teine kord ähkis ta hambaid kiristades: «Kui ma nende sigarid nüüd ära mürgistan — paras, paras neile!» —

Pärast seda erutavat haigust püüdis Jensine Nielsen vabaneda oma kardetavast kõrvalteenistusest. Selle asemel nõutas ta endale ühest ärist õhtuteks kodust sigari- ja paberossitööd, nii halvasti kui seda ka tasuti. Hea meelelega oleks ta väikese Jensi, et Rasmussen-eidele makstavast valvepalgast pääseda, ühte väikelaste hoidlasse pannud, kust laps oleks maksuta ka sooja einet saanud. Aga sellekohane katse läks tal luhta, sest hoidlad olid ühe kristliku headtegeva ühingu asutised ning võtsid sinna ainult niisuguseid hoialuseid vastu, kelle vanemad eest-õuesuse uurimisel leiti olevat «laimmata elukommetega». Siiski ajas neiu Nielsen, oma tööpäeva kuni hilise ööni pikendades, uuel alusel läbi. Kuid see võis kesta ainult teatava aja. Laps kasvas suuremaks, ta tarvidused tõusid; siis jõudis kätte kooliaeg uute kuludega. Lugu lõppes sellega, et Jensine kolmveerand aasta pärast jälle pidi ringi vaatama endise tulusama ööteenistuse järele.

Kooliskäimisega algas väikesel Jensil õnnelik põli. Juba ammugi oli ta sellest suurest elumuutest und näinud ja torkivat kadedust tundnud, et see Holger Rasmussenile, tema südamesõbrale, pool aastat varemini kätte jõudis. Mida varjas päratu suur paljuaknaline maja Istedgades, kuhu nad nüüd, nahksed tarkusepaunad seljas, iga päev seltsis käisid, oma paksude müüride taga, see kõik täitis väikest Nielsenit võimsate tundmustega. Laiad trepid, otsata pikad vahekojad, kõrged, laudadega täisreatud õppesaalid, ilmatu hoov kõiksuguste turnimisvärkidega — Jensi süda paisus uhkusest, et nüüd ka tema pisitilluke isik kõiges selles laiuses, pikkuses ja kõrguses täie õigusega tohtis viibida ja liikuda. Tõsised välkuvate prilli-

dega kooliõpetajad, kelle paljad vurrudki juba ajasid aukartuse peale ja kelle lagedate peade ümber Jens nägi helkivat pühalikku tarkusekuma — nende silm langes nüüd ka pisikese põnnikese peale Danebrogi uulitsa hoo-vipealsest majast, ja nende suu nimetas ka tema seni nii tundmatut nimekest! Klassitoas valitses õppetundidel see saladuslik miski, mis eraldab pühapäeva argipäevast; ta tungis õhuga Jensi ninast ning valgusega tema silmadest sisse ja pani ta põuekese palvetama. Isegi Erikseni-härra läikiv valge krae ja Svendseni-härra ilusasti viksitud saapad olid olulised osad sellest meelivangistavast pühadusest. Ja Jensikese lugemis- ja kirjutamisraamatud, ta tahvel ja krihvliid, ta sulg ja pliiats, kogu ta tore seljakott — nad kõik hingasid välja silmaga nahtavat, ninaga nuusutatavat, käpuga katsutavat tähtsust ja lugupeetavust. Jens ei saanud esimestel kuudel aru, kuidas Holger Rasmussen ja paljud teised võisid vallutada ja koerustada keset seda tõsidust ja aulikkust, millest kool tehtud. Jens nägi neid tunni ajal naervat, üksteist kraapavat, ja vahel lendas paberist tüvi kegi üle laudade. Siis turtsuti valjusti. Holger Rasmussenil oli kord koguni riivatu julgus härra Vadsbyle tagantjärele keelt näidata, kui see klassist välja sammus. Väikesel Nielsenil seisis suu ammuli võõrastuse pärast.

Iseäranis sügava mõju alla aga vajutas Jensikese meeled hommikune palvetunnike heliseva laulu ja müriseva orelimänguga. See oli midagi, mis teda vaheldumisi sulatas ja tarretas, mis tal kord vee silmast välja võttis ja siis jälle põue kuiva kuumust täis ajas. Mida seal lauldi ja sõnuti, seda ta ei mõistnud, aga kuidas seda tehti ja millega seda ehti, see oli määratu ilus! Nii ilus oli see, et Jens ei väsinud kodus seda emale kiitmast — mitu päeva järgemööda ikka jälle uuesti. Aga veel enam. Jens ütles emale, kui ta esimese nädala koolis oli käinud, laupäeva õhtul:

«Kuule, ema, miks meie ilmiski kirikus ei käi?»

«Kirikus?» vastas ema. «Mul on nii vähe aega.»

«Aga homme lähme kirikusse, eks?»

«Miks siis?»

«Ma tahaksin veel suurema oreliga laulda ja palvetada kui koolis,» vastas Jens hinge põhjast.

«Sa võid ju ka üksi kirikusse minna.»

«Ei, ma tahan sinuga.»

Ja järgmisel hommikul viis ta ema, et temaga oma õnne jagada, Matteuse kirikusse.

Aga varsti ei leppinud ta enam ka väheldase Matteuse kirikuga. Edaspidi käis ta emaga ja üksi aina suures kuulsas Naiste kirikus, millel olid veel vägevam orel ja koorilaul.

Üldse hakkas meelsusepuu, mida kool on pandud istutama noortesse riigikodanikesse, väikese Nielseni hinges usuliste juurte poolest varaselt võrsuma. Esiotsa nõidus teda ainult usuliste talituste müstilise väline luule, siis tegis selle kõrvale hiljemini, kui ta oskas juba lugeda ja suutis mõtteliselt seedita lugemist ning suusõnalist õpetust, veel vangistav sisuline romantika. Tema vastuvõtlikule vaimule ning hinge, mille jõudusid tume lapsepõlv polnud jaksanud nürida, avanes koolis seniaimamatu uus maailm täis põnevate sündmuskirjut võitlust selle vahel, mis hea ja kästud, ning selle vahel, mis kuri ja keelatud pidi olema. Raamatutähtede seest ja kooliõpetaja suust kasvas väikese Jensi sisemise silma ette üks elatanud isa, kellel oli lugemata palju lapsi. Isa ainus ülesanne oli lapsi armastada ja nendele head teha, laste alaline püüe — kurja teha ja isa kurvastada. Isa oli neid küll targasti õpetanud, kuidas nad pidid olema ja elama, aga sellest ei hoolinud lapsed midagi. Kõik isalikud karistused kuni ülemaailmse uputuse, millest üksainus perekond eluga pääses, jäid asjatuks, ja lugu läks pärast seda ikka veel hullemaks. Isa oleks võinud üleannetuid maailmusesse tule- ja tõrvaauku tõugata, kus nad viimaseni hukka oleksid saanud, aga ta ei raatsinud seda teha, nii armsad olid nad temale ikka veel. Nüüd mõtles isa oma helduses imeliku nõu välja, kuidas lapsi kurjusest välja aidata. Ta saatis oma ainsa hea poja, kes tema juures üleval elas, all asuvate hukkaläinud laste juurde, et see neile veel kord põhjalikult pähe õpetaks, kuidas nad peavad elama ja kuidas mitte. Aga mida tegid üleannetud? Nad sidusid õpetaja kinni, piinasid teda ja poosid ta viimaks risti! Nii kurb kui vana hea isa selle uue nurjatuse üle ka oli, ei tõuganud ta lapsi ometi mitte hirmsasse hukatuseauku, vaid lubas nendega ikka veel kannatada, sest ta oli tähele pannud, et mitmete neist oli tema hea poja õpetus siiski pähe hakanud. Kuna ta selle hea poja jälle ellu äratas ja enese juurde tagasi kutsus, seadis ta tema asemele pahurate laste hulka uued alalised õpetajad

ametisse, nimelt kiriku- ja kooliõpetajad. Need peavad patustele lastele nüüd maast madalast kuni surmatunnini ühtelugu headuse teed juhatama, ja kes ka nende juhatusi mitte tähele ei pane, need lähevad pärast surma armuta tule- ja tõrvaauku — ei ole enam midagi parata.

Hea isa ja vastaste laste lugu aga kordub maa peal väiksemal määral umbes järgmiselt: kuningas on isa, kõik taanlased tema lapsed. Muidugi on taevane isa ise kuninga taanlastele maapealseks isaks määranud, nagu ta pastorid neile maapealseiks õpetajaiks määrab. Ka kuninga alaline mure on oma lastele head teha; selle üle peab ta oma valitud abilistega hommikust õhtuni aru ja küsib taevase isa käest head nõu. Ta kaitseb oma lapsi vaenlaste eest ja kannab hoolt, et neil oleks teenistust ning leiba ja töötegemiseks rahu. Aga või siis kõik lapsed kuninga head tahtmist mõistavad ja tema isalikust hoolikandmisest tänulikult lugu peavad! Ei, nende seas on vastaseid, kes kuningat ja tema kallimeelseid abilisi rahulolematusega alatas pahandavad. Enamasti on need rahutud nurisejad niisugused lapsed, kes patust kadedust see-üle tunnevad, et mõnedel on rohkem leiba ja riidet kui nendel. Nad sõgedad ei pane tähelegi, et taevane isa, kelle käest kõik vara tuleb, seda igaühele tema väärtuse järgi on jaganud ja seega ainult õigust teinud — õigust, mida kuningas ja tema abilised ei tohi rikkuda ega rikkuda lasta. Muidugi ei ole sääraseid kiusupunnid väärt, et nad jumala ja kuninga laste nime kannaksid ja et Taani isamaa püha pind neid kannaks, ja kui jumal ja kuningas neid karistavad, siis sünnib neile ainult, mis nad ära on teeninud.

See kõik oli väikesele Jens Nielsenile selge nagu allika-vesi. Seepärast ei kulunud tal palju peamurdmist, et otsusele jõuda, kumba lasteliiki end isikukest paigutada. See isikuke pidi, sest et tal nii vähe leiba ja riidet oli, hoopis madala väärtusega olema; et taevase ja maapealse isa armupäikesed ka tema peale paistsid ja isamaa püha pind ta jalgade alt ära ei nihkunud, siis võis ta paik ainult tänulikkude laste kõige tänulikumas tipus olla.

Nõnda otsustas väike Jens Nielsen, kelle anne järjekorraliselt mõelda juba varakult ilmsile tuli.

Aga sellest ei olnud veel küllalt, et ta loetud ja kuulnud õppelugude üldisest sisust endale sündsa meelsuse kätte järeldas, vaid Jens pidi, kui ta õige kristlik-monar-

histlik isamaalane tahtis olla, tähtsama teadusevara, mis tema meelsusele õpetuslikuks aluseks oli, ka ilusasti sõna-sõnalt pähe õppima. Seda nõudsid mõõtuandvad meelsuseõpetajad järeleandmatult, «sest õige ratsanik peab hobuse külge kinni kasvanud olema», nagu käis rektorihärra Vadsby kardetud juhtsõna. Härra Vadsby võis sulle palju andeks anda, vahel sedagi, et sa tema «kirbukraapimist» naersid ja talle tagantselja keelt näitasid; aga kui sul õndsa Lutheri viis peatükki, tarvilik jagu piiblisalme ja kirikulaule, suured ja väikesed prohvetid ning palju, palju muud tarbe kordadel vartna pealt haspli peale ei olnud ajada, siis ei tundnud ta süda andeksandmist ja su haledad pisarad langesid nagu hülge selga. Piiblitlugusid võisid küpsemas eas küll omade sõnadega ette kanda, aga et õpiraamat oli rektorihärra kirjutatud ja sa tema vastu ometi ei osanud jutustada, siis midagi muidugi halva numbri, kui säärasele libedale teele sattusid. Niisama põhjalik ja piinlik-hoolas kasvataja oli härra Oluf Svendsen, kes muu seas isamaa ajalugu õpetas. Kes härra Svendseni põrmussemuljuva põlguse alla ei tahtnud langeda, kes tema silmas lootusetu lollikeseks ei soovinud kokku kahaneda, sel pidid Taani riigiisad Vanast Gormist peale kuni Kristian IX-ni tarviliste sündimis-, suremis-, kroonimis-, valitsemis-, sõjapidamis-, lahingulöömis- ja paljude muude aastate ja kuupäevadega nagu ükskord üks kerilaua olema; härra Svendsen ei kinkinud sulle ainustki Kristiani üheksast Kristianist, ainustki Frederikki seitsmest Frederikist, ei ainust Knutti kuuest Knutist, ei ainust Eerikut, Valdemari, Kristoferi kuuest Eerikust, neljast Valdemarist ja kolmest Kristoferist; ei kinkinud ta sulle arvudes Harald Blaatandi ega Svend Gabelbarti, ei Magnus Head ega Knut Püha, nagu ta sulle kõik kroonimata kangelased, kes kuningatel Taani ajalugu olid aidanud teha — ja nende hulk ei olnud isamaa õnneks väike —, kõiksuguste tähtsate tähtaegade poolest kinkimata jättis. Ainult härra Abel Eriksen, kes Istedgade rahvakooli kasvandikele taani emakeele ja kirjanuduse iludusi avas, esitas päheõppimise kohta pisut kasinamaid nõudeid. Kuid niipalju tuulekindlat hoiuruumi pidi õpilaste nupukestes temagi jaoks olema, et sinna grammatikareeglite kõrval vähemalt nimekamate rahvalikkude luuletajate patriootilised salmikud, mida mitte just vähe ei olnud, täht-tähele tallele mahtusid. Muidugi

täitsid niihästi härrad Eriksen ja Svendsen kui ka rektorihärra Vadsby ainult riikliku kooliülemuse pedagoogilisi määrusi, aga kiiduväärt oli see hoolsus ja agarus, millega nad neid täitsid.

Mis nüüd nende tänuilukusse õpilasse Jens Nielsenisse puutus, siis oli taevaisa tema tähtsamad ajurakukesed paraku kogemata ära vahetanud: Jensile hakkas pähe, mis talle pähe ei tarvitsenud hakata, ja talle ei hakanud mitte pähe, mis talle pähe pidi hakkama. Jens tundis suurt armastust iga õpiaine vastu, mis temale arusaadaval keelel midagi meelilõhutavat ilmutas; säherdune asi jäi talle nii kujukalt meelde, et see sõnasõnalisele peast-oskamisele üsna lähedale küünis. Piiblilugude poolest võis härra Vadsby temaga siis üsna rahul olla. Iga lause polnud küll mitte härra Vadsby lause, aga ka mitte liiga teisiti. Ja sellegi puuduse tasus silmatorkav hingeline nugrisus, millega õpilane ülesannet käsitles, täiesti ära. Tõepoolest huvitasid ja ergutasid pühakirja imedest luhtavad luulelood, need hommikumaalise fantaasia värvikuumad, särarõõmsad õilmed, Jensikest — iseäranis esimesel uudsusel — nii võimsalt, et ta neid mitte ainult härra Vadsby koolis, vaid ka emale kodus hõõguval palgel ette kandis. Noormehe-eas mäletas ta ise veel selgesti, kui suurde ärevusse teda muu seas Kristuse kannatamise ja ristilöömise lugu oli õhutanud. Sügavasti rõhutult tuli ta koolist, jättis lõunasöögi peaaegu puutumata, ja õhtul leidis ema ta nutetud silmadega käsipõsikul laua taga istumast.

«Mis sul viga on, laps?»

«Need kuradi juudid!» vastas Jens nagu unest ärgates. «Kas neid ei võiks praegu veel viimseni üles puua?»

«Miks sa juutisid tahaksid üles puua?»

«No kuule siis, mis nad hirmsad loomad Jeesuskesega on teinud!»

Ja väike antisemiit jutustas emale, uuesti sulava haleduse sisse sattudes, mis viimaks kirglikuks nuuksumiseks edenes, terve põrutava maailmatragöödia ära. Lõpuks kahetses ta elavalt, et tema mitte kuningas ei ole: ta hävitaks juudid maa pealt jäljetult!

Ka ajaloo, niipalju kui see sündmusi ja ülepea jutustavat ning kujutavat kaiku sisaldas, astus Jens Nielsen, ülematesse klassidesse jõudes, lahtise peaga ja apla isuga vastu. Noorusliku õhinaga heitis ta ajalooks kutsutava

kangelasromantika voogudesse ning laskis nende kobrutava ülistamisvahu enesest rõõmsalt üle uhtuda. Üldise ajaloo kõrval isamaa kuulsusrikast minevikku tundma õppides — muidugi märksa täielikumalt — võttis Jens õiglase tänu- ja uhkusetundmusega teatavaks, kui palju verist vaeva yaprad Taani valitsejad alati olid näinud, et oma truile alamaile võimalikult suurt ning vägevast isamaad lähemast ja kaugemast naabrusest kokku võita, — kuidas nad oma vahvate vägede ja väepealikutega lausateed taevast kukkunud püha danebrogi all ikka jälle välja läksid, et Rootsist ja Norrast ja Saksamaalt; varemini koguni Inglismaalt ja kaugest Eestist, oma armastatud riigile rahva, maapinna ja vallasvara poolest lisa nõutada, milleks taevane ülemvalitseja neile ajuti ka rohkesti õnne kinkis, nii rohkesti, et nad mitmed tugevad riigid — kord Inglismaa, teinekord jälle Norra ja Rootsi — tervelt Taani isamaa külge võisid liita. Muidugi kahetses Jens Nielsen südamest, et kõik need ilusad maad, aja jooksul jälle kaotsi olid läinud, ja kui tubli Taani patrioot vihkas ta virgalt ahneid ja vägivaldseid preislasi, kes tema kokkusulanud isamaa küljest kõige uuemal ajal veel kaks endist Saksa maakonda, valuga mälestatud Šlesvigi ja Holsteini, reetliku Austria abiga ära olid rebinud — kui endise võiduhilguse viimase jäänuse.

Et Jens Nielsen õpiainet, mis teda vaimsalt nii elavalt kütkestas, härra Oluf Svendseni koolitunnis tuuma poolest rahuloldavalt ette võis laduda, on niisama arusaadav, kui et ta härra Abel Erikseni ees kirjanduslike ülesannetega, mis teda sisuliselt kuidagi kaasa kiskusid, mitte jänni ei jäänud; kirjalikkude keele- ja stiiliharjutustega tõusis ta aegamööda pealegi kõige paremate õpilaste kilda. Aga samal Jens Nielsenil, kes usu, ajaloo ja kirjandusega muidu nii kenasti läbi sai, oli peaaegu kivine pea isa Lutheri katekismuse, piiblisalmide ja kirikulaulude vastu; ta oli alati karvupidi koos Svendseni-härra ajalooliste arvudega, ja härra Erikseni poolt nii tähtsaiks ja tarvilisteks peetud isamaalistest salmikutest jäi ta pähe, kõigest tuupimistest hoolimata, ikka ainult paar esimest salmi hädavaevalt rippuma. Tema võimetus arvude kohta tuli lõpuks ka veel arvutamises kaunis tülikal määral ilmsiks.

Sel lool polnud ime, et Jens Nielsen koolis väga kesk-

päraselt edasi jõudis. Alalised konfliktid tooniandvate õppeülematega kõige olulisemate õpiasjade pärast tegid talle raskeid tõkkeid; nad tõid talle alatisi kinniistumisi ja igavaid koduseid karistustöid kaasa, mis temasse aegamööda nii halvavalt mõjusid, et ta õpihimu ka nende asjade kohta, mis talle muidu nii armsad olid, kahanema läi. Et karistuste hulgas tol ajal, iseäranis kõige alamas klassis, veel ka kergemat kehalist hirmu ette tuli, millega vanemad ja närvilisemad kooliõpetajad, nagu härrad Viggo Vadsby ja Abel Eriksen, liiga kokkuhoidlikud ei olnud, siis kogus Jens Nielsen endale rahvakoolist ka üsna rohkesti mõrudauid mälestusi. Kentsakal kombel ei jäänud temale aga teiste kasvatajate sagedamad klobimised poolegi nii valusalt meelde kui noore ning kannatliku arvuteadlase, härra Parmo Boye üksainus nuhtlusakt, mis tabas Jensi teisel kooliaastal.

See kooliõpetaja meeldis välimuse poolest Jens Nielsenile nii väga, et ta teda poolneiuliste tundmustega armastama hakkas. Säärasena, nagu härra Boye oli, kujutles Jens endale printsii või ka peaingel Gabrieli. Härra Boye oli pika sihvaka kasvuga, uhke vedrutava kõnnakuga ja selge, kõlava häälega. Tal olid nii ilusad valged käed, nii sügavsinised hellad silmad, nii õrnad roosakad palged ja nii toredad kollased vurrud maasikpunase suu ümber. Jensi uhkus Svendseni-härra igavesti säravate vikssaabaste ja Erikseni-härra lumiselt läikiva maniskikrae üle oli suur küllalt, aga palju, palju suurem oli ta uhkus härra Boye musta saterkuue üle, mis sellele nagu selga valatud näis olevat. Härra Boye õpilane olla oli Jensile iseäranis suureks auks.

See prints või peaingel kaotas nüüd ühel heal päeval kannatuse, kui väike Nielsen jälle korj ühe õige lihtsa arvutuse-eksempliga toime ei saanud ja suurele koolitahvilile, millel ta oma võimeid pidi näitama, nõuta nagu vasikas uuele laudauksele otsa vahtis.

«Tule siia, sa parandamatu laiskvorst!»

Hääl, mis nõnda hüüdis, ei olnud enam ingliahäl. Pealetikkuvatele aimdustele vastu võideldes lähenes punetav laiskvorst, kes eile kodus mitu tundi õnnetu eksempli kallal peakest oli murdnud, kateedri ääres istuvale kut-sujale. Tumma palvega vaatas ta, nagu surma suhu sat-tunud hirv, tema sügavaisse sinisilmadesse. Aga juba nähvati ta sõrmeotstest nagu tangidega kinni ja peaingli

pilliroog sähvis korda kolm ta parema ning korda kolm ta pahema pihupesa peale soolase vuhinaga maha. Jens Nielsen oli nii ehmunud, et ta mingit valu ei tundnud ja seepärast ka karjuma ei kukkunud. Pooltuikudes, murtult kobis ta oma istmele, ja alles seal pigistas pihkudes hõõgav tuli ta silmast pisarad välja. Käsi avades ja vaadeldes leidis ta sinakate vorbikeste küljest ka piisa punast verd. Kaua tunnistas ta seda verepiiska läbi veeloori ja tema lõuga nähti lõdisevat.

Sellest silmapilgust saadik ei võrrélnud ta härra Parmo Boyet mitte enam ingel Gabrieli, ei ka printsidega. Härra Parmo Boye ei olnud tema meelest enam ilus.

Iga kord, kui härra Boye klassi astus, käis Jens Nielsen kehaalt halb leitsak läbi, ja kui härra Boye tema nime hüüdis, tuksatas ta kahvatudes kokku.

Jens Nielsenile oli peksupilgust midagi meelde jäänud: härra Boye punane kael. See toore liha puna, mida Jens seni Sören Folmerseni kaelal tähele oli pannud. Sören Folmersen oli noor lihunik Ballerupi majas. Härra Parmo Boye ja Sören Folmersen lendasid nüüd ikka seltsis Jens Nielseniga peast läbi, kui ta kumbagi neist nägi. Sören Folmerseni verine põll ei takistanud seda imelikku ühendamist. —

Õppimises oli Holger Rasmussen sõber Nielseniga pentsik vastand. Masinlik päheõppimine ei teinud temale mingit vaeva; paarikordse läbilugemisega sai ta fonograafiks, mis härra Vadsby katekismuse peatükke ja piiblisalme, härra Svendsenile ajalooarvusi ja vägimeeste nimesid, härra Erikseni isamaalisi luuletisi ja keeleseadusi vuri-nal näkku pildus. Aga automaat ei anna rohkem, kui ta sisse on võtnud, ja automaadi avab ainult teatava suurusega rahatükk. Holger oli aher igas õpiasjas, mis nõudis talt mõttelist isetegevust, vaimset lisaandmist ja kombinierimist, ja küsimised, mida ta vastusega ühes pähe polnud õppinud, jättis ta ilusasti vastamata. Sellevastu oli ta kuningas arvude vallas, väike geenius matemaatilist liiki ülesannetes, juudilik nupumees iseäranis peast-arvutuses. Millegi pärast ei kadestanud sõber Jens teda nii väga, kui selle hiilgava ande pärast, millest ta ise nii lage oli.

Holger Rasmussen käsi oleks koolis tema fonograafiliste omaduste tõttu kahtlemata hästi käinud, paremini kui «puupea Nielseniga» oma, kui ta oma asja halva käitu-

misega poleks rikkunud. Ülem kõigest tarkusest oli talle koerus. Kooli pühadusest ja kasvatajate aukõrgusest ei teadnud see metsik poolmurjan midagi. Paharet ise näis siputavat tema kautšukkehas, irvitavat ta välkuvatest silmadest, ja põrgulist ei suutnud sealt kogu koolikollegiumi bambused välja rohitseda. Igas klassis heitis Rasmussen esimesest päevast peale poogameeste pealikuks, ja naljalt ühtegi atentaati õppeasutise tõsise ja kõlbla korra vastu ei pandud ilma tema juhtiva kaasabita toime.

Nõnda näiteks oli Vadsby-härra kuulus «kirbukraapimine» tema leidus. Härra Vadsbyt kiusas vahel mingi närviline või ka jooksvataoline viga, mis teda äkitselt kuube ja vesti sundis lahti tegema ning pahemat rinnakülge sõrmenukkidega ägedasti hõõruma. Seejuures tulid ta pikad kollased ülemised hambad nagu kahjurõmsal itsitamisel nähtavale ja ta otsaesise üle langes üksik hall juuksesalk, mis hõõrumisvõbinal elavalt kaasa värises. Nähtus oli laste arust naermisele kõdistav, aga alles väikese mulati seletus — rektorihärra kraapivat kirpe — tegi vastuseismise sellele kõdile täiesti võimatuks. Vaevalt hakkas Vadsby-härra vestinööpe lahti kiskuma, kui juba terve klass turtsus, sest igast peast sähvis kirbukraapimis-kujutlus läbi. Ent varsti ei vahitud kraapimise puhul enam härra Vadsbyt, vaid Holger Rasmussen. Holger oli kraapimise ära õppinud ja toimetas seda härra Vadsbyga võidu. Muidugi kaasõpilaste selgade varjus. Ta tegi seda väga loomutruult, just samasuguse tapahimulise naerunäoga, ja ka tudisev juuksetukk ei puudunud ta näo peal. Isegi Jens Nielsen, see pailaps, ei suutnud seesugusel korral võidelda vingerdama sundiva naeru vastu.

Härra Abel Eriksen paris Holgerilt nime «Lööts». See kooliõpetaja oli nimelt väga lihav ja kõhukas, mispärast treppidest ülestulemine ta elavalt löötsutama pani. Seejuures jäid ta tugevad punased mokad hingepuhangute tõukel tükiks ajaks naljakalt purisema. Ka seda kooliõpetajat etendas väike tõmmu näoga näitleja kaasõpilaste suureks lõbuks meisterlikult. Aga veel puudus tal härra Erikseni iseärasustest midagi. Härra Eriksen võis oma peanahka liigutada. Kui ta mõttesse jäi, luges või midagi hoolega vaatles, siis tõmbas ta peanaha kuni poole otsaesiseni maha; naeris või vihastus ta aga, siis nihkus ta imelik «skalp» nii kaugele tahapoole, et juuste piirivööt tõusis keset pealage. Selle sihiomaduse kätteharjutamise

kallal nägi Holger Rasmussen kaua vaeva. Aga kui ta oma kunstiga viimaks ette astus — ta andis vahetunnis kateedril päris etenduse —, siis oli see ka täielik — ei, enam kui täielik. Sest mulatikese must-villased juuksed ulatusid peanaha veeretamisel peaaegu kuni ninani eest ja peaaegu kuni kuklaauguni tagant maha. Etendust täiendas ta mokapuristamisega ja järeleaimatava järsu, kareda kõnelemisviisiga, nii et härra Abel Erikseni karikeeritud miniatuurkuju kõhtusid vabistaval sarnasusel kateedril seisis.

Aga Rasmusseni-emanda lootusriikas võsuke ei olnud mitte ainult näitleja, vaid ka akrobaat. Ta võis õhus kukerpalli lüüa, jalad kaela taha vaheliti panna, oma kehast tagurpidi rõnga teha ja nõnda üle õue loogelda. Kui härra Parmo Boye kord oma uhkel, elastilisel sammul klassist oli välja minemas, tõusis äkki suur naerusumin. Ümber vaadates nägi ta oma kannul sirgelt käte peal kõndivat inimesekest.

See oli muidugi Holger Rasmussen. Nähtavasti püüdis ta võllaroog oma auväärt kasvataja printslikku kõnnakut pilgata. Viha pärast punane, kahmas härra Boye tema järele. Aga lähedal seisis aiapoolne aken lahti, tume kera lendas sealt välja, ja härra Parmo Boye tõmbas käe tühelt tagasi.

Viies peatükk

HANS KASPAR JEBBESSEN

Mida suuremaks kasvas laps, seda ettevaatlikum ning peitlikum püüdis olla neiu Nielsen oma kõrvalise teenistusega, iseäranis sest ajast peale, kui Jens hakkas koolis käima. Tema esimene samm selles sihis oli, et ta mõlemad voodid ruumiliselt eraldas. Ballerupi majas oli nende tagumine kambrike pisem: see jäi ööseks üksnes Jensile. Oma süngi paigutas ema suuremasse tuppa, vana koitanud sohva asemele, millele ta välisukse kõrvale nurka kitsiku koha leidis. Ühtlasi harjutas ta Jensi kinnise vaheukse taga magama. Kuna ta temast ikka hiljemini üles jäi oma koduseid talitusi toimetama või rahalist kasutööd tegema, võis ta väljas käia ja vagusa külalise kaasagi tuua, ilma et see magavale lapsele teatavaks sai. Jensine hakkaski ainult vagusaid ja kaineid võõraid koju tooma; muidu tuli ta parem üksinda tagasi ja keeras lambivalgusel veel mõne tosina sigareid, kui tal mitte korda ei läinud meesterahvast leida, kellel omalt poolt korter oli pakkuda. Sel puhul püüdis ta hommikul võimalikult enne Jensi ärkamist koju jõuda.

Siis korraga, umbes aasta peale poja koolipanemist, läks Jensine Nielsenil õnneks oma elu natuke tervendada ning kergendada.

Ühel pühapäeval — vist küll esimest korda päise päeva ajal — tuli Jensi emale üks meesterahvas külaliseks. Jensile oli ta täiesti võõras, aga ema võttis teda vastu nagu head tuttavat ja — nõnda näis vähemalt Jensile — nagu tuttavat, kellega ta alles eile või mõne tunni eest koos olnud.

«Vihmavari torka siia! — Või juba jälle sajab! — Kui märjad su vaese jalad on! — Oota, ma aitan.» Ja ema aitas külalise palitut maha tõmmata; ta liikumised olid nobedad, nooruslikud. — «Siia istu, Hans Kaspar, siia!»

Külaline ei olnud veel sõnagi lausunud, ta nohises ainult valjusti, ja kuna ta aeglaselt sohva peale maha vajus, mille vedrud ta all nurisedes ägasid, ja oma lähedased jalad sirgu ajas, heitis ta pilgu laisalt, aga sõbralikult väikese Jensi poole, kes teda tunnistades vaheukse lähel seisis.

«See on härra Jebbesen — tule, tereta teda, Jens!» kutsus ema, ja nagu kardaks ta, et poiss tõrgub, tõi ta tema kättpidi, nagu rõõmsal naerul, härra Jebbeseni juurde.

See laskis Jensi käe oma niiskest peost läbi libiseda, irvitas lahkelt, tegi nohina vahele ettevalmistava «mmhh» ja ütles siis umbse, roostetunud häälega:

«Kae, suur ja viks jõmpsikas! — Ja Jens nimi! — Mul on õepoeg, ka selle nimi on Jens. — No kuidas su käsi ka käib, Jens?»

Jens sosistas midagi vastuseks.

«Soo—mmhh! Ja koolis — kas oled koolis ka virk?»

Nüüd ei vastanud Jens midagi, aga härra Jebbesen leppis ka sellega ja küsis edasi, nagu oleks ta vastuse saanud:

«Soo—mmhh! Ja viisakas? — kas oled koolis ja ema vastu kodus ka ilusasti viisakas?»

Kui Jens jälle vaikis, käis härra Jebbeseni raske, tõmp käsi tal paar korda paitades üle pealae, mispeale külaline korraga ütles:

«Jens, hea poiss, tõmba mul saapad jalast!»

Käsk tuli nii ootamatult, et poisike vaatas laienenud pilgul Jebbeseni pealt ema peale ja ema pealt jälle Jebbeseni peale.

«No eks sa kuule, Jens, tõmba Jebbeseni-onu saapad jalast!»

Jens punastus, asus aga siiski väljasirutatud jala külge. Kui ema nägi, et ta harjumata asjaga hästi toime ei saanud, tõukas ta tema naerdes kõrvale ja kiskus ise Jebbeseni-onu märjad saapad jalast.

Ta seadis nad sooja pliidi najale kuivama, tõi tagatoast oma vanad, laiaks tallatud vilttuhtlid külalisele jalga ja muretses talle kapist pudeli rootsi punši, kaks pudelit porteri ning karbikese sigareid sohvalauale. Härra Jeb-

besen ägas lahkesti ja lõbusalt. Nüüd ajas ta ka kuue seljast, sest tuba oli soe. Särgiväel, käed kõhu peal ristis, jalad vaheliti löödud, suur mustjas sigar higist läikivas näos — nõnda asus Hans Kaspar Jebbesen seepeale laialt ja rahulikult sohvanurgas. Kui ema ta kuue oli üles riputanud, võttis ta tema kõrval istet, ja nad süvenesid, vahetevahel oma klaasidest rüübates, aeglase, aga magusa jutu sisse.

Jens silmitses härra Jebbeseni. Kõik selle mehe küljes oli jäme, tömp ja tõnts. Jäme oli ta kere ja kael, tõmbid ta käed ja jalad, tõnts ta nina ja lõug. Ning hääles öllis tal nagu rasva või paksu õli. Mida ta karvade poolest ihu peal kandis — hõredaist juukseist kuni silmaripsmeteni ja käte peal kasvavate uitudeni —, see oli linavalge. Iseäranis hakkasid ta rõhekaskollased silmad säärase valge ümbruse sees Jensile pilku.

See mees ajas emaga juttu kuni videvikuni, siis korraga ei andnud ta enam vastust, vaid — magas norinal. Ta magas samal olekul, nagu ta juttu oli ajanud — pea liikumata paigal, käed kõhu peal ristis, väljasirutatud jalad vaheliti. Ema lõpetas temaga jutu, istus teisale ja laskis teda magada, kuni ta paari tunni pärast pimedast nurgast jälle hakkas kõnelema.

«Jaa, jaa, inimesel peab lahedust olema, lahedus on pool elu.» ütles Hans Kaspar Jebbesen, nagu praegu lõpetatud juttu jätkates. Siis haigutas ta vägevasti ning päris kuue ja saabaste järele.

Ema võttis tule üles.

Kui härra Jebbesen saapad ise jalga, kuue aga ema abil selga oli tõmmanud, haigutas ta veel kord ringutades, jõi klaasi porterit, pani värske sigari suitsema, andis emale ja Jensile kätt ning lahkus nohisedes.

Kolmapäeva õhtul tuli ta jälle. Seekord võttis ta ainult kuue seljast. Ta ajas juttu, jõi, suitsetas, jäi magama, ärkas üles ja läks.

Lähemal pühapäeval tuli ta kolmat korda. Nüüd vabastas ta enese jälle saabastest kui ka kuuest, ehk küll esimesed märijad ei olnud. Ta ajas juttu, jõi, suitsetas, jäi magama, ärkas üles ja läks.

Küü ema, kes teda võõruse ukseni saatma oli läinud, tagasi tuli, seisis Jens parajasti sohva ees, ringutas vägevasti ja haigutas pika lõbusa laulujoruga.

Ema hakkas laginal naerma. «Justament nõnda! Aga

sa pead ka juurde lisama: «Jaa, jaa, inimesel peab lahedust olema, lahedus on pool elu! — Mmhh!»

Nüüd naersid mõlemad, misjuures ema käed poja kaela ümber lõi ja põse tema põse vastu surus.

«Aga ta on hea mees, see onu Jebbesen,» ütles Jensine tõsisemaks saades, «ta tuleb meile kosti peale.»

«Kuidas kosti peale?»

«Noh, meie juurde elama.»

«Elama — siia?» Ja Jens vaatas üle toa ringi.

«Ei, meie võtame natuke suurema korteri — meie peal on Larsenite korter saada, — köögiga.»

Jens jäi mõtlema. Ta seisis ema ees, kes sohva servale oli istunud, ja ema käed puhkasid ta õlgadel.

«Magab ta öösiti ka meil?»

«No muidugi.»

«Kas sinu juures?»

«Ei, härra Jebbesenil on endal voodi.»

«Aga sinuga ühes toas?»

«Kas tahaksid siis, et ta sinuga ühes toas magaks?»

«Ei — ei!» Jens tõstis tõrjudes käe.

Ema naeratas. «Sa ei salli vist Hans Kasparit hästi?»

Jens pidas aru. «Ma ei tea,» ütles ta tasakesi ja maalits näpuga ema põlve peale midagi. Siis ärkas ta äkki ja küsis pooljahmunult: «Ja ta on iga päev meil — ööd ja päevad?»

«Noh, päeval on ta ju ametis.»

«Aga igal õhtul ajab ta sinuga juttu ja kõik pühapäevad?»

«Aga selle eest olen mina päevad otsa kodus, Jens! Vabrikusse ma enam ei lähe. Olen sinu juures, Jens!»

«Vabrikusse ei lähe?» Poisikese näol heitles kiire kuma. «Aga mis sa siis hakkad tegema!»

«Kodus teen tööd, aiva kodus, ja Hans Kasparile pean ju süüa keetma.»

Jens ei jõudnud sel õhtul uudise kohta kindlamale seisukohale. Asi erutas teda, seda oli näha, aga ta ei ilmutanud selgel sõnal oma poolt-ega vastuolemist ja jättis ka pärimised varsti katki. Kuid teisel õhtul oli ta ema plaani vastane.

«Ma ei taha, et see Jebbesen meile elama tuleb!» Ta jume avaldas trotsi.

«Aga miks siis?»

«Ma ei salli teda!»

«Rumal poiss, sa saad ju palju paremini süüa!»

«Süüa? — Soo? — — Ma ei tahagi paremini süüa!»

«Aga kui ma sulle iga päev rabarbrikörti, või kreegi-leent rosinatega, või ruisjahuputru magusa õllega — mis, Jens?»

Jensi suu läks vesiseks, ta kindlus lõi kõikuma. Kuid nagu vihastuks ta enese lihaliku nõtruse üle, tikkusid tal pisarad silma, ja lämbuva häälega, kätt näo ette hoides, seletas ta: «Ma ei taha sinu kõrti — ma ei taha sinu putru — ma ei taha sinu Hans Kaspar Jebbeseni.»

«Aga uut ülikonda, uut mütsi, uusi saapaid tahaksid küll?»

«Kas tema mulle siis ostab?»

«Ega tea, kui sa kuku poiss oled.»

«Pean teisel vist igal õhtul saapaid jalast tõmbama!» pomises Jens.

See vagusalt mõnav toon sisaldas juba tema allaheitmise algust. Et rauda taguda, niikaua kui ta kuum on, kaapas ema Jebbeseni-onu vastase oma kaenlasse ja ütles talle saladusliku tähtsusega poolsosinal kõrva sisse:

«Sa ära nii togu ole, laps! Ega tea, ehk saad Hans Kaspari enesele isaks, kui jumal aitab. Siis on sul isa nagu teistelgi lastel.»

See oli nüüd jälle hoopis uus mõiste, mis nagu tundmatu lind Jensi mõttevalda lendas. Jens ei mõistnud endale isa nime all küll midagi kindlakujulist ette seada, aga kas see siis Hans Kaspar Jebbesen võis olla, kellele see nimi sünnis oli! Selle sõlme kallal nabistades ei lausunud poisike enam musta ega valget.

«Sa tahaksid ju isa saada?» urgitses neiu Nielsen edasi.

«Tahaksin küll.»

«No siis ole mõistlik ja ära punni Hans Kasparile vastu! Ta on tubli mees, sa võtaksid ta viististi hea meelega isaks — mõtle aga järele!»

«Aga kas sina ta meheks võtaksid?» purtsas poisil suust, ja laia isuga jäi ta ema huultelt vastust ootama.

«Mina nüüd,» ütles Jensine Nielsen, «mina lepin kõige-ga.»

Jens veeretas, pilk maha löödud, jala otsaga tühja niidirulli põrandal. Läks veel natuke aega, enne kui ta vana-inimese toonil ja lühikese ohkega tähendas:

«Noh, kui sa ise temaga lepid, eks mina pea siis ka leppima.»

Seega oli Hans Kaspar Jebbeseni asi otsustatud.

Ta käis neil paar korda nädalas juttu ajamas, joomas ja magamas, kuna ema, nagu Jens nende jutust mõistis, ka temal külaliseks käis; siis kolis Hans Kaspar Nielsenite juurde — päev pärast seda, kui viimased ülemise suurema korteri olid kätte saanud.

Jebbeseni-onul oli tõesti oma voodi — tugev ja lai nagu laev. Ja muidki majariistu — laua, suure nahkse tugitooli ja rõivakapi — tõi ta kaasa. Asjade seas leidis ka üks riistapuu, mis Jensile ootamata tröösti pakkus: puust saapasulane. Hans Kaspari kui õige taani onu uhkus ja õrnus aga olid ta viis pikavarrelist portselanpiipu, mis rippusid musta poleeritud tahvli peal, valged kolud kõiksuguste värviliste maalingutega kaunistatud. Ja ka pikakoiveline suitsetamislaua mitme sügava tuhatloosiga ei puudunud. Piibutahvli naelutas onu ise seda-maid seinale, suurema toa kõige «lahedamasse» nurka, kuhu ta paigutas ka auväärt nahktooli suitsetamislauaga. Nielsenite sohva peal, mis, kui ta üles tõusis, tema istmelihale ikka veerand tundi järele laulis, ei lubanud Hans Kaspar enam istuda.

Esimene päev uut elu möödus üsna lõbusasti. Ema valmistas suurepärase lõunasöögi mitmesuguste taani maiustistega, mille eest ta oma suurelt kostilapselt tasuks sai plotsatava musu põse peale ja väikeselt säravad silmad. Siis järgnes niisama maitsev ja rikkalik õhtusöök, mis Jensi meelest väikese pettumuse ruttu ära kustutas, mis tal sellega oli, et ta Jebbeseni-onu saapad jalast pidi tõmbama, hoolimata sellest, et nüüd puust saapatõmbaja majas ei puudunud. Nõnda olevat lahendam, kuulis ta Hans Kasparit tähendavat.

Pärast õhtusööki kordus tuntud «Jebbeseni-õhtu», ainult selle vahega, et onu külma punsi asemel kuum grokki jõi, sigari asemel pikka piipu põletas ja mitte enam tagantjärele laulva sohva peal ei istunud, vaid oma mittemuusikalises vanataaditoolis. Muidu etendus kõik endiselt. Ta ajas emaga juttu, jõi, suitsetas ja jäi norinal magama. Kahe tunni pärast hakkas nurgast jälle rääkima, ja ta esimene sõna oli: «Jaa, jaa, inimesel peab lahedust olema, lahendus on pool elu!», mispeale ta vägeva ringutamise üles tõusis, pika laulujoruga haigutas ja vesti seljast ning püksid jalast ajas, et nohisedes saangi pageda.

Ka uues korteris magas Jens üksipäini väiksemas kamb-
ris, mis siin suuremaga kõrvuti oli. Uudisliku ärevuse
pärast, mida tekitasid talle kolmanda kaaselaniku ligiolek
ja harjumata ümbrus, ei uinunud ta täna öhtul nii pea
magama. Ta kuulis ema ja Hans Kasparit seina taga
pominal kõnelevat ning esimest vahel edvistavalt naer-
vat; põntuvad sammud käisid paar korda üle põranda.
Siis rauges jutusumin sosinaks, sosin muutus vaikuseks,
ja Jensi silmad vajusid kinni.

Korraga äratas ta unest suur mürin ning kärin. Unega
võideldes ei saanud poisike esiotsa aru, kust see tuli, aga
kohutavalt, ihukarvu püstitajavalt kostus see läbi pime-
duse ja öövaikuse. Millegagi, mida ta kõrv enne polnud
kuulnud, ei mõistnud ta seda korrapäraselt hoogavat,
nagu sügavusest ülespumbatavat mõirgamist võrrelda.
Poolhalvatult, valjusti põksuval südamel, pealetikkuvad
hirmukujutused silma ees, jäi Jens kuulutama. Aega-
mööda, sel määral, kuis ta meeled unekõitest vabanesid,
selgus talle, et mürin tuli teisest kambrist ja et see ei
võinud muud olla kui Jebbeseni norskamine. Hirm astus
ta hinges nüüd tagasi, ilma täiesti kadumata, ja imelik
õudne valu sigis asele. Istukile tõustes kuulatas ta veel
natuke aega; mürin jäi kõrisse vahel peatuma, lõi rau-
gema, käisid paar lühikest lämbunud niuksatust; siis aga
päases vallale uus seda koledam hoog ja jäle muusika
kestis edasi endisel määral.

Kauemini ei kannatanud Jens põues puurivat valu
välja, ta hüüdis valjusti ema järele. Ja kui ema ei tulnud,
hüppas ta voodist välja ja kobas seina kaudu ukse juurde.
Aga uks oli lukus. Ta hakkas linki lõgistama ja hüüdis
veel paar korda. Nüüd tuli ema, võti käis ringi, uks läks
lahti. Jensi kahmavaisse kättesse hakkas ema nõrgalt
valendav särk.

«Kas kardad või?» küsis ema sosinal.

«Jah!» vastas Jens varisedes.

«Mine ikka — ise suur poiss! — Ma unustasin sulle
ütlemata, et Hans Kaspar norskab, kui ta selili magab,
ja ta magab enamasti ikka selili.»

«Siis ärata ta üles!»

«Rumal laps — sellepärast teist üles äratama! Mine
aga sangi ja tõmba vaip üle pea!»

«Kas sina siis magada saad?»

«Eks ma ikka saa — mis nüüd minust! — Poe aga
sangi, Jens, ja jää ilusti tuttu!»

Ta tõmbas ukse kinni, ei keeranud aga lukku, ja Jens
ronis voodisse tagasi. —

Hans Kaspar norskas edasi.

Ta norskas esimesel ööl, norskas teisel ja kolmandal
öö, ta norskas igal ööl, kui ta selili magas, ja ta magas
enamasti ikka selili.

Kuues peatükk

JENS, MITU ISA SUL ON?

Jensine Nielsen pidi igapäevase majatalituse kõrval nobedasti kodust tubakatööd tegema, kui ta tahtis kulude ja tulude otsad ilusti kokku vedada. Oma töökoja seadis ta väiksema kambri akna alla sisse, ja siia lipsas ta igaks pilguks, mis tal keetmisest ja küürimisest järele jäi. Ta hakkas Jensilegi sigaritreimist kätte harjutama, et temast aegamööda abi saada.

Hans Kaspar Jebbesen maksis küll kaunis head kostiraha, kuusteistkümmend haljast krooni nädalas, aga kui neiu Nielsen oleks teadnud, missugune isu ja janu sel kostilapsel on, ta oleks esimest nädalaraha ette saades, summa suuruse üle pisut vähem rõõmustunud. Selle määras Hans Kaspar nimelt äse.

Taanlane sööb üldse palju, aga onu Jebbesen viitsutas iseäranis mehiselt. Taanlane sööb üldse hästi, aga Hans Kaspar oli iseäranis maias. Taevataat tegi inimese mullast, aga taanlase tegi ta suhkrust. Ja Hans Kaspar Jebbeseni oli ta iseäranis magusast suhkrust teinud, sõtkumisel alkoholi käekastmeks tarvitades. Kui magusad peavad veel taani Eevad olemal olen ma sagedasti mõelnud, sest need on suhkrust ja rõõsast koorest tehtud.

Taanlane, kellel süüa on, sööb vähemalt viis korda päevas, ja mida ta sööb, sellest on neli viiendikku suhkrustatud. Magusad on ta leemed ja magusad ta pudrud, magus ta liha, magus ta kala, magus ta salat — kõik magus isegi hapukurgini ja soolatud heeringani! Ja mida ei magusta puhas suhkur, seda magustavad magusad marjad ja puuviljad — ja leiad neid niihästi leeme ja pudru

seest kui küpsise ja kastme seest. Lisage nüüd tavalisele taani magususele veel üks kolmandik juurde ja teie saate Hans Kaspar Jebbeseni toidumaitse. Ning lisage tavalisele taani kõhutaiele ligi pool juurde ja teie saate Hans Kaspar Jebbeseni kõhutäie.

Vale, et maias ei armasta mõrudat. Taanlane matsutab suud, kui ta rosinasuppi sööb, ja ta matsutab suud, kui ta akvaviiti, porterit ja baieri õlut joob — õlut pealegi, mis baierlasel vee silmast võtaks. Ka Hans Kaspar matsutas suud, aga alles pärast kolmandat akvaviiti ja teist pudelit baieri õlut, kuid tema ja teiste taanlaste auks olgu öeldud, et nad akvaviidi peale, et selle kangust vähendada, üht pehmemat ning lahjemat õlut joovad, nimega dobbelöl, millele siis baieri märjake või porter alles järgneb. Teine pruukost, lõunalaud ja õhtusöök ilma nende jookideta pole Taanis hästi mõeldav: vähemalt ei mäletanud Hans Kaspar nii puudulikult kaetud söögilauas istunud olevat.

Härra Jebbesen oli üks neist joojaist, kellele lõbu ei teinud üksinda juua; et teist joomaealist meesterahvast lauas ei olnud, pidi perenaine tema osaliseks heitma. Nõnda napsitasid ja õlletasid nad iga päev kahekesi, mis kulu muidugi tõstis, mille juures aga midagi ei olnud parata, sest kes võis kostilise laualõbu rikkuda! Väikesele Jensile ei tahtnud see sugugi meeldida, sest ema sai akvaviidist ikka nii võõrad silmad; kuid onu tahtmise vastu ei suutnud ka tema midagi. Õnneks kahanesid alkoholiga söömaajad argipäeval ainult kahe — lõuna- ja õhtusöögi — peale, sest teise pruukosti ja õhtuote võttis härra Jebbesen sadamasse — ta oli seal ühe väljaveoäri aitade ülevaataja — kotikesega kaasa, kuna varahommikune kohvijook — kella 6 ajal — tema ainuke «kibeduseta» einevõte oli.

Kuid kulus mis kulus, läbi saadi ometi, ja Nielsenite elu oli, iseäranis kõhutäitelisest küljest, võimsalt paranenud. Terane Jens märkas meeleheaga, kuidas ema õõnsad kahvatud palged priskenesid ja värvi võitsid, ning Jensine rõõm pojakese silmanähtava kosumise ja kasvamise üle polnud mitte vähem. Ühel pühapäeval, kui ema oli ehtelisemalt rõivastunud ja hoolsamalt kammitud, tunnistas Jens kaua tema pronksiläikega pead, ta mahedaid ja lahedaid näojooni, millele andsid pikk teravavõitu nina ja merekarvalised laiad silmad midagi vabalt maalitud,

nagu väljamõeldut, ja ta hüüdis, kui ta naeratav pilk ka ema pikast puusakast kujust üle oli libisenud: «Vaeh, sa hakkad jälle mõrsjaks minema!» Seejuures tähendas Jensi näpp vaikese etažeri ülemisel riulil seisva päevapildi poole, mis kujutas ema noore neiuna ühe valgetverd soldati kõrval, kes parema käega tema piha ümbert kinni hoidis. Ja selle komplimendi, mis ema näost punase lainekese üle ujutas, tegi Jens oma toitjale juba üheksandal kuul peale seda, kui Hans Kaspar neile kostilapseks oli tulnud.

Jens kasvas tol ajal tõesti hoogsasti, ehk küll enam pikuti kui laiuti, ja jõulist kosumist oli ka selgesti märgata, sest ta jaksas juba rahuldavate tagajärgedega kakelda. Teadmatuks jäi, kes selle haisupommi Istedgade rahvakooli viskas, aga ühel päeval — Jens oli parajasti keskmisse klassi saanud — hakati talt irvitades pärima: «Jens, mitu isa sul on?» Hakatust tegid paar suuremat poissi, järgnesid väiksemad Jensenid ja Larsenid ja viimases vahetunnis oli küsijate hulk juba kaunis suur.

Esiotsa ei mõistnud Jens neile midagi vastata. Ema oli ikka ainult ühest isast rääkinud, ja seegi pidi surnud olema, aga võib-olla, et nad just säärase vaesuse pärast teda nõokasid. Seeparast kostis ta viimaks trotsliku hooplemisega: «Mul on kolm isa ja neljanda saan veel — kas teist kellelgi on rohkem?»

Väiksemad Larsenid olid löödud, aga üks suur hakkas lõikavalt naerma ja hüüdis:

«Rumal poiss, meil kõigil on üks isa, aga sina ei jõua omi lugedagi — küsi aga kodus ema käest!»

Nüüd naersid kõik Jensi rikkuse üle, välja arvatud Holger Rasmussen. See oli lugu vagusasti pealt kuulatud, aga kui ta sõbra allajäämist märkas, astus ta kähku tegevusse. Lähemal pilgul kadusid kahel suuremal pilkajal jalad alt ja üks prantsatas selili, teine kõhuli ringi keskele. Väiksemad said järgemööda seljataguseid tõukeid, nii et nad upakile maaslamajate otsa pudenesid. See kõik sündis valgukiirusel, ja kui keerlev kera hoovi peal jälle üksikuteks Larseniteks ja Jenseniteks oli harunenud, polnud enam Jens Nielsenis isad päevakorral, vaid vihane kihutusjaht äraneeud «määrkassi» peale, nagu oli Holgeri sõimunimi koolis. Võib-olla, et nad ta viimaks kätte oleksid saanud, sest palju koeri on jänese surm, aga helisev koolikell tuli määrkassile appi.

Kuid sellega polnud lugu veel lõppenud. Kui kool väljas oli, tikuti mõlemale sõbrale koduteel naha peale. Nagu karjake kutsikaid klähvis Jensi ümber: «Jens, mitu isa sul on? Jens, mitu isa sul on?» ning Holgerile lendas peale «määrkasside», «hotentottide» ja «gorillade» rohkesti ka muid tõunimesid vastu pead, mis tema loodusliku eduastme veelgi madalamale surusid. Kuna Holger täiesti rahulikuks jäi ja ainult oma välkuvad mulatisilmad varitsedes ringi laskis luusida, värises Jens viha pärast ja viimaks purskusid tal pisarad ripsmete vahelt.

«Kui nad pimedad on, siis pista punuma!» sosistas Holger tema kõrval ja jäi korraga väljakutsuvalt seisma.

Sedamaid olid nad ümber piiratud. Vaevalt sirgusid aga esimesed käed nende järele välja, kui ringi sees tihe tolmutu tekkis ja nagu tuulispasa keerutusel pealelukkijatele vastu silmi paiskus. Kõik rapsasid käed nägude ette ja järgnes üldine aietamine ning puristamine. Veel paar korda käisid määrkassi pimedust-puistavad käed ta hoolsasti täidetud kuuetaskuusse ja sealt välja, siis tundis Jens end ringi seest välja kistavat, ja tolmutu puistaja itsitav hää ähkis: «Pane putku — mida sa veel ootad!»

Nad oleksid ülevõimulise vaenlase käest ka tõesti pääsenud, kui Jens mitte nii ennatu poleks olnud. Ta hakkas Holgerile alles siis järele jooksmas, kui paar pimedat juba jälle nägijaiks olid saanud. Need said ta varsti kätte, ja nüüd pidi ta võitluse vastu võtma. Seda tegi ta ka päris ootamatu vahvuse ja ägedusega. Hambad ristis, vaht suu lares, kargas ta tuhmi karjatu-ega lähema vastase kõrist kinni, mille külge ta üsna tähelepanemisväärt jäljed jättis. Aga vastaseid oli kaks ja teine tal pealegi selja taga. Jalalöömisega üksi ei suutnud ta seda enesest eemal hoida. Varsti püherdas Jens nende vahel maas, ja nüüd joonistasid nad temale näo peale, mida tema teisele neist oli kõri külge joonistanud. Küll tõttas Holger talle appi, aga ka vastastele tuli abi, sest veel mõned söimajad olid silmad vaheajal tuhatolmust puhtaks saanud. Nüüd algas perekal uulitsanurgal palav pealahing, mis viimaks möödaminejate vaheletuleku läbi lõpule jõudis.

Kriimustatud põskedega, Holgeril silm sinine, Jensil nina verine, läksid mõlemad sõbrad sõjast koju.

Jens ei vastanud ema pärimiste peale tükil ajal sõnagi. Nägu tume, huuled kokku pigistatud, nina paatunud verest must, vahtis ta, selg pärija poole, aknast välja ja

sõi vahetevahel mõne rinnast hoovava luksatuse ära. Näis, nagu ei kuulekski ta ema hädaldusi haleda vaate üle, mida pakkusid talle poja ihuline ja ihukatteline välimus. Korraga pöördus Jens ümber ja küsis järsult:

«Ma tahan teada saada, mitu isa mul on!»

Ema jäi vahtima: «Mitu isa — mis jutt see on?»

«Üsna õige jutt! Minu käest küsitakse, mitu isa mul on, ja ma ei tea vastata.»

Jensine Nielsen tõstis kae nagu nõu otsides suu juurde. «Kas sina, suur poiss, siis veel ei tea, et igal inimesel on üks isa!»

«Aga nad ütlevad, mul olla neid lugemata palju!»

«Kes ütlevad?»

«Teised koolis.»

Ema silmad muutusid nõelteks, ta hääls noaks, kui ta hüüdis: «Missugused teised? Missugused lurjused need on?»

Jens luges mitu nime üles.

«Ja needsamad peksid sind?»

«Mind ja Holgerit.»

«Mispärast Holgerit?»

«Noh, Holger oli minu poolt.»

«Holger ei narrinud sind mitte?»

«Jumal hoidku!» tõrjus Jens käega. «Nad sõimavad teda ju määrkassiks.»

«Meie uulitsa poistest oli siis Kai Möller nende hulgas?»

«Ja Ralf Adamsen.»

Neiu Nielsen hakkas paiga peal ringi tammuma, kuna ta rusikasse tõmmatud käed värisesid.

«Nojah — kuidas siis!» vadistas ta endamisi. «Elab ju üks kõrval, teine vastas, ja mõlemate emad kuulsad krapid! — Mis nemad minust tahavad? — Miks nad mind närivad, miks nad mind tallavad? — Kas mina olen neisse puutunud — pidagu enestel kas või seitsesada seitsekümmend seitse korraga — —»

Nagu hämarikus äkitselt üleshelkiv säde lendas poisikesse üheksa-aastasest peast läbi. Ta keeraskannapealt ringi ja ütles:

«Ema, nad peavad vist sinu mehi minu isadeks!»

Jensine Nielsen ei märganud muud teha, kui sülitaskolm korda turtsuva kassi kombel. «Uulitsakoerad nüisugused! — Uulitsa —» ta huuled ühinesid imelikult

kuhja ja terve suu hakkas musima. Mõlemad käed pani ta Jensile pähe.

Aga poisike vabastas enese nende käte alt. Tema põuest kees korraga nagu allikas üles.

«Ja minu isa — seleta mulle, ema, — seleta mulle ometi kord —»

«Sinu isa oli aus mees!» karjatas Jensine. «Ütle neile, et sinu isa oli aus mees — ausam kui nende omad kõik kokku!»

«Well,» tähendas Jens ja lükkas energilise käetõstega juukseid tagasi. «Aga kust see tuleb, et sind neiuks hüütakse ja mitte emandaks? Ainult Holgeri ema ja härra Ballerup ütlevad sulle emand Nielsen, teised mitte. Kas sina minu isa naine ei olnud, nagu proua Ballerup on härra Ballerupi naine?»

Jens mäletas tumedalt, et ta seda küsimust emale mitte esimest korda ette ei pannud. Aga ta oli varemni ilma rahuldava vastuseta jäänud ja sellega imelikul viisil leppinud. Kuid nüüd janunes ta — see tundmus pakitses tal rinnas — selguse järele. Ema valus nägu, talle silma kippuvad pisaradki ei suutnud enam talitseda ega takistada seda tunnet. Mis oli see tume miski, mis seisis lahutades ema ja tema enese ning teiste inimeste vahel ja ajuti nähtavale tuli otse vaenu ja vihana?

Jensine Nielsen oli korraga pehmeks läinud. Pead vajuda lastes ja kätt poja õlale pannes tahtis ta kostma hakata, aga siis helises uksekell ja teatas Hans Kaspari lõunaletulekut.

«Meie kõneleme pärast, Jens,» ütles ta kähku ja nähtava kergendusega, kuna ta elavalt liikvele sattus. «Pese silmad ära ja puhasta oma rõivaid, siis tule sööma! — Sinu kiskumisest räägin Hans Kasparile ise.»

Ta kadus, jalust peani virk perenaine, kiiresti eestuppa, vaheust enda järel kinni tõmmates.

Pärast sööki, kui Jebbesen oli jälle ametisse läinud, ei jätanud neiu Nielsen pojale antud sõna välja lunastamata. Ta oli nüüd, kus ta Hans Kaspariga ohtrasti söogialust oli võtnud — ohtramiini vahest kui muidu — tragil ja peaaegu rõõmsal tujul. Pea püsti, isevärki ujuv siretus silmades, suu ümber iseteadlik-kannatajalik võru, sammus ta esiti veel talitades ühest kambrist teise, võttis siis äkitselt riulilt päevapildi, mis Jensile toona asja oli andnud ema pruudipõlve meelde tuletada, ja kutsus poja

enda juurde, kuna ta oma tubakalaua äärde paljutöötaval näo- ja kehaolekul maha istus. Selles kõiges märkas Jens midagi, mis oli ema lihtsale loomusele muidu võõras, niisama võõras, nagu see edvistav ja kudrutav ehakus, mis tema peale tuli, kui ta meesterahvastega lobises ja valatas.

«Sa tunned ju oma armast isa, Jens,» algas ta hellal ja pisut pühalikul toonil, «sa oled teda iga päev siin pildi peal näinud, ja ma olen sulle tema surmast rääkinud. Vaata teda nüüd veel teraselt» — ta tõmbas poisi kaenlaga oma põlve vastu ja hoidis pildi talle nina alla — «ning pea ikka ja alati meeles: sinu isa oli aus mees, kelle pärast sinul ühegi inimese ees ei ole põhjust häbeneda, kõige vähem nende tattninade ees, kes sinu kallal täna haukusid. Sinu isa teenis ausasti peremeest, teenis ausasti kuningat ja isamaad, oli oma vanematele hea poeg ja minule — minule — —» liigutus takistas Jensine kõnet — «minule oli ta truu ja ustav peigmees.»

«Kui surm teda minu kõrvalt mitte ära poleks võtnud — ära poleks röövinud,» parandas ta ennast, «siis oleks sinul, mu poeg, nüüd kuldne isa ja minul oleks mees, kes meid toidaks. — Vaata teda, laps; sa oled tema nägu, ainult nina on sul minult ja juuksed, sest Rasmus Jens Hanseni nina oli tugevam ja juuksed valkjamad, ja näo peal oli tal natuke tedretähti, mida sul mitte ei ole.»

Kõneleja vaibus väheseks ajaks ise pildi vaatlemisse, vajutas ta siis huulte vastu ja ohkas väljakostva raskusega. Seejuures käis Jensile tunduv õlle ja akvaviini segalehk ninasse, nii et ta näo kõrvale pööras. Muidu jai ta ootavalt ema põlvede ette paigale.

Käsi pronksist toetise sees seisva päevapildi ümber risti pannes jutustas neiu Nielsen oma õnnetut mõrsjalugu edasi. Ta tegi seda, ehk ta muidu küll kõnekate eitede kilda ei kuulunud ning lugu iseenesest oli lihtne ja lühike, nii laialiselt ning põhjalikult, nagu kuulataks teda täiskasvanud inimene; ühelt kõrvaliselt asjalt sattus ta teiselt, nii et vahel alles lapse küsimused juhatasid ta tuuma juurde tagasi.

Nad olid teineteist noorelt leidnud ja oma ühendust sedamaid kihlusega kinnitanud, nagu see talupojalises Taanis, kus perekondlik meel nii välja arenenud, ka ala-

mat liiki linnalistele kombeks külge on jäänud. Seitsmeteistkümneaastaselt toatüdrukul ja üheksateistkümneaastaselt käsitöölisel algas pikk pruudi- ja peiupõli, sest mõlemad olid verivaesed ning Rasmus Jens Hansenil seisus vaateenistus ees. Jõukad pääsesid sellest rahaga, sest nad võisid endile mõnesaja krooni eest asemiku osta, vähemalt viimasegi aasta tarvis, milleks heal juhul leidus mees juba saja krooni eest, aga ka see summa puudus pruutpaaril ja laenukatsed läksid luhta. Kui Rasmus Jens kasarmu kahe aasta pärast seljataha tohtis jätta — ta oli pealinnas teeninud, kus ka tema mõrsja järjest elas — ja jälle palgatöö järele ringi hakkas vaatama, valitses parajasti suur tööstuskriis, mis teda sundis kuude kaupa püha pidama või halvasti makstavat juhuslikku tööd tegema. Ja kui ta viimaks paremail tingimustel sai õpitud ameti peale — ta oli viiliraiuja — ning esimesed viiskümmend krooni eelseisva abielu tarvis hoiule oli andnud, astus uus vaenlane talle tee peale ette, vaenlane, keda ta endaga vist juba kaua teadmatult kaasas oli kandnud ja kes pruutpaari ihked ja lootused ühes peiuga mätta alla mattis. Rasmus Jens Hansen läks tiikushaigena linnahospidalsisse, kust must vanker ta poole aasta pärast jäädavasse puhkepaika vedas. Paar kuud varemalt oli ta pruut väikese Jensiga maha saanud ja senisest kindlast leivast ilma jäänud, et pärast peiu surma kui lapsega tüdruk seda mustemale tulevikule vastu vaadata.

«Meie kumbki ei suutnud surma karta,» nuuksus jutustaja, kelle silmad kurb mälestus voolama oli pannud, «ja ka tohtrid ei lausunud sellest sõnagi, muidu oleksime endid lasknud haigemajas paari panna, ja mina kui ka mina, Jens, oleksime nüüd isa liignime kandnud ja mind oleks emandaks kutsutud nagu teisi emasid. Kui mina selle peale mõtlema hakkasin, siis oli juba hilja, sest sinu vaene isa, keda viimastel päevadel äge palavik raputas, ei tulnud enne surma enam meelemõistusele. — Nõnda karistas mind jumal selle eest, et — noh, et sina mulle varemalt tulid kui õigus oli, enne kui ma sinu isaga laulatatud olin.»

«Varemini tulin —? Kas see siis minu süü ei olnud?» kuis Jens.

«Ei, see oli minu ja sinu isa süü, mida jumal meile andeks annab. — Aga, —» neiu Nielsen pööras oma üleni

märja näo töölauda poole — «sellest ei saa sina veel mitte aru, pead enne vanemaks kasvama.»

«Miks ma aru ei saa, kui sa seletaksid.»

«Anna mulle nüüd rahu, laps, ma tahan tööd teha! Ja sina võta raamat kätte ja hakka õppima.»

Jens nihkus temast küll eemale, pööras aga, pilk täis küsimist ja kahtlemist, varsti jälle pead ja jäi seisatuma.

«Aga kui nemad nüüd kõiki neid minu isadeks peavad, kes sinu juures — —»

Jälle kord nõelas nagu uss Jensine Nielsenit, ja aru-
pidamatult kärgatas ta vahele: «Siis ütle neile häbema-
tuile sunnikuile: kui nende isad ei elaks ja neid ei toi-
daks, siis käiks nende emade juures kümme korda roh-
kem — — Ei,» võttis ta järsku tagasi, «ütle neile, karju
neile näkku: Teie valetate! Kõik, mis teile on räägitud,
on vale —»

«Aga ei ole ju —»

«Ütle, nagu mina sind käsin! — Ja kui nad vait ei jää
ja sinusse ikka veel puutuvad, siis teadku nad, et mina
lähen rektori juurde ja kaeban nende peale!»

Jensi näol mängisid imelikud varjud. Ta kõhkles ja
kõhnitses ema pika laua otsas, ta liikuv suu otsis ja püü-
dis nagu midagi kättesaadamatut.

«Hans Kaspar —» algas ta.

«Mis sul Hans Kaspariga tegemist on?»

«Nüüd magab Hans Kaspar sinu juures!»

«Kes sulle seda ütles?»

«Ma ise tean — ma nägin kord —»

Ema kohendas ennast nii, et tool naksatas, siis vajutas
ta pea sügavasti töö peale ja ta ei kostnud kohe.

«Sa mäletad ometi, Jens,» sõneles ta viimaks hoopis
muudetud häälega, madalalt, pehmelt, meelitavalt, «mis
ma sulle ütlesin, kui onu Jebbesen meie juurde elama
tuli? Ma ütlesin sulle salaja: kui meie tema vastu head
oleme ja tal meie juures meeldib, siis võib olla, et temast
minule mees ja sinule isa saab —»

«Teine isa?»

«Võõrasisa muidugi. Inimeselapsel on küll üks isa, üks
pärisisa, aga kui lesk ema teist korda mehele läheb, siis
on see mees tema lapse võõrasisa. — Niipea nüüd, kui
Hans Kaspar minu laulatatud mees ja sinu võõrasisa
oleks, ei tohiks enam keegi sulle ega mulle halbu sõnu
öelda ega meid pilgata.»

«Miks siis Hans Kaspar veel mitte —?»

«Seda ma ei tea. Ta on aeglane inimene.» Ema pale pil-
vitas kergelt, ta suu ümber ja kulmude vahel tekkisid
kriipsukesed. «Ta tahab vist veel vaadata ja aru pidada
ja meid tundma õppida. Meie aga peame tema vastu head
olema, veel paremad kui siamaani, ja mina ei või kee-
lata, kui ta vahel minu sāngi tuleb.»

«Õigusepärast ei tohiks ta tulla?»

«Enne laulatust mitte.»

Poisikese pilgud olid nagu verd imevad insektid ema
näo küljes kinni, ta hiljukesi liikuvad ninasõõrmed tule-
tasid nuuskivat koerakest meelde.

«Kas käis ka minu pärisisa sinu juures magamas?»

Jensi ema oleks ei'ga kostnud, kui ta taanlane poleks
olnud. Ta poleks ennast ülepea mitte lasknud libedale
avatella, vähemalt aga oleks ta kõik, mis tema enese ja
ta kalli surnu peale lapse silmas ilma sundiva vajaduseta
varju võis heita, vāga luiskega kinni katnud, kui ta mitte
lapselik-õiglane ja lapselik-ennatu taani naisterahvas
poleks olnud, külapiimaga imetatud inimeselaps, kellele,
hoolimata kõigest kõlblast kõlvatusest, mis ta läbi oli
elanud, teatav naiivne tõearmastus ja tätsakas-julge otse-
kohesus põlise pärandina verre on jäänud. Nõnda vastas
ta lihtsalt ja ettevaatamatult:

«Jah, ta käis. Seep see meie patt oligi.»

«Ja sellepärast tulid minna sulle varemini kui õigus oli?»

«Sa poleks üldse pidanud tulema, sest et su toitja ära
suri,» ruttas Jensine asja ära sasima, ning otsusliku hää-
lega: «Nüüd aga mõlemad ametissel!» lõpetas ta jutu. —

See oli tund, millest peale algas väikese Jens Nielsen
hingeline põdemine, põdemine, millest emal aimugi ei
olnud, sest et tal puudus teadmine, kui suur ja kui õrn
au- ja uhkusetunne on vaimselt erksal lapsel. Jensi kan-
natamine algas nii halvava võimuga, et sel pärastlõunal
õppimisest ja sel ööl magamisest juttugi ei võinud olla.
Ta pugus vara sāngi, sest et ta ema ja Jebbeseni lähedu-
ses, nende naervaid ja lobisevaid nägusid nähes piina
tundis, ja kui ta pimedasse tuppa, üle pea tõmmatud
vaiba alla, ikka veel nende hääli kuulis, hoidis ta käed
kõrvade ees ja āgas nagu haige.

Mis ta seni teadnud, oli sume koidik, mis ta nüüd tea-
dis, oli hele päevavalgus. Ja selle valguse sisse vahtides
tundis ta kandvat pinda oma jalgade alt kaduvat, iga

pidet, iga tuge oma käte vahelt ära libisevat. Ema oli talle armas, ema oli talle kallis; midagi armsamat ja kallimat kui ema ei tundnud ta ega mõistnud seda endale ette kujutada. Nii armas ja nii kallis olend pidi siis ka teiste silmas heas hinnas seisma — see oli Jensi loomusundlik eeldus, tema enesestmõistetav oletus. Aga see ema oli inimene, keda halvaks peeti, põlati, sest et ta elas elu, missugust teised naisterahvad mitte ei elanud, elu, mis oli keelatud ja hukkamõistetav, mida tohiti naerda ja pilgata. Ja seda täie õigusega, sest ema tunnistas enese täiel määral suudlaseks.

Midagi vabandatavat, kergendatavat ei jäänud tema süüst enam järele. Jens teadis nüüd, et tema saherdust elu mitte, ainult sest saadik ei elanud, kui tal laps toita oli, vaid ta oli seda ka ilma sundiva põhjusega elanud, siis, kui last veel toita ei olnud, siis, kui ta maitset täiesti mureta põlve. Ta oli seda elu elanud, teades, et see on keelatud, põlatud, hukkamõistetav — vabatahtlikult, hoolimatult. See oli moment, mis Jensi hingesse otsuse põletas: ka sina ei saa teisiti, kui pead seda patust olendit hukka mõistma ja põlgama! Midagi ei ole ta küljes, mida sa saaksid kiita, austada, mille peale sa võiksid uhke olla! Ja tema pärast seisad sa ka ise teiste põlguse ning pilke all — süütult, aga paratamatult. Sa ei tohi silmi üles tõsta inimeste ees, sa pead oma emast häbi tundma; sul pole midagi vastata, kui nad sind koolis nokivad ja narrivad, — sa pead hambad kokku pitsitama ja rusikad taskusse pistma.

Selle otsusega, selle möödapääsetamatu tunnetusega aga süütas Jens oma südames tulukese põlema, mis temale ärarääkimata valu sünnitas, sest see leek hävitas tema senise ema mõiste, terve püha illusiooni, milles see mõiste sisunes. Kadunud oli kõik magusus, kallidus, saladuslik aukõrgus, mis on ühendatud ema nimega, nagu hing ihuga. Ja see põletusevalu on seda suurem, et Jens ei võinud öelda; mul ei ole selle inimesega enam midagi tegemist, ma lõon temast lahti. Keset õgivat valu tundis ta ometi selgesti: nii lähedal, kui see inimene, ei seisa sul keegi teine maailmas; sa armastad teda kõigest hoolimata, sa armastad teda, kui sa teda ka põlgad!

Aga ka isa mõiste körbes tal selle tule sees ära. See oli temas iseenesest nõrk olnud, põhines ainult umbkaudsel, udusel kujutlusel, milleks ema kiidusõnad selle mehe

kohta ja noore soldati lahke, mõnus nagu päevapildil talle aineid olid andnud, juurde lisatud veel midagi sellest seletamata soojusest, mida ema isik talle vastu hinganud. Nüüd aga teadis ta, et see isa nimeline mees ema mures sama osa oli etendanud, mida kõik need teised etendasid, keda ta õositi eneste korteris oli näinud, osa, mida etendas praegu Hans Kaspar Jebbesen, see ilge mees, kelle kohta Jens sellepärast, et Jebbesen oli tema kodakondne, mitte vähem instinktiivselt vastikust ei tundnud, kui endiste võhivõõraste öörahurikkujate vastu. Ka tema tundmatu isa oli tema ema juures keelatud kombel magamas käinud! Küll mõistis poisike peasüü selle eest emale, sest ta polnud kuulnud, et meesterahvastele säärest tegu häbiks pannakse ja alles ema ennistine tähendus «meie patust» andis talle märku, et see ka mehe peale süüvarju heidab. Kuid mitte nii väga see teadmine ei rüvetanud isapaleust ta hinges, kui palju enam sarnasus, mida ta isale nende teiste meestega andis, kelle vastikud, varjud ta mälus mõlkusid; sisemisel sunnil seadis ta noore soldati nüüdse ja kõigi endiste Jebbesenidega kõrvuti, ja tema armas kui ka kahvatu kuju kõdunes lapse leinava pilgu ees viinaauru ning irvitava, jõllitava, norskava tooruse sisse ära. Emaga kaotas Jens ka isa — ta ahastus oli täielik.

Kui õrn on lapsehinges juurduv õigus- ja puhtustunne, selgub sellest, et Jens suguelulise mõistatuse enese kohta oli veel hoopis tumeduses.

Üks toona uulitsal kuulnud tähendus möödamineva raskejalgse, naise kohta oli küll kure-muinasloo ta peast välja puhunud — ta teadis, et laps tuleb ema ihust ilmale. Aga et mehe ja naise koosmagamine lapse sünnitamisega kuidagi ühenduses seisab, seda ei teadnud ta mitte, selle sündmuse algatajaks arvas ta jumalikku loojat. Jens mõistis seda koosmagamist, mille isesugune, iseäranis häbistavaks peetud laad talle seega võõras oli, ainult kui jumala määratud puhta, viisaka, korraliku elukombe vastu käivat tegu hukka. Ja tema hukkamõistmine oli seda tühedam, seda kategoorilisem, et ema ja ema kaassüüdlased säherduse kõigi teiste inimeste poolt siduvaks peetud jumaliku kombemääruse vastu nii julgelt, nii kerge südamega, naerdes ja naljatades patustasid. Kumises ju ema edev-alp siristamine ja tema õiste külaliste lõbutsev jorutamine Jensil sellesama selgusega kõrvus, nagu ta

mälestava silma ees seisis nende koerustav kraaplemine ning kaelustamine. Ja kuna ta praegu, vaiba all pime-das, oma suure valuga võitles, hakkasid nad temast üks-haaval mööda rändama — kõik need pildid ja pildikesed ema pikast häbist, mis talle aastate jooksul kuidagi era-korralistena mälusse olid kogunenud — mõlemast joob-nud poisist peale, kes kordamisi terve öö ema sängi olid teotanud, kuni võõra mehe ees keset tuba ihualasti alpiva emani, kelle õhetav nägu nii unustamata jultunud naeru oli muianud.

Jensi hambad plagisesid, ta liikmed lõdisesid palaviku külma raputusel. Pöidlad pistis ta kõrvadesse, et mitte kuulda, teised sõrmed vajutas silmade peale, et mitte näha, aga ta kuulis ja nägi edasi, ja mida ägedamini ta oma meelte vastu võitles, seda teravamaks, seda armu-tumaks nad läksid. Minevikust tõukasid nad ta olevikku. Laisa Jebbeseni matsakas kogu poolammuli õgijasuga kerkis ta nägemispiiri. Miks ei norsanud Hans Kaspar? Kui ta ei norsanud, siis ta ei maganud, ja kui ta ei maga-nud, siis oli ta ehk ema voodis? Jens kuulatas. Ei midagi. Ei norskamist, ei valjumat jutupominat ühest voodist teise, ei ühe sõna ega teise naeru. Magas Jebbesen täna ehk küljeli? Kuid ei — Jensi kikil kuulatav kõrv hakkas tasast nohinat ja sahinat, nagu seina seest imbivat sosi-nat kinni püüdma. See moondas talle meelde ühe varase pühapäevahommiku, mil ta, ukse vahelt vaadates — uks oli arvatavasti kogemata lukustamata jäänud —, ema ja tema kostilise varjatud vahekorra kohta selgusele oli jõudnud. See on: silmaga nähtavale selgusele, kuna ta seda vahekorda juba ammugi aimas, peaaegu teadis, sest kuis muidu võis talle ema, kui Jebbesen esimesel ööl norskas, öelda: «Ma unustasin sulle ütlemata, et Hans Kaspar norskab, kui ta selili magab?» — Jensi halasta-matud kõrva hingasid seda sahinat himukalt sisse, ja nagu narkotiseeriv mürk nirises ta erkudest läbi — peast jalavarvasteni. Ta kuulas, kuni ta piina enam ei suutnud välja kannatada, kuni äkiline, räpikas vihahoog ta sän-gist välja viskas. Väljasirutatud rusikatega teed otsides püüas ta vaheukse kallale, teadmata, mis otstarbeks. Uks oli lukus. — Koputada? Lahtitegemist nõuda? Neid lahku kihutada? — Juba kähvasid ta rusikad ukse vastu põru-tamiseks üles, aga äkitselt torkas talle ta võimetus kahe nii tugeva vastase kohta meelde; ühtlasi torkas talle

meelde, mida lootis ema sellest mehest endale ja oma lapsele. Pidi ju sellest mehest see saama, kes neid mõle-maid häbi ja põlguse alt päästab, kes ema patuse mine-viku oma nimega kinni katab ja Jensine Nielsenile puhta tuleviku kingib. Tohtis ta seda heategijat, seda lunastajat pahandada, teda enese vaenlaseks teha?... Jensi rusikad vajusid maha, ta põlved nõtkusid — oma meeleheitlikus kitsikuses ei mõistnud ta muud teha, kui palvetades kin-nise ukse ette põlvili lasta. Ta tõstis ristis käed öise pime-duse sisse üles ja sosistas üksisõnu: «Jeesuke, aita! Jee-suke, aita!» Ja siis kerkis talle issameie keelele, palve, mille päheõppimise kallal ta nii palju vaeva oli näinud, ja ta kuumalt sosistav suu saatis ka selle sisu mustava ning vaikiva kambrilae poole — algusest lõpuni ilma veata, ilma takistusega, vist küll esimest korda nii ladu-sasti.

Siis ronis ta sängi tagasi, põsed märjad ja soojad vala-tud palvepisaraist.

Sel silmapilgul — oh imet! — hakkas Hans Kaspar norskama.

Võimsalt — vägevalt — majesteetlikult.

See oli esimene öö, kus väike Jens Nielsen sellest hirm-sast, ihu ja hinge nüsivast saagimisest jälki, õudset piina ei tundnud. Ei, täna oli see temale rahustav ja trööstiv muusika, mis talle kuulutas, et taevane isa tema palve armulikult kuulda oli võtnud.

Seitsmes peatükk

INIMESEL PEAB LAHEDUST OLEMA!

Teades, et tal midagi vastata ei ole, vale vastu loomusunnilist vaenu tundes ning oma lootust puhastava ja lepitava tuleviku peale pannes, laskis Jens Nielsen pilkajate torkimised ja õrritamised koolis oma kitsast, aga visa selga mööda stoilise rahuga maha veereda. Ta ei soovinud, et ema kooliülemuse juurde kaebama läheb; sest kuidas tahtis Jensine Nielsen seal põhjendada, et temale ja ta lapsele tehakse ülekohut? Seepärast jättis Jens kodus ka kurtmata, et tagakiusamine edasi kestis ja ära näritud kont: «Jens, mitu isa sul on?» nädalate ja kuude kaupa ikka edasi suust suhu käis. Ainult vahel, kui haukujad talle käsitsi külge tikkusid, kargas ta piinatud süda sappi täis, ja siis reageeris ta mõne meeleheitliku vastuhoobiga, mis vastastele nii ootamata tulid ja enamasti ka nii valusad olid, et nad ta mõneks ajaks rahule jätsid. Kord katkus ta ühel pilkajal hea tuti juukseid peast, nii et verine ase maha jäi, teisele andis ta põlvega vastu kõhtu, nii et vaene pealetikkuja poolhingatult maha siputama jäi, ja Kai Mölleril, oma õelamal vaenlasel, hammustas ta kõrvalesta küljest tüki ära. Jensi käsi oleks sääraستel kordadel vahel halvasti käinud, kui mitte Holger Rasmussen, nagu kunagi, temale abiks poleks heitnud — see haruldane poiss, kelle sõprus seda ustavam oli, et see põhines ühisest saatusest tekkinud ühistundel, sest oma tõmmu vere pärast oli ka temal koolivendade lapseliku irvitamis- ja nõökamishimu all kannatada. Kuid

taanlaste kaastundlikule, heasüdamelisele, õiglasele iseloomule sünniks ülekohut, kui tähendamata jääks, et mõlemad sõbrad endi solidaarses kaitsmises poolegi üksi ei seisnud, nagu haukujate ja hammustajate arv ka ainult pisukest osa nende kaasõpilaste kogust moodustas. Kuna Holgerile, kes oma naljajantidega ja kehaliste osavustega oskas imponeerida, juba ammugi teatav erakond oli jiginud, kes mäarkassitajatele sagedastigi kardetavaks sai, hakkas ka Jens Nielsen varsti teokaid ja toekaid poolehoidjaid võitma, koolivendi, kellele lihtsalt liiaks läks, et vagusat kasinajõulist poissi, kes kellegi peale ei tikkunud, vaid kõigile isesuguse ara, aga truusüdamelise lahkusega vastu astus, rumala sõnakõlksuga kadaliputati. Mõlemate poolehoidjaskonnas ei puudunud ka mitte ärksamad vaimud, kelle õiglusetundelisest lapsehingest selge tunne üles kees: Mida võib Holger parata, et tema esiisa must oli, mida Jens, et tema ema must on?

Nende kaitsjate mõjul leidsid tagakiusatud aegamööda kaunisti rahu. Semestrist semestrisse kahanes teotajate kildkond, nende pisted muutusid haruldasemaks ning tagasihoidlikumaks, ja paari aasta pärast oli neid, kes vahel Jensi isade järele pärisid, ainult veel paar Danebrogi uulitsa riiukukke, kes Holgeri ning Jensi sõprade käest saadud karistusi ära ei suutnud unustada. Viimases kooliklassis, suuremate kaasõpilaste keskel, pidi Jens Nielsen juba ise kuidagi asja andma, enne kui kellegi õrritatud suust tema südamehaava poole sihtiv sõna kukkus, kuna Holger Rasmussen, kes pilke all oma kerge, rõõmsa iseloomu tõttu üldse vähem kannatas, kavala taktikaga enda viimaseile ning visamaile hammustajaile suukorvid pähe pani.

Ta hakkas oma tõmmu nahaga nende ees kiitlema ja uhkustama, seda kangelaselaadi mehisuse märgiks ja iluks tunnistades, ning see ei võinud noorte romantikute kohta, kelle pead maa- ja meriröövlitest, indiaanlastest ja suulukahvritest kihisesid, ilma sügava mõjuta jääda. Väga võimalik, et nad põlatud mäarkassi peale ta musta esiisa pärast nüüd kadedad olid.

Võidetud rahu aga oli Jens Nielsenile paraku ainult väline. Tema haige hing tõendas talle: mida nad sulle enam suu sisse ei ütle, seda ütlevad nad tagaselja, ja mida nad ütlemata jätavad, seda nad vähemalt mõtlevad. See aga tähendas tema kannatamise sisemist edasikest-

mist. Põdur umbusaldus täitis teda kõigi, ka osavõtmatult eemalseisjate vastu. See sundis teda varitsema, salaja kuulatama ja kõiksuguseid haiglasid keerduurimisi ette võtma, et teada saada, mis temast ja ta õnnetusest arvati. Et see, mida tal korda läheks välja nuhkida, talle ainult kasvatatud piina võis tuua, ilma piina põhjusest midagi ära võtmata, — see teadvus ei hoidnud teda tagasi, sest enesepiinamine on hingeliselt põdejaile omane, jah, sagedasti nende tegude sihilik otstarve. Koolist kandis Jens oma nuuskimise koju, laiendas selle kõigi majas elavate ja hoovis liikuvate inimeste peale kuni üle uulitsa ulatuva naabruse. Ta kõrv ja silm heitsid alatasa õnge välja, et nende isikute suust ja näost kinni püüda nende tundmisi Jensine Nielsen ja tema poja kohta, ja selle õnge eest ei pääsenud naljalt ükski viiksatus, ükski mokamuiutus, mis vähegi sinnapoole sihtis. Seesuguse kuulatamisega õppis Jens rohkem kuulma, kui kuulda oli, seesuguse vahtimisega rohkem nägema, kui näha oli; ta õppis kõrva ja silma kaudu õhus lendlevaid kiukesid sisse hingama, mis taaju mõisteliseks ja mõtteliseks lõngaks heietas — ta õppis imepeenelt kombineerima, imeteravalt järeldama. Varsti teadis ta kõik. Ja nüüd tundis ta ema ja enda peal, lasuvat ühiskondlikku vannet peaaegu ihuliselt, intensiivsusega, milleks ainult lapsehing võimeline on.

Sestsaadik, kui ta viimasel ajal suguelu kohta selgusele oli jõudnud — ka selle selguse oli ta kiudude kaupa õhust omandanud, ilma kellegi poole otsese pärimisega pöördumata —, sestsaadik kui ta teadis, missugune sügavam peidetud tähendus mehe ja naise koosmagamisel ja armukaalustustel on, võitis ema süü ta silmis veel palju tumedama karva, sai tema mõttes kõrvalmaigu, mille võõrast läilust ta enesele ei mõistnud põhjendada. See läilus oli, sest et Jens ise oli sugulisele küpsusele alles edenemata, ainult midagi aimatavat, midagi salajast tõusvat, aga sellepärast mitte nõrgem kui mõni põhjuslikult mõistetav tunne. Jensi põue täitis, kui ta ema endise ja praeguse ööelu peale mõtles, rutjuva häbiga ühendatud mõistatuslik hirm — hirm millegi reenava ja rüvetava eest, millegi eest, mida silm iganes ei tahaks näha. Õhtuti voodisse heites püüdis ta enesest ära tõrjuda seda läilus-tunnet, seda pakitsevat häbihirmu, mis talle peale tikkus mõttega, et Hans Kaspar ka täna jälle ema süngi võiks.

minna, aga see ei läinud tal korda. Ta võitles oma räpase vaenlasega, kuni armuheitlik uni uimastas ta meeled. Aga kui päeval kellegi majalise pilk ta näole langes, hoo-vas see nagu sisemine pump talle hirmsa eluka kohe jälle kurku, veri tikkus talle pähe ja silmad löid kirjuks. Ta häbenes emaga üle õue minna, temaga tuttavais uulitsais kõndida; ta lõi pilgu kortsus kulmul maha, kui ema teda aknast hüüdis või temale teiste nähes emalikult vastu naeratas. Sedasama piitsutavat häbi tundis ta ka ema ja Jebbeseni avaliku seltsimise üle: kui ta neid koos nägi välja minevat, kui nad talle kahekesi väljas vastu juhtusid tulema. Maa alla oleks ta vajunud säärasel puhul, mõte pakku joosta tikkus talle vägisi peale.

Suguline saladus oleks Jensile pärast seda, kui ema talle oma pruudipõlvise patu oli üles tunnistanud, vist juba peatselt ilmsiks saanud, kui teda ta järelemõtlemises kogutud kuulduste üle üks tume punkt poleks eksitanud. On mehe ja naise õise läbikäimise tagajärjeks lapsuke — miks pole minu emal rohkem lapsi kui üksnes mina? pidi ta eneselt küsima. See küsimus, millele ta vastust ei leidnud, pidas teda kauemat aega kahevahel, kuni üks tähendus Hans Kaspari suust päästis sõlme lahti. See naljakooreline, aga tõetuumaline tähendus oli Jensile ka veel muus mõttes tähtis. See ilmutas talle esiteks, et Jensine Nielsen seisis ka Jebbeseni, oma kaassüüdlase silmas kõlblalt madalas väärtuses, ning teiseks, et sel mehel nähtavasti mõtetki ei olnud neid päästelootusi, mis ema ja poeg tema peale panid, täide viia.

Kuis olid nad mõlemad, ema ja Jens, aastast aastasse selle eesmärgi poole tüürinud! Kuis oli ema teda orjandusest vabastanud, hellitanud ja meelitanud, tema häid ja halbu tujusid täita püüdnud! Ja kuis oli Jens kõige eest hoidunud, mis teda võis pahandada, mis tema rahu ja lahedust nende juures elades oleks puudutanud! Kõige hoolsama majatalituse kõrval, millest taanilik-piinlik puhutusepidamine üks juba tähtsa osa moodustas, leidis neiu Nielsen ikka veel aega ka rohkesti rahalist tööd teha, täis hirmu mõtte eest Hans Kaspari ette astuda ja temalt kõrgemat kostiraha nõuda. Ei, vanapoiss pidi ära nägema, kui väheks koormaks oleksid talle naine ja laps, kui odavasti ta elulaheduse, mida ta praegu maitstes, edale jäädavaks võis teha. Ema raugematu rühkimine ajas Jensile sagedasti liigutuse peale; tumestamatus armastuses,

milles ei puudunud ka aupakkumine, sulas ta süda temale säherdustel silmapilkudel vastu; südilt heitis ta temale sigaritöös abiks ja aitas ta kostilist varmalt ümmardada, kuigi ta tundis suurt sisemist tõrget selle inimese vastu, kes temale nuumlooma meelde tuletas. See aga, kes kumagi kohta liigutust ei tundnud, vähemalt mitte sel määral, et neid igatsetud eesmärgile aidata, oli Hans Kaspar Jebbesen.

Südame poolest mitte paha, tigidusest, kiusust, viha-hoogudest üsna vaba, ka mitte tänutundmatu oma ravitsejate ja poputajate vastu, kandis see hea isu ja suure januga taani onu ainult ühte musta tunnet põues: loomusunnilist, äravõitmatut vaenu kõige vastu, mis teda ta harjunud ja lähedaks leitud elamislaadis, ta elurahus, vähegi ähvardas häirida, mis tema kätele, jalgadele, peale, suule ülesannetega lähenes, mille täitmisest nad seni vabad olid olnud ja ka edaspidi ilma hädata vabad võisid olla. Jebbesen ei luisanud ega liialdanud, kui ta tõendas, tema olevat ainult sellepärast vanapoisiks jäänud, et ta ei olevat viitsinud pruudi järele ümber vaadata, ja Jensine Nielsen ei olnud mitte eksimuses, kui ta arvas, et Hans Kaspar temaga juba ammugi seaduslikult abielusse oleks heitnud, kui seks mitte käikusid perekonnakohustesse poleks tarvis olnud. See arvamine leidis Hans Kaspari suust viimaks kinnitust. Kui aasta aasta järel mööda läks, ilma et Jebbesen laulatust jutusegi oleks võtnud, ehk ta oma eeskujulisele perenaisele küll kindlaid poolehoidmismärkisid ilmutas, hakkas neiu Nielsen talle parajail pilkudel ääri-veeri mööda õrnalt peale käima. See sündis, kui onu klaasikese juures lõbusas tujus oli, nokkival naljatamisel, millele Jensine meelitavaid lõuapatusi ja kurgukõdistusi juurde ei unustanud lisamata. Viimaseid armastas onuke. Ta reageeris nendele sügatud sea kombel rõhitsedes, misüle ta siis kaua tasase kõhuvabinaga naerda kiskus.

Kord, kui Jensine talle asja jälle säärasel peidetud kombel — nagu lapsele rohtu sisse antakse — meelde tuletas, läks Jebbesen üsna tõsiseks ja hüüdis vähe varjatud hirmuga:

«Jumal hoidku — kus selle tüli ots! Esiti mine üles andma, siis otsi tunnistajaid, siis mine trobikonnaga veel kord! — Mis sedaviisi viga elada?»

«Eks ta ole nagu näotu teiste inimeste ees.»

Seni polnud näotu, nüüd korraga naotu! — Või mis meil teiste inimestega tegemist! Ega teised inimesed meid loida!»

Nüüd tähendas ema midagi, mida Jens teise tuppa hästi ei kuulnud. Selle peale ütles Hans Kaspar naerdes:

Tühja kah! — Ja oleks sul minust lapski, kelle õigusi vaja kirja panna — ka seda mitte. Sul on enne mind nii palju mehi olnud, et sa enam last ei saa, milleks siis see komet — —»

Vaheuks, mis praokile oli seisnud, lükati äkitselt kinni. Kuid Jens teadis küllalt. Nüüd ei puudunud tal ema elusse puutuvate asjade mõistmiseks enam ükski võti. Ja ühtlasi lõi talle hingesse: sellest mehest seal, kellel süda oli emale niisugust pistet anda, kui ka naerva suuga, — sellest mehest ei saa teile seda, mida teie loodate!

Jens surus kõrva ukse vastu. Klaasid kõlisesid kokku. Suudlemist oli kuulda. Ema sosistas kuumalt. Hans Kaspar naeris ja ütles: «No jaa, no jaa — eks me edaspidi näe! Ega sellega tuld ole! — Kalla sisse, mamma!»

Hommikul olid emal nutuniisked silmad kahvatunud, kolkunud näos. Kaastundmus nirises Jensi südamesoonest läbi.

«Ma kuulsin kõik — ta ei võta sind,» ütles ta temale murelikult.

Jensine äigas kähku silmi, tehes, nagu nuuskaks ta oma; siis tõmbas ta suu naerule.

«Küll ta ikka võtab, mingi aega mis läheb! Küll ma ta laiskusest viimaks jumala abiga võitu saan!»

«Kas oled siis jumalat palunud?»

«Muidugi, ja eks ma palu veel.»

Jens ei öelnud midagi, aga mõtles: vist ei võta jumal nii patuse inimese palveid kuulda; sina ise peaksid paluma! Ja nüüd hakkas ta öösiti ägedasti taevaisa helde üdame pihta koputama. Kuna Hans Kaspar Jebbesen ei os toas aimamata rahus vägevasti norskas, nõudis Jens teda jumalalt kirkliku õhinaga emale meheks, endale saaks — inimest, keda ema ei armastanud, keda ta ise ei sallinud, inimest, kelle lähedusest nad mõlemad ennemini tina kui homme kaugel eemal oleksid olnud. Palvesõnad kippusid tal vahel kurku kinni jääma, kui selle norskamise, selle loomajõulise ja loomataolise eluavalduse seest põlatud isik täiel kujul palvetaja vaimse vaate ette kahanes, see rasva ja suhkru, õli ja alkoholi, laiskuse ja tui-

muse sees õlliv isik! Aga Jens läkastas kurgu lahti ja palvetas vägisi edasi, higistades ja võitlevaid pisaraid valades. Ta palvetas edasi, et armuline isa kõrges selle ilge isiku temale ja ta patusele emale lunastajaks mää-raks, päästjaks karistuse alt, mida teised lapsed neile mõlemale olid peale pannud. Ja kui Jens nägi, et tema kodused palved jäid mõjuta, hakkas ta pühapäeviti kirikus palvetama, kõige suuremais kirikuis, kus orelitel vägev hääli oli palvet kõrgele kandma, kus altaripiltidelt kõige heldemad Õnnistegijad raha vaatasid, palvet vana jumala ees toetama.

Aga kuud kadusid, aasta lõppes — taevas jäi kurdiks, Jebbesen laisaks.

Nüüd kippus ka ema lootuselõng nähtavasti katkema. Jens luges ta näost muret ning kurbust ja kuulis teda töö kallal raskesti ohkavat. Ellen Knudsenile, kes neid vanas sõpruses vaatamas käis, oli tal asju sosistada, mis ta silmad niiskeks võtsid. Sel lool pidas Jens tarvilikuks emale nõu anda, et ta Hans Kasparist lahti lööks.

«Meie ootamisest ei tule midagi välja,» seletas ta, «see-pärast ütle temale üles ja elame jälle kahekesi.»

«Ma peaksin jälle vabrikusse minema?» hüüdis ema üsna ehmatusena.

«Kas sul on kodus siis kergem töö?»

«Kergem mitte — ei, palju raskem — aga ma olen kodus — mõtle, laps — kodus!»

«Siis teeme kodus tööd — ma tahan sind ööd ja päevad aidata —»

Neiu Nielsen väristas pead. «Meie jääme hätta, Jens! Nad maksavad ju nii vähe, iseäranis koduse tubakatöö eest! Ja sul on veel enam kui aasta koolis käia.»

«Katsume siiski!» palus poeg kuuma tungiga. «Ma tean, et me läbi saame, — jumal ise aitab —»

Jensine sattus, nagu see viimasel ajal haruldane ei olnud, otse värisevasse ärevusse. Tal polnud ka enam tegemist lapsega, vaid kolmeteistkümnepäevase noormehega, kelle pilgud küündisid talle südameni.

«Ei, see viiks meid õnnetusse,» ägas ta, «suuremasse õnnetusse, kui —» ta hüppas istmelt ja püüdis jalutades rahu koguda. «Jens, mõtle ometi vähegi järele, mida sa soovid! Sa sööd, palju rohkem, kui sa nelja, viie aasta eest sõid, — sa tarvitad palju rohkem riidet, — kool teeb suuremat külu... Oota ometi iseenese pärast,

kuni sa kooli läbi saad ja õpipoisigi palka hakkad teenima!»

«Ema, ma ei või —»

Sa pead võimal! Neiu Nielsen kärgatus oli karm, ta heid silmad kiirgasid. «Mis on siis sellest ühest aastast veel kõigi teiste aastate vastu! — Ma ei taha näljale ust saada —»

Meid pole ju Jebbeseni raha toitnud!»

«Aga toita aidanud! Mis meil nüüd on, seda me teame; mis meil siis oleks, seda me ei tea! Hans Kaspar on meile mõndagi kinkinud, mida me loendamata jätame; küllap see meile meelde tuleks, kui kinkijat enam ei oleks.»

Ma tahan ennemini nälvida, kui sedaviisi elada!»

«Aga mina ei taha sinu nälgimist näha!»

«Ema, ma palun sind — — palun sind — —» Jensi uu väris, kurk kugistas pisaraid; ta tegi liigutuse, nagu tahaks ta palutava ette põlvili lasta. Aga ta käest hakati rapakalt kinni ja nagu tuline ora tungis talle kõrva:

«Tahad sa mind öösiti jälle uulitsale ajada?»

Ei, seda Jens ei tahtnud! Surnukahvatult pöördus ta omast ära. Ainustki viiksastust ei tulnud tal enam suust. Hans Kaspar Jebbesen võis nende juures endises laheduses edasi elada. —

Aga mõne kuu pärast sündis, mida kumbki ette ei võinud arvata: Hans Kaspar ütles neile korteri ja kosti ise üles.

Taevataat kinkis talle nimelt veelgi lahedama elu, kui tal siiani oli olnud. Ta kutsus tema vana lelle, kes lasteta lesena ühes Jyllandi linnakeses päevi surma poole oli saatnud, enda juurde, ja see hea mees jättis oma kolme-lordse maja Kopenhaageni sugulasele pärida. Nüüd võis Jebbeseni-onu, kellel ka endal väike hoiukapital pangas oli, teenistuse varna riputada, et vagusas ja odavas Nykjubingis mureta oma taoteldud paleusele elada.

Lahkumistunnil selgus, et Hans Kaspar oma seniste eluhõlbustajate vastu mitte tänamata ei olnud. Ta surus emale sada, pojale kümme krooni pihku ja kuulutas neile pühalikult, et kõik tema kaasatoodud vara, välja arvatud viis portselanpiipu ja kaks uuemat ülikonda, neile jäädavaks ja vastuvaidlemata omandiks on määratud. Siis andis ta mõlemale lahkesti naeratades kätt, suudles ema kergesti põsele, nagu tuleks ta kolme päeva pärast tagasi, ja reisis ära oma viie piibu ja kahe ülikonnaga.

Kaheksas peatükk

JEBBESINI PÄRANDUS

Nüüd müüsid Nielsenid üleliigse majakraami ühes Jebbeseni vanade rõivaste, saabaste ja tuhvlitega ära ning üürisid endile Helgolandil uulitsasse ühetoalise korteri, et uut elu õige odavasti peale hakata. Kahte kambrit polnud neil ju ka sellepärast vaja, et emal enam külalisi ei pidanud käima. Uues korteris olid nad taevaisale märksa ligemal, nii ligidal, et tema päike nüüd ka nende peale võis paista, sest kambril paiknes viiekordse maja katuse all. Suvel oleks vanataat neile küll vähem sooja, talvel vähem külma võinud anda, aga nad leppisid kristlikult tema vastuoksliku temperatuurikorraga, sest tüür oli odav.

Siin kõrges pesakeses, millesse sinised tuvid, hallid varblased ja kirjud kassid vaheldumisi sisse vahtisid, nabiti nüüd palgehigis sigaritööd teha. Suur töölaud akna all võttis ligi kolmandiku kambri vähesest avarusest ära ja tubakakastide ning sigarikarpide virnad seinte ääres kitsendasid veelgi ruumi. Nüüd oli ju töölisi kaks, sest Jens ei andnud emale produktiivsuse poolest enam liiga palju järele. Visal püüdmisel oli ta rohke näpuväleduse omandanud ja püsivust vitsutas vajadusevits väsimatult taga. Muidugi nihkusid koolitööd sel lool tagumisele plaanile ja härrad pedagoogid hurjutasid teda «haiseva laiskuse» pärast. Aga see ei läinud Jensile, keda trööstis koolipiina varstine lõpp, suurt südamesse. Sügisene vaheaeg, mida ta virgalt järeleõppimiseks tarvitas, ja natuke kogemata õnne otsustavate eksamiülesannetega tegid talle võimalikuks rahvakooli lähema talvesemestri lõpul seljataha jätta.

Et raskema, aga palgaliselt kasulikuma töö tarvis vane-maks ning tugevamaks saada — Jens oli kaunis pikaks ürgunud, kuid viimasel aastal kõhnaks ning verevaeseks jäänud —, pidi ta kodust tubakatööd ema soovil mõni aeg veel jätkama. Nende sissetulek oli küll väike ja elu selle tõttu kiratsev, aga võis siis neljateistkümneaastase poisil palk muugi teenistuse eest seda märksa oleks võinud parandada. Nõnda töötas Jens ema kõrval edasi ja hingas päevad ning ööd seda mürgist taimelõhna sisse, mis söögiisu nii kasulikult kahandas, sellevastu aga salalikult mõlema tervisejuurte kallal näris. Nende rõivad, nende juuksed, padjad, linad, vaibad voodites, terve nende tuba — kõik oli tiine sellest vängjasvihast haisust, mis võõrale sisseastujale pilvena vastu löi, nende eneste tui-menened haistmisele aga alles pisut tunduvaks sai, kui nad pikemat aega väljas värskes õhus olid viibinud. Onneks ei saanud suitsetamiskiusatus Jensi üle võitu. Püüari katset koolipoisipõlves oli ta nii raske oksendamisega pidanud maksma, et tal edasiharjutamiseks himu kadus. Nõnda oli tema nõrgapoolne organism veelgi oht-rama kihvtituse eest hoitud.

Jens ei olnud emale mitte just lõbus tööseltiline. Pea-aegu tummalt istus ta hommikust õhtuni tema kõrval, ja kui ta tema küsimuste peale kostis, siis sündis see lühidalt ning järsult, tihti otsekohe karmilt. Kui Jensine Nielsenil, sel mureelu ja kõlbla korratuse läbi vaimselt nürinenud, pealiskaudseks tüüdatud inimesel, vähegi terasem hingetundlik pilk oleks olnud, siis poleks tema eest kolme päevagi varjule võinud jääda, kui raskel määral tema laps, kelle varemald hingelisi pitsitusi ta ju sugu tundis, ikka edasi kannatas — ka nüüd, kus selle kannatamise tegelikud põhjused minevikku olid nihkunud, kus ema ang puhtaks oli saanud ning naabrid võõras majas nende hubist midagi ei teadnud. Aga Jensine olekusse sattunud inimestele seisab lähedal, anda oma nähtustele ja aimdustele, kui need halba sisaldavad, kõige lihtsamalt ja üütumalt seletust, pidada neid mittetõsisteks: nõnda on lähedam. Oli neiu Nielsen poja valutuksatused varemalt kergel kael lapselikkude tujude suurde ladusse heitnud ja ennast nende varstise ununemisega trööstinud, siis kirjutas ta nüüd Jensi kareda, nurkliku oleku enda vastu, vahemalt suuremalt osalt, tema kinnise, sõnakehva, tuhmi iseloomu arvesse. Mis järele jäi, selle kohta ütles ta ene-

sele: aeg kõik haavad parandab. Oma südamekerguses läks ta veelgi kaugemale: ta pigistas silmad kinni selle uue põhjuse kohta, mis ta oma lapse sisemisele põdemisele ohutavaks lisaks andis. Vaene Jensine pettis ennast nii kaua, kui ta ennast enam petta ei saanud.

Puhtam kõlblas õhuring, milles Jens Nielsen nüüd elas, ei tervendanud teda tööpoolest mitte sugugi — hoopis vastupidi: ta põdemine sügavnes iga päevaga, omandas puberteediajaga ikka rõhuvama, valurikkama laadi. Jens kannatas piina, viibides ema läheduses, istudes temaga päevast päeva ühises töölauas; ta igatses temast kaugel eemal olla. Jens kannatas piina, sest et ta vihkas ja põlgas seda ema. Seda kinnitas ta enesele päeval, kui ta pilk tema nägu, ta paljast varju riivas, seda kinnitas ta enesele öösi, kui ta patja närides täis vihast ahastust tema mineviku peale mõtles.

Mis sellest, et nende uus kodakondne ümbrus seda minevikku ei tundnud; oli küllalt, et Jens seda ise tundis ja täisealise mõtteküpsusega arvustas, analüüsis. Häbi teiste inimeste ees ei olnud enam peavõim, mis tema sise-must pures, vaid selle juurde oli ilmunud nüüd vägevasti kasvanud suurusel teine pureja: kohtumõistjale nii ligidal seisva isiku täieline hukkamõistmine, — hukkamõistmine, mis ei leidnud pehmendavaid põhjusi, mis ei suutnud appi võtta halastust. Jensi fanaatiline kõlblustunne ei nõudnud emalt õigusepärast midagi vähemat, kui et see oma mineviku pärast ööd ja päevad ohiks ja ägaks, nutaks ja palvetaks — et ta kotiriides käiks ja tuhka oma pealaele riputaks. Ainult seesugune kahetsemisorjus tolmus ja põrmus, seesugune lepitamisteenistus palves ja pisarates võis Jensi meelest nii vaesele patusele, nagu tema sünnitaja oli, omane ning kohane olla, kui ta oma lapse, oma jumala ja ausate inimeste poolt kaastundmust, üksnes kaastundmust, pidi leidma. Aga Jensine Nielsen elas, nagu teisedki inimesed elavad: ta sõi rahuga, töötas rahuga, magas rahuga. Ta liikus vabalt ja julgelt teiste inimeste seas, ta ajas juttu, ta naeris, ta heitis nalja. Säärased nähtused olid iga kord noapisteiks Jensi südamesse, mürginoolteks tema vaevlevasse hingesse. Sest neist nähtustest selgus, et Jensine Nielsen ei tundnud häbi oma mineviku pärast, et tal ei olnud enesele midagi ette heita, et ta ei seisnud millestki kaugemal kui oma senise elu õiglasest hukkamõistmisest ning

kahetsemisest. Minu ema on jultunud inimene, järeldas Jens endale, ja see teadvus täis vihkavat põlastust määras talle ta vaenliku oleku ema vastu, määras talle tooni, milles ta temale vastas, määras talle pilgu, millega ta tema otsa vaatas, määras iga kehaliigutuse, millega ta tema kõrval tööd tegi. Jens ei kuulunud nende hulka, kelle tundmused vähesel puudutusel suu kaudu välja voolavad, kelle liiasti täidetud põu enesele ajuti vägisi õhku muretseb; Jens sõi enda sisse, mida ta tundis, kogus endusse, rutjus põhja, ilma et ta paisuv rind oleks rebenenud. See aitas ema kergesüdamelist märkamatusi muidugi alal hoida: neiu Nielsen ei näinud, mida ta nägi.

Jensi ebaloomulisi tundmusi ema vastu õhutas üks õnnetu asi võimsalt taga, mis neile Hans Kaspar Jebbeseni pärandusena köögikappi oli jäänud: viinapudel. Mitte asjata polnud Jensine Nielsen rohkem kui viis aastat olnud selle niiske mehe igapäevane joomaseltsiline: tema alkoholiga sõbrunenud sisikond ei võõrdunud viinast. Oli vaene naisterahvas enne Jebbeseni — oma õistel käikudel, mis teda lõbukõrtsidesse viisid — ainult juhtumisi ja sunnitult vägijooke tarvitanud, nende järele himu omandamata, siis leidis ta enese nüüd, kus ta Jebbeseni pikast koolist läbi oli käinud, alkoholi kammitsas olevat — mitte just joodikuna, kes täie pea järele ihaldab, vaid joojana, kellel midagi puudub, kui ta ajuti ei saa harjunud närvierutust, kellel ilma selleta ei ole õiget söögiisu ega töölohu. Et viin Taanis haruldaseks odav on, mis sai neiu Nielsen kulutõkkest kergesti üle, seda kergemini, et ta oli vana tuttava ebaususe omaks teinud, nagu kosutaks alkohol tööinimese ihujõudu, ebaususe, millega ta oma nõrkuse ka poja ees, kelle instinktilist joomisvastust ta tundis, praktiliseks vajaduseks tembeldas. Peale seda kui Jens koolipoisist töömeheks oli saanud, tegi ema kord katset, teda enda usu poole pöörata, et söögilauas mitte ükski klaasimusutaja olla, — olukord, mis joojatele enamasti ikka piinlik on. Aga ta sai pojalt hammustava vastuse: «Ma ei ole mitte joodik!» — vastuse, mis talle andis niihästi oma pudelit kui ka selle seest joomist hakata varjama. Laualt kadus esimene silmahakkamatult ära, et ainult pühapäeviti või laupäevaõhtuti haruldase külalise õigusega jälle nähtavale tulla.

Muidugi oli Nielsen-neiu lootus, et kui joomist ei nähta, siis jäävad ka joomise märgid nähtamatuks, —

see joojate harilik lootus, petlik nagu kunagi. Tema lapse punanaljase pilgu eest ei jäänud midagi peitu — ei ainus punatäpp tema põskedel, ei tema silmaläike kõige kergemgi muutus, ja mida Jens ei näinud, seda kuulatas ta uuriv kõrv jooja häälest ning kõneviisist välja, ilma et ta nina hoolega varjatud lehka oleks tarvitsenud nuusutada. Miski ei seisnud nüüd loomulikult lähemal, kui et kaine poeg emale tema ebavooruse pärast etteheiteid teeb, temalt joomise mahajätmist nõuab. Aga midagi sellesarnast ei sündinud. Noorele Nielsenile oli tarviduseks ikka jälle märku saada ema langenud olekust; see tegi lõbu tema ennastpiinavale südamele, nagu armukadedale teatavat halastamatut lõbu teeb armastatu truudusesüüde ilmsiletõmine. Kui Jens joomist põlgas, siis põlgas ta seda kõigepealt sellepärast, et ta ema põlgas: ta ei raatsinud viimasele seda tasuteadvust anda, et ta temaga ühel järjel seisab, ta ei tahtnud kõlblat vastuolu eneste vahel kaotada; tema organismi tüse loomulik vastuseis alkoholi järgnes alles teises reas. Endamisi, salaja, nagu ema viina, neelas Jens teadvust ema alatusest kui joovastavat mürki, ilma milleta ta ei leidnud rahuldust. Tema vihkamis- ning põlgamiskirg, näljane, nagu see oli, nõudis toitu, ja talle ei tulnud meeldegi sõime tema eest püüda kinni panna. Mida 'sagedamaks aegamööda said need korrad, kus ta ema, sõna kaugemas mõttes, viinastunud nägi olevat, seda «õnnelikum» oli ta oma määratus õnnetuses. Mis tal põlâtule oli öelda, et temale märku anda oma tundmustest, seda ütles ta ainult näoga, ainult pilguga. Kui Jensine Nielsen seda keelt paremini oleks mõistnud lugeda, kui need hingelised tapariistad, mis teda puutusid, poja vaate, suuvingutuste ja kulmukortsutuste seest talle südameni oleksid tunginud, ta emaarmastus oleks ehmatuses tardunud. —

Jens Nielsenil oli koht, kuhu ta oma ahastusega igal seitsmendal päeval põgenes, kus ta oma haigele hingele jahutust ning lahutust leidis. See oli kirik. Sügav religioossus heitus tema peale sugulise küpsemisega. Jumalakoda iseenesest juba oma pühalikkuse ning pidulikkusega, oma palja ruumilise vägevusega võttis noormehe nii võimsalt vangi, et ta uksest sisse astudes nagu ühest maailmast teise astus, nagu ööst päeva, nagu õnnetusest õnne sattus. Tema põlvili sosistatud issameiest varises aukartus labi, mida kõik tema meelelised jõud ja tema

orgud pühitsedes kaasa tundsid. Ja kui siis oreli ja laulu ühine helidemaru templi määratust põuest läbi voogas, lüüdlaslikul kullakumal, mida kroonlühtrite ja altariküünalde loitlevad leegid välja laotasid, siis maitstes Jens pakitseval põnevusel kõigevägevama lähenemist, hingas seda õhu säravast ja helisevast lainetusest sulataval õndusel sisse. Vaikselt, vabisedes istus ta oma paigal, naerulava hingega magusasti oodates — teda endale oodates. Ja ta tuli. Tema jumalikku kätt tundis Jens oma pea peal puhkavat, tema isalikku õnnistust oma soontesse voolavat, tema heldust ja halastust kósutava rohuna oma haavade peale tilkuvat. Mõõduta vaimustuseküllus kogunes aegamööda noore uskliku rinda, et kiitusehümniga

Püha, püha, püha on meie jumal» tema suu kaudu hõiskaval joovastusel kuuldavale murduda, tema säravatest silmadest leegitsedes nähtavale lüüa. Jutluse ja pärastise laulmise ajal oli Jens Nielsen väsinud, nõrk ja lõtv. Aga see oli hell, pehme, magus väsimus, see oli õõtsumine uneleval olekul soojade voogude kaisus, õnnis puhkamine. Ja nüüd roomas tema rammestunud tundevallest salahaldus läbi: surra, nõnda surra, igavese rahu rüppe vaibuda, ilma veel kord silmi avamata. Enamasti uimaselt, nõtkuvate põlvedega, surmakahvatus näos, lahkus Jens kirikust.

Ka leerinädalad, mis ta selsamal aastal läbi tegi, pakkusid talle hingelist kosutust, kui ka mitte sel vangistaval määral, nagu pühapäevased jumalateenistused kirikus. Ainult esimene piduline laualkäik oma luulelik-pühadusliku müsteeriumilaadiga vapustas teda veel sügava mõjuga.

Aga neile usulistele lõbutsemistele kirikus järgnes seda taskem rusutus kodus. Niipea kui Nielsenit jälle hall, troostitu igapäevsus ümbritses, niipea kui ta kitsas, umbses põõninguurkas jälle töölaua taga istus, tuttavat tubakalõhna sisse hingas, ema kehalist lähedust tundis, kustis ta südames sonitud valgus, kõdunes luuletatud õnn tolmuks, ja asemele asus hambaid lõgistades vana vaenlane. See reaktsioon ilmus ajuti nii tugevana, et Jensile enesetapmismõtted pähe sigisid, et ta hakkas neid kasvava tõsidusega endale ligistama, nendega sõbrutsema. Korraga otsas — korraga rahu, — kõik, kõik ära võidetud: missugune õnnestav mõte, missugune kallis kättesaadav eesmärk! Ja ta soontest ujus läbi magus, halvav

kiimalus, kõik ta ergustik koondus avatlevasse ihasse, mis temast enam ei tahtnud lahkuda.

Üks juhtum küpsetas võrsuva aate tema põues otsuseks. Ema tuli ühel laupäeval õhtupoolikul töö äravii- miselt silmapaistvate joomismärkidega tagasi. Ta aste oli ebakindel, käed tegid asjatuid liigutusi, silmadest vahtis hall klaasitus ja suu ümber rippus lõtv, mõttetu muie. Ta hakkas midagi kõnelema, millest polnud aru saada, ja tõukas kööki astudes õlaga piida vastu. Üheainsa pika vaatega oli Jens need nähtused vastu võtnud, ulatas sõna lausumata mütsi varnast ja põgenes.

Mingi selgem, kujukam mõte ei liikunud teel tema peas. Ta järgnes ainult pimesi, võimuta ja tahtmiseta, ühele nähtamatule vedurile. Kuhupoole ta pööras, kui kaua ta kõndis, mida ta kõndides nägi, sellest tõusis ta teadvusse üksnes udusarnane aimdusevine. Ta leidis enese korraga mere ääres istumast, kui keegi tal mütsi karvustava kahmamisega peast kiskus ja ta seega äratas. Üles vaadates nägi ta kaht musta silmatera sinakate valgete seest ja kaht helevalget hambarida enda peale maha hiilgavat.

«Jens, pentsik poiss, kas muned siin või? Vahin sind juba veerand tundi — mitte oimu ei liiguta!»

«Holger!»

«Kae, või ära tunned!» pilkas naerja, kelle pruun nägu ehavalgel vasksest punas. «Minust mööda vehkides astusid mulle küll konnasilmade peale, kuid tegid, nagu poleks sa määrkassi eluilmast näinud. — Aga — pagana pihta, poiss, mis sul siis on?»

Nuuksudes, kõigest kehast vabisedes rippus Jens Nielsen tema kaelas. Holger asus ta pea ümbert kinni, vajus temaga valgele liivale maha, ja ta tõsiseks saanud pale avaldas murelikku kitsikust. Üsna nõuta lõi ta silmad ringi.

Jens aga hakkas kõnelema. Ilma mingi sissejuhatusega, ilma tema küsimusi ootamata. Võimsal seespoolisel hoovamisel, peatumatu erupatsioonina, kirgliku kuumusega voolas tal rinnast, mida ta aastate kaupa sinna käärima oli kogunud ning sõbra ja kõigi teiste inimeste eest varjul hoidnud — hävitav mühang põletavat hingehäda. Ja kui ta oli kõnelnud, vajus ta selle nõtruse ning lõtvuse sisse, nagu kirikus pärast palvejoovastust, ja Holger tundis tema juukseid higist niiskeks minevat.

Söber Rasmussen ei märganud esiotsa sõnagi lausuda. Ta vahtis kaledalt õõtsuva sügisese mere poole, mille lainel kirglikult karjatlevad kajakad lendlesid, ja silitas vaikseks raugenud pihtija märga pead. Nähtavasti ei suutnud ta ennast küllalt sügavasti tema olukorra sisse mõelda, et tema õnnetuse suurusest õieti aru saada, — üks lahkes liiga väga tema elav, kergesti vibutav, naljasooniline temperament sõbra omast. Seepärast väristas ta mitu korda pead, enne kui viimaks poolkobades sõna võttis:

«Ma usun, sa oled oma tubaka sees haigeks jäänud. Kui su jutt vähe segasem oleks, ma arvaksin, et su aruke on rikkis, aga nüüd — jumala eest, sa põed tubakavingu! — Kas tead, mida sul tarvis on? Värsket õhku, liikumist! Kui sa hommikust õhtuni saaksid mööda uulitsaid tröögata, nagu mina —»

«Nagu sina? Kas sa siis enam habemeajaja juures ei ole?»

«Jumal hoidku! Ma viskasin vanamehele vahukausi vastu pead ja tegin pikad jäljed. Mõni elu võih! Hõõru vahtu ja korista teiste inimeste karvu! Hullem kui van-
kis.»

«Ja nüüd?»

«No eks vahi!»

Holger käänas enese põlvede peal otsekohe sõbra vastu ja ajas rinna välja, nina püsti. Nüüd alles nägi Jens tema mundrit: hallitriibulist rootsi riidest kuube musta vöörihmaga ja sinist mütsi laia hõbedase äärega, mille esist ehtis ärinimi «Taani piimaühing».

«Piimapoiss!»

«Õigus! Juba kuuendal nädalal. Mitte minu süü ei ole, et sa seda alles täna näed, — sa elad ju nagu hiir augus. — Aga kas tead, misugune amet kuluks ka sinule marjaks ära. Ei sa narr! siis enam mõtleks merrehüppamise peale. — Mis sa nädalas teenid?»

«Krooni viis, kuus.»

«Meil saaksid jootrahadega kokku vähemalt seitse. Ja poisse on meil praegu just vaja. Kui tahad — tule esmaspäeval kontorisse; ma usun, nad võtavad su kohe vastu.»

Jens pidas aru. Mõte meeldis talle.

«Ilusad kõõgitüdrukud on sul pealekauba krääbustada ja jootrahad kerkivad selle järele, kuidas sa prouadega hakkama saad — prouade ja ka preilidega. Tänu mu

kuradikarva esiisale — minul on selle poolest õnne olnud!» Ja Holger patsutas püksitasku peale ning kõhistas kurguga naerda, mis mangiva orava kelmi krudisemist meelde tuletas.

Jensi pilk riivas tema ilusat pead, mis nagu mõne pronkskuju otsast tema õlgade vahele oli sattunud.

«Sa meeldid neile?»

«Naa, ja kuidas veel!» Holger viskas oma Adonise-pea mittepiiritava nõksuga selga. «See tähendab: köögitüdrukutele vähem, neil vaestel ei ole maitset; mõni näib mind mu «inetuse» parast koguni kahetsevat — ha, ha! Aga õrnast soost härrased, need kastaksid mu näpuotsaga ära. Kuidas ma ühe krahviproua abielu rikkusin ja kui palavasti mind üks ministritütar armastab —»

«Sa ära luiska, Holger!»

«Mõistan küll, et see sul raske on uskuda, sest sa ei tunne veel naisi, sul pole nende hullusest aimugi. Aga seda jutustan sulle teel, ja nüüd teeme minekut, ma pean veel kontorisse sisse astuma.»

«Sa ei ole veel õhtul?»

«Küll, küll, aga mul on üks ärikiri linnas ära anda, mille pärast ma siin Charlottenlundis käisin —»

«Charlottenlundis? Kas meie siis —?»

Jens lõi silmad maa poole ja märkas alles nüüd, et ta terve miili linnast eemal oli. Tema imetlev vahtimine ajas Rasmussenile valju naeru peale. Isevärki värskus helises selle naeruga nagu kellakuminal vaikivasse ehaõhku.

«Kuutõbine! Tõepoolest, päris kuutõbine! Hahaha! — No oota, poiss, ma tahan su ravimisele võtta! Küll ma siis näen, kas sa oma hea ema, kelle üle sinul pole kohut mõista, ilusti rahule jätab! — Hm! Kõige õigem rohi oleks sulle: ilus, armas, magus plikake! Küll see sulle hinge sisse ja aru pähe puhuks!»

Jensi verest käaris soe hoog läbi, mis peanaha kaudu imeliku pragunaga välja jooksis. Nagu pakitsevast rinnast kerkis litsutud toon, millega ta küsis:

«Kas — sul — siis on?»

«No — mitu. Krahviproua ja ministritütar üsna lugemata. Aga õiget otsin veel. Sihukest tõsist asja peab targu talitama.»

Nad olid rannast üles puiestiku poole pöördunud, mille rohekalt mustavat rinda sügiseseid verevöödid elustasid.

Kergel kassisammul, sõbra käe alt kinni hoides, kõndis Holger päästetud enesetapja kõrval. Jens märkas, et ta temast poole pea võrra lühem ja keha poolest marksa kitsam oli. Ta meelest lipsas võrdlus läbi: poisike täie mehe kõrval. Ja silmapilgu võitles ta pealetikkuva tusaga.

«Me sõidame muidugi elektriga,» tähendas Rasmussen, kui nad puiestiku äärde suurele kiviteele välja jõudsid. Piletid minu poolt.»

«Mul pole ka punast öörigi taskus,» naeratas Nielsen.

«Nojah, ega hauda raha kaasa võeta! — Eesel, kes sa oled! Ise ei teagi veel, kui hea on ilmas elada!»

Holger vapustas teda ja vahtis talle näkku. Parajasti paralejõudva elektrivaguni valgus langes nende peale. See oli südamesse ulatuv sõbrapilk, mille Jens mulati ugavast silmast vastu võttis.

Sõitjaid oli vähe; nad võisid vaguninurgas surutud häälega eksitamatult juttu jätkata.

«Ja veel midagi läheks sulle tarvis,» ütles Holger, oma piimapoisimütsi kuklasse tõugates, «— hea jalgratas. See annaks 'su pühapäevadele hoopis teise näo. Kopenhaagenis jooksevad ju ka ainult koerad veel jala. Ma ise korjun praegu hoolega raha jalgratta tarvis. Krahviproua kakskümmend ja ministripreili kümme krooni olid põhi-kapitaliks, mida ma nüüd teiste jootrahadega kasvatan. — Aga ma lubasin sulle ju jutustada —»

«Ega see siis tõsi ole!»

«Olen ma sulle midagi valetanud?»

«Ei, aga sa kiitled vahel.»

«No sellegi ma ei kiitle! Võid mind karvapealt uskuda. Ka raha võin sulle näidata. — Krahviproua Selma af Sønderup — ta olla rootslane — juhtub mind köögis korra nägema. Kuna ma korvist piimapudeleid tüdrukule ara annan, tunnistab teine mind nagu imelooma — sööb mu silmadega otsekohe ära. Kõik pliidi aares näeb ja leeb kavala näo. Järgmisel arvepäeval laseb proua mind öögituppa raha järele minna. Meie oleme üksi. Pärilaste ühte ja teist — korraga krapsti mu pea ümbert kinni ja — suudleb, suudleb, suudleb! Suudleb suud ja silmi, suudleb otsaesist ja lõuga, suudleb viimaks ninagi — tõepoolest ninagi! —»

«Oi, kui krahvihärra seda teaks?» tähendan mina, kui hinge vähe tagasi saan.

Ta hakkab laginal naerma. «No et sa temale kaebama

ei läheks — säh!» ja vajutab mulle halja kullatüki pihku. — Tanasin ja läksin!»

«Ja siis?»

«Ei midagi enam. See sündis Skodsborgis, kus nad suvitasid. Minu vanker käis mineva laupäevani rannakohti mööda. Paar päeva peale musutamist asusid Sönderupid jälle linnakorterisse, ja see pole minu uues jaoskonnas. Kahju küll, tulise pihta — oleksin ehk veel mõne krooni teeninud, aga mis parata!»

«Ja ministritütar?»

«Haraldseni-preiliga sama lugu: kah nüüd talikorteris ja maja paraku teise poisi uulitsas. — Ministrihärja villa on, nagu sa ehk tead, Klampenborgi ja Tårnbæki vahel, suure aia sees. Hakkan tähele panema, et preili — ta on veel üsna noor — mulle majatagusel jalgteel, viimaks köögitrepil või selle lähedal liiga tihti vastu juhtub tulema. Teretab lahkesti ja laseb silmad mängida. Viimaks võtab julgust ja ütleb punastades: «Holger, mul on teile üks palve.» (Minu nime oli ta muidugi köögitüdrukute käest teada saanud.) «Vaadake, Holger, ma olen päevapiltnik ja tahaksin teid metsas ilusas paigas üles võtta. Kas teil ei oleks lähemal pühapäeval selle tarvis natuke aega — hommiku kaunis varaselt. Teie vaeva tasun muidugi ära — siin, olge nii lahke, ma maksan ette.»

«Oo,» vastan mina, «preili võib mind kas või iga pühapäev üles võtta, ei mul selleks aega puudu!» ja jalga kraapides pistan kümnese taskusse. — Määrab siis tunni ja koha ära — koht Fortuna ümbruses hästi varjatud metsatukas — ja annab lahkudes heldesti kätt, ise punane nagu veretilk.

Kui ma pühapäeva hommikul kella üheksa ajal päralt jõuan — juba preili oma kodakiga platsis! Valendab valges kleidis nagu luik, roos juustes, nagu naerul. Ja klõpsutamine laheb lahti. Film filmi järele rändab ette. Aga preilil on mind iga kord nii lõpmata palju seada ja kohendada — ei leia ega leia meeldivat posituuri! Pöörab ja nihutab, tõstab ja vajutab, vahib ja sihib. Rind puudutab rinda, põsk põske, ta käed jooksevad nagu hiired mu nahka mööda ringi. Veri lööb mul kuumaks, aga mäng ei lõpe. No minugipärast! mõtlen viimaks ja kahman teise kaenlasse. Ta asub mu kaela ümbert kinni, ja nüüd algab sõge, sõge musutamine. — Kes teab, kuidas lugu oleks

lõinud, kui mitte korraga üks koer lähedal haukuma poleks hakanud. Preili — aparaat maast ja tihnikusse!»

Jensi palged õhetasid.

«Kas sul temast kahju on — temast enesest?» küsis ta tüki aja pärast.

«Aah — ei!»

«Miks?»

«Ei tõmmanud. Polnud oma.»

Nielsen pilk langes laialt sõbra näo peale. Põlgab ministritütre ära — missugune suurus! oli sellest pilgust lugeda. Aga nii väga kui Holger'emale ka imponeeris, teda otse aukartlikule imestlemisele sundis — kuulnud armulood äratasid Jensi põue põhjas tundmuse, mis tusast, isegi piinast mitte kaugel ei seisnud. Kas seejuures vahest võõras, vapustav ärevus süüdi oli, millesse ta kuulatades oli sattunud? Ta ei jõudnud selgusele.

«Ma tulen esmaspäeval!» hüüdis ta äkitselt.

«Hüval! Ja kui ametisse saad — hakka kohe ratta tarvis raha korjama! Kevadeni aega palju. Hea poolpiduse ratta saad juba nelja-, viiekümne krooniga.»

Kui nad linnas teineteisest lahkusid, pistis Jens poollennates kodu poole. Ta ei teadnud isegi, mis teda taga piitsutas, mis ta liikmed ja meeled põgenema kihutas. Piimapoisi-munder — jalgratas — lõbusam teenistus? Ei, ei — midagi muud, midagi — midagi palju vägevamat! —

Sängis heitles ta sel õhtul kaua, kaua uneta. Ja kui ta laud viimaks langesid, pani imelik unenägu ta vere uuesti kihama. Luikvalge olend, roos juustes, nagu naerul, rind kõrge ja kuum, hüppas rohelisest metsarüpest talle kaela. Karjatades, hambaid kiristades, lõdisedes reageeris Jens tema meeletule, lõppeda tahtmatule suudlemisele. —

Üheksas peatükk

JENS NIELSEN MAKSAB EMALE KÄTTE

Neiu Nielsen laskis poega hea meelega teist leiba kat-suda ja rõõmustas tõsiselt, kui Jens ühingu poolt vastu võeti. Mõjuvatel põhjustel muidugi, mille seas pisut parem palk mitte esimeses reas ei seisnud: poisil kahvatus ja kõhnus tegid Jensinele emalikkude muret. Uues ametis sai ta piima juua ja liikumine värskes õhus pidi teda karastama ning ta puudulikkude isu elustama. Aga ka Jensi meeleolule lootis ta muutusest head, ja seda mitte ainult tema, vaid ka iseenese tulul.EMALE oli viimasel ajal juba päris piinlikuks läinud selle alati vaikiva, mõtetes hauduva, vastates ninasse kargava inimeselapse kõrval hommikust õhtuni istuda, ja aimdus, et see olek on ebaloomulik, võrsub iseäralisest hingelisest juurest, kasvab tema peas ikka toekamaks, küpses kindla teadmise suunas. Juba lõi talle poja vaen tunduva kõrvetusega vastu, ja ta püües paha asemel paremat uskuda ei tahtnud enam pidet leida. Selle vaenu põhjuste pärast ei võinud tal olla liiga palju peamurdmist, kuigi ta oma õnnetu nõrkuse pudeli kohta nihutas etteotsa. Saab inimestesse, leiab seltsi ja lõbu, see pöörab ta meeled-mõtted mujale — selle trööstiva lootusega saatis ta poja uude töösse. Ja Jensine põues poleks emasüda tuksunud, kui ta lootuse täidaminekule väriseva ootega poleks hakanud vastu vaatima. Sellele sudamele oli küll paks koor peale kasvanud, aga tema tuum oli veel sula ja soe. —

Nõnda siis algas noor Nielsen oma lootusrikkaid piimasõituseid mööda elatanud Kopenhaageni tumehalle tänavaid. Ta armastas seda linna, millest ta väikekodanliku

taanlase patriootliku naiivsusega arvas, et maailmas teist nii ilusat ja uhket naljalt enam ei ole, linna, mille pudukaupmehe ja talupoja ühendatud maitse on kukrukasulises kasarmulaadis üles ehitatud, pealegi jumeta soomadalikule, mille rõskus mereniiskusega võidu ka uute ehitiste helkjasrõõmsa näo lühikese ajaga tumetusaseks vaapab. Aga see halli sisse ehitatud hall linn oma kitsaste keerd-uulitsatega, oma mudaste järvekestega ja oma määratud sadamaga kihiseb elust, kubiseb kauplustest, särab õhtul elektripäikestest, ja nõnda võidab temast ka võõras vaatleja parandatud, rahuldatud mõju, nagu lepitakse määratud mööblitega, kui neile puhtad katted on peale tõmmatud. Ja see mõju täieneb veel, mida kauemini sa inimestele, kes seda uduhalli, auruniisket hiiglakaubaladu perendab, nägudesse vahid. Sest taanlane kannab oma südant silmades, ja see süda on lahke ning rõõmus lapse süda täis soojendavat headust.

Osast, mida Jens Nielsen pealinna uulitsaelus oma läikiva kappvankriga, habemiku kutsariga ja rammusa ruunaga nüüd mängis, polnud tal enesel, iseäranis esimesel ajal, mitte just vähene arvamine, kuigi ta oli ainult hobusejuhi kui vanema ametivenna abilise, kellele ta vastuvõetud rahad pidi ära andma ja kelle juhatusi tal tuli täita. Lõbusa uhkusega troonis ta tema kõrval kõrges pukis ja vaatas kirju kribina peale maha, millest piimapudelitega täidetud tõld neid äritõlise näoga jaamajamalt läbi kandis. Pukki ja pukist maha, tõllauks lahti ja jälle kinni, trepist üles ja trepist alla — see oli nüüd Nielsenil igapäevane teenistus. Kõiksuguseid köökisid sai ta näha — proletaarilase poolpimedast keeduurkast peale, kus haisud nina hammustasid, kuni miljonäri kumendava toidutehaseni, kus lõhnad panid suu vett jooksmas. Ja kõiksuguseid köögitudrukuid nägi ta — noori ja nägusid, vanu ja inetuid, neid, kes talle vastu naeratasid, ja neid, kes teda tähelegi ei pannud. Ja kõiksuguseid majamandaide leidis ta — tööliste kuivetanud kaasasid, kolm-neli vinguvat lapsukest sabas ning üksainus nael liha pajas, naisi, kelle näpud murelikult värisid, kui nad pudeli piima välja maksid, ja siidis kahisevaid lihavaid vabrikandi- ja kaupmeheprouasid, kes ilmusid köögilävele, et ülemkokale käsku anda viiekäigulisele lõunasöögile veel paar kähku juurde lisada. Ja isegi üht krahviprouat, ja kaht paruniprouat, ja üht leske ministriprouat

võis Jens Nielsen oma kaubatarvitajate hulka lugeda, ning ühel ja teisel kõigist neist prouadest juhtus ka ilus noor tütreke olema, kes nina kõõgiuksest kogemata sisse pistis, mispuhul piimapoisi ootavast ning otsivast hingest läbi kahvas: Ehk ometil — Aga võta näpust! Vaevalt, et nende pilk tema kahvatunud nägu riivas; enamasti oli ta neile õhk, niihästi prouadele kui preilidele. Kümme ööri jootraha vahetevahel — see jäi ainsaks sidemeks tema ja nende vahel. Oh, et ka minu vanaisal kuradikarva isa oleks olnud! tõukus Jensi rinnast sagedasti üles. —

Aga ka õnnelikum Holger hakkas halbade aegade üle kaebama. Vālguta silmi kui palju tahad — platoonilisi imestajaid leidis, aga mitte enam kullatud musude jagajaid. Ja ainult und nägi ta uuest või niihästi kui uuest jalgrattast, milleks peale saja krooni ära kulus!

«Vist on sügisene külm süüdi,» ütles ta Nielsenile, «naised näikse ainult soojaga maiad olevat.»

Kuid Holgeril poleks Holgeri nupp otsas olnud, kui ta halva ärikaigu vastu abi poleks leidnud. Ta hakkas kaardi- ja piljardimänguga õnne katsuma.

Nõnda sai ta paaris kõrtsis, kus rohkesti mängiti ja kuhu ta päeval piima viis, õhtuti ja pühapäeviti sagedaks külaliseks. Ja et ta kade ei olnud, siis soovitas ta uut sissetulekuallikat ka sõber Nielsenile. See ei tõrkunud kaua vastu. Küll ei tundnud ta mängu kohta suuremat kirge, aga Holgeri saginevad võidud meelitasid ometi, ja mis peaasi: restoranis oli lõbus olla, iseäranis Hannibal Laurseni juures.

See oli üks neist Kopenhaageni alevitrahteritest, mis suvel aiaga ja läbi aasta muusikaga ka õrna sugu ligimeelitavad. Laurseni alas kasvas küll ainult kolm kiduramat puukest, ta polnud midagi muud kui toasuurune tükk kruusatatud õue, mis raudseid joogilaudu täis tuubitud; aga puukesed olid haljad, nende vahelt võis taevast näha, ja sellest on suurlinna müürielanikele küllalt. Sellevastu käis Hannibali-papa muusika paljude võistlejate omadest kaugelt üle. Mitte tavaline viiulivingutaja häälest ära raiutud klaveri kõrval, mitte susisev ja kähisev grammofoon, paukuv ja pragisev orkestrion või mõni muu automaatne mürakapp — ei, vaid muusikakoor, elav orkester, ja tervelt viis meest tugev! Välismaalased pealegi — täisverd preislased. Ja et taanlane, nagu vist iga muugi mittepriislane, endale preislasi ikka ainult soldatimundris

ette oskab kujutada, siis oli Hannibal Laurseni muusika ka ilusti preisiliselt mundris: kõik viis kunstnikku ilutsevad tulipunases, sest trahteri aiavärava ja akende peale ülespandud kuulutuslehtede, papa Hannibali ausõna ja muusikute eneste tunnistuse järgi olid nad endised preisipunased husaarid, mida nad kahtlevatele ka oma verevate mütside seest valmis olid näitama: polgu nimemärgid seisid suure musta trükiga voodrite peal üleval. Taani publiku patriootilise vaenu pärast võisid nad mureta olla. Kes taanlasele muusikat teeb, pealegi nii mürisevat, et viiemehelist orkestrit viiekümneliseks võiks pidada, see on tema sõber, sellega jagab ta oma südame, oma todi ja oma porteri. Pealegi oli suur osa isa Laurseni külalistest töölisel, kellel tuttavasti ei ole isamaad ja seega isamaalist vaenu.

See «kuninglik-preisi ihuhusaaripolgu muusikakoor» uskus suvel ja talvel restorani keskmises ruumis, neljanurgelisel kaunis kõrgel laval, kust muusikute leegitsevad kuued kollaste rinnanööridega lahtiste uste ja akende kaudu teistesse tubadesse — neid oli veel kaks — ning kade ja isegi uulitsale paistsid. Härrade töö, mis pühapäeviti juba kella neljast, muidu õhtu kella kaheksast algas ja väikeste puhkeaegadega kuni keskööni kestis, ei seisnud aga mitte üksnes pillimängimises, vaid ka vilistamises ja laulmises. Nende repertuaar sisaldas alati mõned tooted vahelepaigutatud mokavile- ja vokaalkohtadega, mida siis terve publik — naisterahvad mitte välja arvatud — neil võimalikult mõjuvalt kuuldavale aitas kuulda.

Tavalist muusikakava rikastasid enamasti veel härra Hannibal Laurseni tormilise kiitusega vastuvõetavad naljalaulud, mida ta, pühkerätt kaenla all, põll ees, võistlematu miimikaga ette kandis. See miimika oli kõik, sest tema laulmine oli ainult heatahtlik ja truusüdameline rõõgamine, ja ta kupleede seas polnud ainust, mida mitte ka publik, ja juba pool inimeseiga, peast poleks mõistnud. Nimetatud tormiline kiitus müriseva naeru näol algas juba, kui papa Hannibal oli oma kõverate koivakestega alles lavale ronimas. Ja kui ta üleval seisis — oma suure, läikiv-lageda koluga härjapõlvase keha otsas ja oma maheda täiskuunäoga, millest tore sinine nina ja paar päraniaetud sõstrasilma nii võidurikkalt maailmasse vahtisid —, siis ei tarvitsenud ta miimikat suurt teha,

et kõige tugevamaid kiiduavaldusi välja kutsuda, vaid endale näosse loodud miimikat ainult näidata.

Laurseni restoran seisis päeval kaunis tühi, sest ta paiknes kitsas põikuulitsas, ehk küll suurest Vesterbrogadest mitte kaugel. Aga õhtupoolikul, juba paar tundi enne muusikat, hakkas sinna püsivõõraid kogunema: ausaid «spiessereid», kellele kelner küsimata tassi teed, klaasikese napsi ja mängukaarte nina alla sigitas, sest need kolm asja käisid niisama lahutamata kokku, nagu Kopenhaageni papade jalad ja jooksvahaigus; siis väsinud uulitsa-proovireisijaid käsikohvritega, kes väikese sooja portsjoniga nalga ja pudeli porteriga janu tulid kustutama; siis vabriku- ja käsitöölisi, kes asusid ölle ümber ja kellest nooremad varsti panid piljardipallid veerema; lõppeks naistöölisi igast vanadusest ja tööliigist, vabrikutüdrukuid, kellel päevane töötolm alles juustes, ja õmb-lusmamsleid, kellel niidiotsad veel sabas; hiljemini põlledega köögitüdrukuid ja valgete pitstanukestega toapiigasi, kes vargsi sisse lipsasid, et paari õhtust priitundi viini valsside helinal mööda saata. Naiste, aga ka paljude meeste laudadelt keerlesid kohvi aururõngakesed üles, sest kohvijoomises ei anna taanlane türklasele ja sakslasele suurt järele; ta joob kohvi himu mööda palju kordi päevas, ja naistöölistel täidab see jook sagedasti lõunase leeme ning vähese saiakõrvasega õhtusöögi aset. Vahe pühapäevase ja selle argipäevase publiku vahel oli ainult rõivaline, seisis aga ka selles, et naisemeestel pühapäeviti kaasad ja suuremad lapsed ühes olid.

Töötavate naisterahvaste hulgas, kes siin kõhtu täitsid ja meelt lahutasid, leidis ikka neid, kellele ulatamatu tööpalk või ajutine teenistusetus sunduseks tegid ainelisel eesmärgil meesterahvalisi tutvusi vastu võtta. Hiljematel õhtutundidel ilmus siia ka lihtsamat liiki kutselisi lõbutüdrukuid. Aga ühed kui teised ei paistnud oma olekuga või välimusega muude külaliste seast kõlblalt kuidagi haavaval või pahandaval kombel välja. Taani naine ei ole pirtsakas; ta vestab ka võõra meesterahvaga juhtuval puhul vaba ladususega juttu, naerab täiest suust, naljab rõõmsast sädemest ja suitsetab restoranis — tavaliselt üksnes siin — teatava kokekse iseteadvusega paberossi. Ja kaugemale ei läinud ka need täiesti või pooleldi prostitutsiooni küüsi langenud naisterahvad. Nad hoidsid endid harilikult kained ja oma jutu nilbustest

puhta. Kultuurilisemad olud soetavad vastupidavamale kõlblus- ja taktitunde, panevad toorusele piirid, vähemalt avalikkuse kriitilise silma all. Niisama vähe hüppasid need naisterahvad ehtemaitsest haigetegeva püüde-sihiga üldsuse raamist välja. Mida nad ihu peal kandsid, võis ehk teatava määranä kutsuv olla, aga jämedalt väljakutsuv, kisendav ei olnud see mitte, ning märgatavalt maalitud nägusid oli ainult harukordadel näha.

Kuni kella kümne, üheteistkümnene näis Hannibal Laurseni elavalt lõbutsev külalistekogu üksainus suur tutvuskond olevat — ühetaoline ja ühevääriline; siis sai trahter sõelaks, millest seemned läbi pudenesid, kuna vardjad sisse jäid. Kasinad ja karsked, kõik, kes korralikumatel oludel elasid, kes mõistlikult öise puhkuse, jargneva tööpäeva ja oma väikese punga peale mõtlesid, tegid minekut; laudkond laudkonna järel lagunes ja hävis, tühje nurki ja seinääri märgade laudadega maha jättes. Paigale jäid salgakesed joojaid, kellele salakaval alkohol ülearu maitsema oli hakanud, üksikud joodikud, kes oma määratsevad erkusid une tarvis halvasid, mänguõhinas punetavad kaardi- ja piljardilööjad, kes kaotust tagasi võita või võitu suurendada ahnitsesid, ning peale mõne tohise armupaari, kes veel lahku ei raatsinud minna, need naisterahvad oma kavaleridega, keda ülalpidamismure koduse rahu ja puhke peale ei lasknud mõelda. Nüüd tekkis küll säherduste laudadel mõnikord joogipidu, mis ulatus kõigi osaliste joobnuksjäämiseni; üldiselt peeti aga ka siin sedavõrd korda, et jultunud alatusi sõnas või teos ümsile ei tulnud, ja korrapidajad ei olnud mitte üksnes niste-, vaid ka meesterahvad. Viimaste olek lõbuneide vastu, ehk küll vaba ja julge, oli otse rüütlilik selle toore kutumisega võrreldes, millega mehed, kõigepealt harrad, muudes maades, iseäranis Ida-Euroopas, avalikele naistele vastu astuvad. Ja ka Taanis on need enamasti välismaalased või liialise klassiteadvusega täispuhutud omad harrad, kes neid taeva all kõige õnnetumaid brutalselt kohtlevad. —

See oli nüüd maailmake, mille läve üle Jens Nielsen sõbra pahatahtmatul avatlemisel jalad tõstis.

Tema esimene tundmus oli hirm. See aimduserikas, kahekeelne, iseendaga riisus vaakuv hirm, mis hoiatab ning ühtlasi meelitab, mis käsib põgeneda ning ühtlasi paigale jääda. Jensi põlved värisesid, ta selgroogu mööda

jooksis palav hoog üles, külm alla, kui ta pilk esimest korda — see oli ühel pühapäevaõhtul — sumisevatest, heledasti valgustatud lõburuumidest üle rändas, kus nii palju rõõmsaid, maitsevaid inimesi, nii palju pidulises ehtes ilutsevaid, suude ja silmadega naervaid noori neiusid koos istus — muusikahelinal, mis joovastas ning uimastas nagu kevadine kange õilmelõhn. Entusiasm, salamagus ja salavalus, lõi talle veresse, tuiskas pöörisena südamest ja kõigist soontest läbi. Ta armastas neid neiusid seal — kõiki, kõiki korraga! Ükskõik, missugune neist temale oleks lähenenud, Jens oleks ta vastu võtnud ja tema orjaks hakanud, ja kui neid kaks või kolm oleks olnud, Jens oleks ennast nende vahel jaganud! Ta tundis kaugelt eemalt nende hingeõhku ja ihusoojust, ja nende silmasära ja hültepunna ajasid talle kõrbeva janu peale, janu, mis talle ihuliseltki tunduvaks sai, nii et ta tuhinaga klaasi järele kahmas.

Muusika, mida ta siin kuulis, see sätendav ja pärlemdav tantsumuusika, vitsutas ta põuest viimase kui rahu välja. Vaikse, pühalikult ülendatud sisemise kogutuse asemel, mida ta oreli harmoonilisel lainetusel kirikus maitsetis, täitis teda siin torkiv ning vöbistav ärevus, mis soostis läbi ta erkudest nagu tugev elektrivool. Ja omeli poleks ta seda tundmust ära andnud kirikliku rahununde vastu. See oli lust, noor ja värske, himukas ja ablas, mille kergetiivuline, kiimuline helidelend ta neitsilises meeltevallas põlema süttas. Tema ärganud meelte ees sulasid kõik värvitoonid, mida lõburuumid sisaldasid, nende vallatult hüplevate, kirglikult keksivate, tiiralt hällivate muusikatoonidega ühiseks lõõskavaks lustituleks kokku: muusikantide punavad kuued ja laikivad pillid, naisterahvaste kirjud kübarad ja värvikad kleidid, uste ja akende kahekarvalised dekoratsioonid, isegi inimeste jumede ja juuste mitmeliigilised varjundid kuni klaasides ja pudelites siretavate värviliste jookideni. Kõik oli muusika ja kõik oli värv.

Aga noor Nielsen oli üks neist sügavasti helide mõju alla sattuvatest inimestest, kelle kõige lõbusamad tundeakordid ei ole ilma tasase leinava kaastoonita. Ta lõbutses kannatades. Ta tilgutab oma rõõmukarikasse sapitilku. Tema luulevõim, toonide läbi erutatud, paiskas ta mõtte sagedasti asjadele, mis lustitundele otse vastu seisid. Keset kõdistavat, naervat polkat kargas talle ta ema

meelde ja emaga mõni episood, mõni inetu üksikasi ta muurest kodusest viletsusest. Neis laudades siin, selliste meeste killas, säärase pudelite taga istus vististi ka Jensine Nielsen neil õhtuil ja öil, kui ta viinastunud kaasallega koju tuli, kus tema ulguv laps lukustatud ukse taga meeletul hirmul võitles pimedusekollidega — see mõte vingerdas nagu nilbe maoke läbi Jensi pea muureas esimesel ja paljudel järgmistel muusikaõhtutel. Ja kedamaid muutus ta hingeline ning meeleline olukord. Midagi magedat, läilat pugest talle põue, Heli- ja värvitoonide helkja virvenduse üle langesid võidunud loorid. Ohk hingas vänget haisu välja. Läbi lõburuumide, üle lõbutsejate peade, lendas patt nähtamatuil ja kuuldamatuil tiivalöökidel. Jens Nielsen tuksatas kokku valusa kartuse kägistusel.

See kartus oli kartus iseenese eest ja iseenese pärast. Sest selles muusikas peitus kiusatus, millest Jens aimas, et see tast üle käib. Ta imes selle muusika seest enesesse almduse, et patt peab magus olema, kui ta ka inetu on, ja et see magusus tema inetuse ära võib varjata, ei, koguni iluks pöörata. Sellest muusikast välja sulav kiusatus sarnanes sellega, mida ta klaasist sisse rüüpas. Mõlemad kuumendasid ta sisemust vastu naisele, naisele ilma valikuta, igale naisele — nägusale ja näotule, puhtale ja puhtusetule. Millega lõppes see maru, — millega võis ta lõppeda?

Mängijate kilda ei mallanud Nielsen kauaks jääda. Esiteks ei tundnud ta jalgratta kohta liialist õhinat, — see oli talle soovitatav, kuid mitte kirglikult ihaldatav nagu Holgeril. Teiseks puudus tal kaardilauas mängupea, piljardil mängukäsi, kui et ta võitmise tõttu tuhinasse oleks võinud sattuda. Ta kaotas enamasti, ja rahaga kaotas ta varsti mängutahtmise. Holgerit pani ta imeks. See elav ja põlev inimene püsis paljude tundide kaupa mängu otjana, nägemata ja kuulmata, mis ta ümber sündis, mõtlemata söögi või joogi peale, ilma et tal muusika ja naisterahva kohta, kellest ta muidu lugu oskas pidada, meelt ja mõtet oleks olnud. Kaotused, millest ta ajuti tabamata ei jäänud, ohutasid teda ainult veel taga. Seda kuldsemas lõbutujus oli ta vahel pärast võidukalt lõppenud mängu. Siis laskis ta hea osa võidetust — aga mitte kõik, oma eesmärgi ei kaotanud ta silmast — joogilauas lahtisel käel lendu ja voolas üle ülemeelsest naljast.

Mängust võõrdunud Nielsenile hakkas jook aegamööda maitsema. Talle sai nüüd mõistetavalt tunduvaks, mis pärast inimesed neid enamasti mõru maiguga ning vastiku lõhnaga vedelikke nii himustasid. Neis peitus midagi, mis hariliku haruldaseks, igapäevase pidupäevaseks, kaine ja labase tundeliseks ning luuleliseks moondas. Alkohol oli ainus nõiajook, mis tõesti nõidus. Ta nõidus inimesele uue aju pähe ja uue südame põue. Ta nõidus talle terve uue maailma sisse ja ümber. Jens tundis oma keha maapinnast vabanevat ja oma vaimu aimamata kõrgustele ning kaugustele lendavat, kui ta seda nõiariohtu oli teatava jao sisse võtnud. Ta oli korraga suur ja tugev ja õnnelik — õnnelik oma õnnetuses. See õnnetus võis talle pisarad silma ajada, aga need olid nüüd valuta liigutusepisarad, see oli isesugune luulemagus haledus, milles ta ennast kummardades kahetses kui kannatavat kangelat. Alkohol teeb inimese näitlejaks enese ja teiste vastu.

Kuna Rasmussen piljarditoas, kuhu muusika ajal kaardimängijad kogunesid, oma jalgratta pärast higitse, istus Jens suures keskmises ruumis õllepudeli taga ja maitse oma noort elu. Naisterahvaste vastu oli ta kaua häbelik ning arg. Süda tõusis tal kurku mõtte juures nendega juttu teha. Ta kadestas Holgerit selle hundijulguse pärast, millega viimane neiude seas tutvusi tegi: tuli — nägi — ja oli tuttav! Ta hakkas võõraga lihtsalt nagu tuttavaga kõnelema, ja mõni minut hiljemini võis neid ammusteks sõpradeks pidada. See anne puudus Nielsenil. Aga aegamööda kogus ta südudust ja alkohol aitas takka. Ta hakkas aset võtma laudades, kus istus tüdrukuid, ja kui ta ootavas kohmetuses mõne aja oli värisenud, leidis viimaks ometi paras pilk, mil ta sai pillata alगतava sõna. Säärasel puhul võis verivaene Nielsen minna rikkaks priiskajaks. Et tal uuele tutvusele jutulist seltsi suurt ei olnud pakkuda, siis pakkus ta temale seda ohtramalt juua. Ja jõi ka ise virgemalt kui muidu. Osalt ülendas ta seega oma õnnetunnet, osalt võitles ta äravuse vastu, mis teda palavikusarnaselt vapustas. Tavali-sest pidas tema organism määra, milleni ta vaenlikku ollust vastu võttis: äkitselt ei maitsenud jook jookjale enam. Seesugusel hingelisel olukorral aga hävis see määr ja Nielsen jõi enese joobnuks. Ta kulutas kõik oma raha ara ja laenas Holgeri käest veel lisa. Ning mitte üksnes

oma taskuraha, mis kogunes osalt jootrahadest, osalt õhtusest kasutööst, sigaritegemisest, ei andnud ta välja, vaid juhtus laupäevaõhtuid, kus ta poole ja isegi terve nädalapalga, millega ta Laurseni juurde oli läinud, ilma enne kodus käimata, jootrahadele järele saatis.

Ühel sellisel laupäevaõhtul oli ta jootnud kedagi vanal-dast, üsna jumetut lõbutüdrukut terve muusika aja. Magnetiline võim liitis teda selle paksu, ülbelt naeratava inimese külge, kelle ärikavalad silmad teda kõigi kunstidega võrgutasid. Kui nad restoranist pärast muusika lõppu lahkusid — Holger jäi veel mängima —, asus Nielsen poolpimedas aiakeses, kust teine, kõrvalisem väljakäik läbi viis, tüdruku lihava käsivarre ümbert kinni ning küsis, seestpidi lõdisedes, kas ta võivat temaga kaasa minna.

Paks Kristine naeris vabiseval rinnal niisuguse lapsikuse üle. Määratu musuga mattis ta küsija suu kinni. Uimaselt, nõtkuvate põlvedega järgnes Jens temale ale-viuulitsate hauduvasse tumedusse.

See oli esimene kord. Teised korrad ei jäänud tulemata. Jens Nielsen püherdas poris. Seesama Jens Nielsen, kes oma emale oli nii vali kohtumõistja.

Õige küll, pärast esimest ööd tundis ta midagi, mis oli kahetsemise sarnane, — tundmus, mille puudust ta emale nii leppimatult etteheiteks tegi. Jens viis oma kipitava hinge äramuritud ihus kirikusse. Seal vagatses ta paar tundi, et taevaisa abiga hõlpsamalt lahti saada tülitavast tusest, mille juures õllepohmelus ja kahju ärapriisatud rahast vahest mitte vähem süüdi ei olnud kui kõlblas õud. Aga pärast järgnevaid langemisi ei läinud ta enam kirikussegi. Ta sai isegi valmis oma kahetsusega, selle tuseatundega, mis kui loomulik reaktsioon käib iga lustimaratsemise kannul.

Esiteks hoidis ta oma südametunnistusele enda mehe-cesõigused vastu: ta tegi ju ainult, mida teisedki mehed karistusega tegid; oli see patt, siis igatahes andeksantav patt. Teiseks filosofeeris ta oma isikule iseäralise eramoraali kokku: ta maksis oma langenud ja patukahetse-mata emale kätte, karistas teda, sai nõnda-öelda tööriis-taks nuhtleva jumala käes.

Oli Jens ennemalt ema viinaklaasi tagasi tõuganud, et teda oma kõblja kõrgusega haavata, siis tahtis ta teda nüüd oma kõblja alatusega pureda. Säärane ema ei ole

väärt, et tal on poeg, kelle peale ta uhke võib olla — seletas ta enesele. Metsa seepärast kõik kainus, karskus ja vagadus — ta peab minu pärast kannatama, nagu mina tema pärast kannatan! Tema nuttu tahan ma näha, tema ohkimist kuulda, ainult tema valu varjus võin ma kauemini temaga koos elada! Ta peab oma süüde suurust tundma, nende tagajärgi maitsma õppima!

Selle sofistliku moraalitarkusega soomustatud, arvas Jens enesel õiguse olevat emale nüüd ka otsekohele, hoolimata sõnal oma vihkavat põlastust näkku paisata. Ema polnud teda ta kahtlastes meelelahutustes, nii suurt muret kui need talle ka hakkasid tegema, sügise jooksul kordagi etteheidetega tülitanud. Ennemini kandis ta hõlma all midagi pandimajasse, kui et ta pojalt võlgujäetud kostiraha taga oleks nõudnud ja teda ta raiskamise pärast vastutusele võtnud. Ta tahtis teda ju emaliku headusega enda poole tõmmata; osalt hoidis teda tagasi ka trööstiv lootus, et tema senine pailaps, kelle hukkamineku sisse ta ei suutnud uskuda, ise varsti meelemõistusele tagasi pöördub, kui ta on sarved esimeses noorusetuhinas maha jooksnud. Kui aga lugu nädal-nädalalt kaugemale talve sisse edasi kestis, kui puudus ikka ahnemalt majasse asus ja noormehe õrnavõitu terviski hakkas läbiprassitud õhtute ning ööde mõjul kannatama — Jens köhis kehvalt ja oli hädas korratu kõhuga —, siis ei jaksanud Jensine Nielsen ennast manitsevast vaheleastumisest kauemini tagasi hoida.

«Pojuke, sa ei taha enam ainustki laupäevaõhtut kodus seista,» ütles ta temale kord, kui Jens kella kolme eel öösi, nokastanud nagu kunagi, nohiseva vaikimisega uksest sisse oli astunud.

«Mis ma siin kodus teen!»

«No mis teised lapsed kodus teevad!»

«Neil on vanemad.»

«Sul ju ka ema —»

«Jaa, aga missugune! Just selle ema pärast ei taha ma kodus seista. Ma ei või tema nägu, tema paljast varjugi näha!»

«Jens!»

Aga see hüüe läbipistetud südamest, see toon täis hirmunud armupalumist ei peatanud kättemaksjat juurde lisamast:

Ja misüle sa õieti pahandad? Ma teen ju ainult järele, mis ema eluaja eel on teinud! Ega käbi kannust kaugemale kuku.»

Neilu Nielsen ei lausunud enam musta ega valget.

Jens, kes varsti magas rasket ölleund, ei teadnud, kuis häävatu oö mööda saatis.

Aga hommikul märkas ta, et ema oli näost väga kõhnaks läinud. Ta põsed olid lihast ja verest nagu kuivaks lmetud. Ning silmad vaatasid suurelt nagu kauasel põde-
pal

Jaa — kas ta ei teadnud seda siis ammugi? küsis Jens enelt.

Kümnes peatükk

NENDE ESIMENE ARMASTUS

Vete lagunemise ajal, mil surmakrampides rabelev talv Taani õhu nii kalki hingetossu täis ähib, et vaesed kopenhaagenlased oma villase aluspesu sees enam lõdisevad kui jaanuaris mõnekraadise külmaga, leidis Jens Nielsen sõbra Holgeri ühel pühapäeval Laurseni muusikasaalis joogilauast, aga mitte piljarditoas istumast. See oli imekspandav, leidis aga rutulise seletuse, sest kui Jens tere tades ta juurde astus, tõusis Holger Rasmussen üles ja ütles vormilikult:

«Minu sõber Jens Nielsen — minu pruut Dagmar Spreckelsen!»

Mispeale väike valgehambuline sõstrasilm ta kõrval käekese lipsti Jensi kohmetanud pihku ulatas ja temale enda pahemal küljel aset hakkas tegema.

«Aga — — mineval pühapäeval ei olnud sul veel pruuti,» tähendas Nielsen, kui ta istme vastu oli võtnud, häbeliku kitsikusega võideldes, mis talle kerge puna palge ajas.

«Aga nüüd on,» vastas Holger uhkelt.

«Ja missugune veel!» lisas pruut juurde.

Nad vaatasid seejuures üksteise otsa ja puhkesid nagu uhest suust naerma. See vaade ja see naermine kinnitasid Nielsenile, et temaga mitte nalja ei heidetud: ta nägi ja kuulis midagi otsustatut, kokkuliitunut. Tundus, nagu oleks mõlemate ühendus juba ammune.

«Jaa, veli, seitsme päevaga võib suuri asju sündida,» sõnas Rasmussen siretaval silmal edasi, kuna ta pahem käsi Dagmari sõrmedega mängis, «ja kui sa oma jahma-

lustest võitu oled saanud, siis võiksid meile ka õnne soovida, nagu on kord ja kohus, isearanis sellele väikesele pärdikule siin, kes, nagu sa näed, on teinud suurepärase puugi.»

Päh, niisugune mustlasepoiss!»

«Just sellepärast! Mis niisugune mustlasepoiss tund-
lute silmas väärt on, seda peaksid Nielsen suust kuulda — — ma ei salli enese kiitust, nagu teate. Ütle talle omoti, et seesama mustlasepoiss praegu ministri väimees võiks olla —»

«O u e ministri —?» Ja Dagmar näitles luuaga pühkimist.

«Ohoo — ei! Nää, selle,» — Rasmussen nibistas kolme näpuotsa kokku — «selle ministri, tõsise, elava kuningliku ekstsellentsi väimees. — — Aga tulise pihta, Jens, kuidas sa saad mu pärdikule õnne soovida, kui sul midagi ei ole kokku lüüa! — — Ei, luba, — täna olen mina tel-
lija ja kulukandja! Kelner!»

Holger ja neiu Spreckelsen jõid kohvi. Esimene laskis ka Nielsenile kohvi ja igaühele klaasi kakaolikööri tuua. Löödi kokku ja joodi, kui Jens lühikese õnnesoovi kuuldavale oli toonud. Lähemad lauanaabrid naeratasid osavõttlikult. Preislased panid parajasti lõbusa marsi hüürama.

Mängu ajal oli Nielsenil mahti sõbra mõrsjakest silma votta. Väike, elav, naeruhumuline piiga, mitte just ilus, aga soojendav mõnus. Ruuged salgurõngakesed madalal otsaesisel, mille alt kaks naljanorivat pruuni silma välja vahtsesid. Suu natuke lai, allakiskuvate nurkadega, aga sinivalgete laimamatute hammastega, mida ülemine läheldane huul kunagi ära ei katnud, märksa kaunistatud. Iseloomulik omadus oli Dagmari ninatargal tõntsninal; see oli juureni liigutatav. Tegi vahetevahel elava vinta-vänta, nagu kohendaks ta ennast näos, ja jäi siis paariks minutiks jälle rahule. Oma olekus tuletas neiu noort mängu-
himulist kassi meelde. Teatav intiimne sarnasus tema ja Holgeri vahel sai Jensile märgatavaks.

«Õigusepärast peaks meie pärdik kui võitja tänased liigud maksma,» algas Rasmussen, kui lärmav marss lõpule oli jõudnud. «Aga ma olen julge, et tal ei ole punast õõrigi pungas. Sa pead nimelt teadma, Jens, minu tulevasele on toredad passioonid: oma taskurahaga nuumab ta taevaisa kajakaid! Kui sa lõuna kella ühe ajal üle

Kuninganna Luise silla lähed, siis leiad teiste preilide ja prouade seast julgesti ka preili Dagmar Spreckelseni praakkalu pildumast.»

Holger sihtis loo peale, mis Jensile, nagu igale kopenhagaenlasele, tuttav küllalt oli. Pealinna praegusest keskpaigast, lõunast kirde poole, käib pikk kivikallastega palistatud veevööt läbi, mida kolm temast üle viivat silda neljaks pikerguse nelinurga kujuliseks järveks jaotavad. Talvel, kui kalad meres pealmistest veekihtidest põhja ligemale poevad ja kajakatel toit selle tõttu kasinaks jääb, koguneb musttuhat neid sihvakaid, graatsilisi linde Kopenhaageni jäätunud järvekeste peale, et endid hellasüdameliste pealinlaste armuandidest elatada. Iseäranis sildade ümber surub neid pilvena, sest siin on nende söötmine korraldatud. Sildadel, kust rahvast ränka üle voolib, müüvad eidekesed-taadikesed käsivankritelt pisikeste portsjonite kaupa kalu, portsjonid müügilaudadel paberilehekeste peal juba meelitavalt valmis. See on nüüd talvel Kopenhaageni publiku traditsiooniline lõbu, sildadel kalu osta ja näljastele, ärevalt kisavaile kajakaile sööta või, kui kukkur sõna ei kuula, elurikast vaatemängu vähemalt pealt vaadata. Linnud on osavad ülespoole piljutud kalu õhust kinni püüdma, ja nii julged, et nad lastel räimekesed peaaegu käest ära nähvavad, mis väikestele heategijatele muidugi hindamatut rõõmu valmistab.

«Tänamatu teotaja!» hüüdis Dagmar ja ta käsi salvas nagu kassikäpake poisi suu poole. «Sa tead väga hästi: kui mul ei oleks kajakasöötmis-passiooni, siis poleks sul mind, ja mida oleksid sa ilma minuta? Tühja hingega must poiss, kellel muud meeles ei ole kui külm, elutu ratas! Ratas pealegi,» — neiu mõlemad hambaread tulid kumavalt nähtavale, ta ninake tegi vihta-vänta — «mis ilutseb alles kaupluse aknal!»

Holger, kes märkas, et tema pärdik sõbrale meeldib, toetas pea allaheitliku naeratusega kää najale, kuna ta pilgu Nielsenile peale heitis.

«Na jaa, niipalju on tal ju õigust, et ma ta natist Luise sillal kinni sain. See oli mineval teisipäeval. — Sa tead, Jens, et ma ammugi sihukese loomakese järele ringi vaatan. Nii ajaviiteks üsna hea teine. Hing sees — ega maksa valeks ajada. — Tulen parajasti lõunalt ja lähen piimavankrile silla juurde vastu. Vahin kajakaid ja nende toit-

lud — silla kõnniveered mustavad kõiksuguseist vehklevalt härraseist. Korraga silman mulina seas pruuni peaga pikakest, kes, hambad irevil, lõug taeva poole, rõõmisti nina liputab. Sa oled muidugi juba tähele pannud, Jens, et nina asemel on tal jupike tallesaba näos —»

Nielsen hakkas naerma, aga mitte Holgeri võrdluse, vaid selle kentsaka nähtuse üle, kuid Dagmar praegu koordsilmal iseenda nina püüdis naha saada — tõsiselt ja ajalikult.

«See väntav ninake oli mulle nii huvitav uudis, et ma teda enam silmast ei lasknud. Pugesin üsna ligidale ja vahtisin ammuli suuga. Sedamaid huvitas mind ka plika nina. Ühes ninaga olid ta silmad, käed, jalad, terve ta pisike keha nii liikvel, et ma enesele ütlesin: «Vaata, siin ta on, keda sa otsid! Selle oravaga, selle pärdikuga oleks sul pangana lõbus hullata! Aga mine tea, mäherdune süda tal juhikus põksub!» Kuid juba langes otsus ka selle kohta.

Suamaani on ta kalasöötmist ainult pealt vaadanud, korraga ei suuda ta enam vastu panna — astub kalanaise juurde ja kisub pungakese taskust. Pungakese, Jens — ma ütlen sulle, pungakese — — Dagmar, kas sa ei tahaks Nielsenile-õnule oma rahapunga näidata?»

«Miks mitte!»

Kotike, mis Jensi arvustuse ette ilmus, vaakus tõepoolest hinge. Rauad kõverad, lukk ära, sopid läbi kulunud, naha karv mõistatuslik.

«Vaadake aga hoolega,» muigas selle kurva katkendi omanik, «ega see nüüd enam minu häbi ole!»

«Kui ma seda kotti nägin,» kõneles Rasmussen edasi, ja kui ma nägin, et selle koti peremees söötis kajakatele kolm kamalutäit kalu, enesel silmad õnne täis, siis mõtlesin: On ta võõraste lindude vastu nii helde, siis ei või ta oma vanamehe vastu ka mitte liiga õel olla — ära enam oota ühtigi! Astungi, käsi aupaklikult kõrva ääres, teise ette ja ütlen: «Kui preilil veel õiget ei ole, siis võiksite minuga õnne katsuda; nagu näete, olen ma esimese numbri poiss!» — Muidugi polnud tal midagi vastu vaielda —»

«Ohoo, kas ma ei õelnud, et sooviksin valgemat!»

«Ah — noh, pisut pidid ju silmakirjaks ikka puiklema, tuttav tüdrukute trikk! Seda õiglasem oli su näolapike: see punas nagu koit. — Ja siis see õrn mure, millega sa ütlesid: «Aga mul käib väravas kaks teist — kuidas te

nendega aegu saate?» — Ja kui ma kostsin: «Need peksan teie lahke loaga veel täna õhtul vaeseomaks,» — siis, minu pai pärdik, siis olid sa pehme nagu siidkinna ja sul polnud enam muud hingata kui (sosistades): «Eks katsume siis pealegi! Ma nägin säherdustest silmadest, nagu teil on, und!»

«Valetad! Midagi sellesarnast ütlesin alles kolmandal õhtul ja kaugeltki mitte nii mesise sosinaga!»

Sel nääkleval ning nõökaval toonil, millest aga sügav õnehelin hõbedasel selgusel välja väris, kestis mõlemate kaksikkõne edasi. Jens naeratas ühtesoodu, ilma ise sõna võtmata; see naeratamine oli talle suu ja silmade ümber nagu seisvalt naha sisse kooldunud, ta ei muutunud ka siis, kui naerataja pilgust selgesti märgata oli, et ta mõtted jutuvälistest kõrvale olid kaldunud. Nielsen käsi mängis erksalt likööriklaasikesega, ta kitsale valgele näole oli hõre puna ilmunud ja mõlemad helkjasruuged käharsalgukesed, mis laugu hakatuselt obaduste kujul alla otsaesise poole kippusid, tudisesid tasakesi nagu kerge tõmbetuule liigutamisel. Eemal paaris paigas istus tal tuttavaid tüdrukuid; need püüdsid temaga vaate- traadil ühendusse astuda. Jens hoidis aga pilgu hoolega mujal; vahel äigas ta näost nagu ämblikuvõrku ära ja ta naeratuses murdus välgkiirelt vargne pilvitus läbi.

Holger jõudis oma plaanide juurde. Neid oli tal suuri ja väikesi. Ja kõik olid kavajaod ehitatava hoone tarvis, mis kahele oli määratud, ühendatud kahele. Piima- poisiameti mõtleval ta peatselt maha jätta ja vabrikusse töösse astuda. Vaja tõsiselt tuleviku peale mõelda. Elektrotehnika huvitavat teda kõige enam. Olevat palka ja elukindlust töötav tulevikutööstus ka Taanis. Ruprecht & Adamsen laiendavat praegu oma ettevõtet, sinna võetavat varsti rohkesti uusi töölisi juurde — ega muud, kui kah pakkuma. — See pagana väeteenistus! Tahad varemini naist võtta — hakka asemiku tarvis juba varmselt kroonikesi korjama. Sugu lootust olevat tal ühe tädi käest Aarhusis nekrutiraha saada — kingitusena või kui jumal tahab, pärandina. Aga mine tea, kuis läheb! Paremini endale kui jumala ja teiste inimeste peale lootma. Olevat ju mõrsjaid, kes peigmehe oma rahaga välja ostvat (kentsaka põlgepilguga Dagmari öla poole), aga temale juhtunud paraku rotike pihku, kellel ainult soe hing sees. Lubavat küll ka hoidma hakata, kuid mis siis sihukese

vabrikuplika palgakesest hoida jäävat, liiatigi kui on lause silla kajakad toita ja endal maias suu põigiti nina all.

«Noh, sa võiksid rattast ka väga hästi ilma jääda,» loitles neiu vahele, suure suuga süües kooki kohvi juurde.

Rattast ma ilma ei jää! Kus selle kahju ots! Mõtlen nende taevallikkude sõitude peale, mida mõne nädala pärast Öresundi äärde, Fure järvele, Hüllerødisse ja Frederiksborgisse võime teha! Taevale tänu, et sul rattaloks juba on — (Jensi poole) vanema õe kingitus, seitse aastat vana, aga eks ta plikale käi, kui üles lasen kohendada. Minu brennabor, võite julged olla, ei jää enam kaua kaupluse vaateaknale; ainult krooni kümme puudub veel, ja need tulevad maikuuni jootrahadestki kokku, sest mangu peale pole nüüd — ta müksas küünarnukiga mõrsjat — «enam palju mõelda. — Aga Jens, kuidas siis sinu rattaga jääb? Sa pead meiega tingimata kaasas olema!»

Nielsen püüdis rahuliseks jääda, punastus aga juuksejuurteni. Ehk küll Dagmar seda habememist ei mõistnud, rüivas ta Holgerit siiski etteheitliku pilguga, ja see rüivas oma viga heaks tegema, nii vähe kui ta ka isegi sõbra kena oleku üle selgusel oli.

«Ma tean, sa ei ole nii suur rattanarr kui mina,» naenitas ta julgustades ja Jensi poole poolikut klaasi tõstes, — seepärast pole sa öörinorimisega vist palju tegemist teinud. Aga kas tead, ma võin muist raha sulle laenata, siis võime mõlemad järeelmaksu peale rattad võtta.»

Nielsen hakkas oma suure punasekirju taskurätiku kätte niha nuuskama, et neile mitte oma liigutust näidata, sügavat, ärevat liigutust, mis tal märjad kaed silmade ette tõmbas.

«Eks näe, on ju veel aega,» ütles ta tüki aja pärast. «Aga mida ma sult paluda tahtsin, Holger: Kui sa kuu- led, et Ruprecht & Adamseni juurde töölisi hakatakse võtma, siis ütle ka mulle. Ma tahaksin edaspidigi sinu ametivennaks jääda. Susi söögu piima — see ometigi kaua kõhtu ei täida!»

«Braavo, Jens, jääme ametivendadeks!»

Teenija oli tassid ja klaasid Holgeri käsul uuesti täitnud; viimased kõlisesid rõõmsalt kokku ja Dagmari-preili nina tegi paar imeilusat ning ülilõbusat vändakut. Noor armupaar sattus nüüd, osalt Nielsen jutuahtruse tõttu,

isekeskis kudistama, mis aga ei sündinud enam senisel nalja sisse kastetud kujul, vaid sel tõekal, sõbralik-ühis- tundelisel toonil, millel, kui mõlemad veel väga noored ja nende tutvus lühike, pealtnägija meelest ikka nii veider-naljakas abieluline maik ning lõhn juures on. Ninad koos, pilgud koos, käed koos, ja arupidamisel midagi väga tõsist ning tähtsat: üürihind, köögikapp, lapsevanker või midagi muud sellesarnast. —

Jens Nielsenile oli õnneks, et nad ta pisut rahule jätsid, ja veel suuremaks õnneks oli talle, kui varsti piljarditoast paar Holgeri mängusõpra ilmusid, mõlemate vastas istet võtsid ja nendega suurt vadinat alustasid. Jens markeeris oma osavõtmist endise stereotüüpse naeratusena, ta ise aga viibis neist ja nende jutust kaugel eemal.

Jumala üksinda istus ta kuski ääretul lagendikul, põhjatult sinava taeva all, ja nähtamatu löö lööris virvendava sina sees, ja Jensi süda tahtis lõhkeda januneva igatsuse ning leinava mahajäetuse käes.

Mitte uus ei olnud talle see tunne, ainult kangem, muljuvam kui kunagi enne. Kui ta küpsemas lapseas linnast välja oli jooksnud, mitte mere poole, mida ta pigemini kartis kui armastas, vaid lääne poole, haljendavatele aasadetele ning nurmedele sülle, sellele meritasa-sele madalikule, mille smaragdiline lagedus muud piiri ei tundnud kui seda ilmatut võrujoont, millega sinine hii-gelkaas end tema üle hakkas kummima, ja kui selle kaane all — teadmata, kus kohas — lööke oma hõiskava kaebe helisema pani, — juba siis oli Jensi rinda see ihaldav igavus, see imelik üksindusetühjus piinanud. Aga mitte ainult tugevam ei olnud see praegu, vaid varemalt tundmatute lisandustega segatud; endine selge üksikhääl harunes mitmeks ja kaotas puhta kõlavuse. Asjata püüdis ta esiotsa neid võõraid kõrvalhelisid eraldada, et neid ära tunda; see läks tal alles siis korda, kui ta mõistatu-sele, miks tema «löövalu» talle siin lähitõlges, tubaka-suitsuga täidetud joogimajas külge oli hakanud, võtme oli leidnud.

Nielsen tabas enese hõõguvalt kadeduselt Holgeri vastu. See ei olnud aga mitte kadedus, mis teisele enda poolt ihaldatavat ei soovi, vaid kadedus, mis paneb kades-taja iseenda üle kurtna ja kaebama. Jens, mäherdune vilets poiss oled sa Holgeri kõrval! kuuldus talle ta hin-

gimast selgesti kõrvu. Holger saab kõik, sina ei midagi! Millest sina salaja und näed, peaaegu kui kättesaamatust unearmast, see on temal naeruhetkel krapsti käes! Tema teeb, mida ta teeb, sina kobad alati pimedas, sul pole millegi kohta nõu ega sihti. Kas näed, kes Holgeri kõrval istub, talle silma vahib, talle suhu naeratab? Aima ometi, mida Holgeri süda ütleb, kui need maasikhuuled teda uudlevad, see soe ümarik rind end tema põue vastu rõhub! Mis on sinul selle määratu vara vastu? Mitte midagi! Sest see, mis sul on, mis sul ajuti, vargsi juhtub olema, see on, õigust-õelda — püü, kurat!

Sellele otsusele enda seniste «armastuste» üle ei jõudnud Jens mitte alles täna. Täna ütles ta seda ainult selge õnaga välja, täna teadis ta, et see oli vääramata õige. Ta oli põue põhjast veel liiga terve ja karge, kui et talle negamööda mitte kahtlus niisuguse ostetud õnne kohta pihe poleks pugenud. Ta sai valele ikka enam jälile, sellele kolmekordsele valele, millega ta ennast ise ja millega teda see igakordne teine tüssas. Kas ta ei sündinud ennast iga kord poolvägisi uskuma, et tema see ainus on, kelle vastu niisugune neiu midagi tunneb, vähemalt kolmal korral, ja et ta ka ise teatavast puhtamast tund-musest tema vastu ilma ei ole? Ja kas ei püüdnud naiste-rahvas temale oma iseäralisest õrnusest kõigiti märku anda, kui mitte sõnaga, siis ometi olekuga? Aga ikka tuli välja, et see oli paljas petlik aur — ühelt kui teiselt poolt. Seda andis Jensile juba see lääge rahuldatus aimata, millega ta säärase kallikese kaenlast lahkus, ja kui ta kainel meelel asja üle järele mõtles, tõusis talle ülbust kurku ja ta naeris enese välja. Ometi aga ei keelanud see, et ta järgmisel parajal puhul, nõrk nagu ta oli, ennast jälle pettis ja petta laskis.

Aga mitte ainult see vale ei hakanud Nielsenile hinge peale käima, vaid ka muu kõlblas mustus, mis säärasest ulaarmastusest lahutamata ja mille juured iseäranis alkohirabast enesele rammusat toitu ammutavad. Esimene tugevam vapustus tabas Nielsenit ühe kutselise lõbuneiu korteris. Sealt leidis ta umbes kuuekümnendaastase valge peaga rauga eest — tüdrukut lihase ema. Põdur, nagu eideke oli — ta suud ja kogu lõuga võntsutas üsna kohu-tavalt üks närvihaigus —, pidid ta siiski tüdrit ja tema külalist ümmardama. Ta tõi neile õlut lauale ja kohendas nende sängi üles. Ja selle auväärt vanakese teades,

kelle kannatajanaost kaks kurba silma nende peale vaatasid, saatis pooljoobnud paar öö ühises voodis mööda, kuna emakese köhimine ning hingeldamine neile õhukese vaheseina tagant selgesti kõrvu kostus. Alles hommikul, selginud peaga, tundis Nielsen häbi. Ta puges, raugakese eest nagu varjates, nagu löödud koer minema, ja terve päeva võitles ta limase, pööritava tunde vastu.

Sel päeval mõistis ta Holger Rasmussen. See poiss oli talve jooksul ainult ühe korra niisuguse tüdrukuga kaasa läinud, ühel oma võiduõhtul, mil liialt joodud munatodi talle pähe oli hakanud, — äpardus, mis talle muidu naljalt kunagi ei juhtunud. Kui ta Nielseniga teisel hommikul piimaladus kokku puutus, kirus ta peaaegu pisarsilmil oma rumalust. Ööst enesest ei lausunud ta sõnagi; kui Jens selle järele küsis, hoidis ta käe suu ette ja pööras näo nurka; muudkui vandus ja sülitas aga nagu vihane madrus.

Ärganud igatsuse puhtuse ja õnne järele õhutas tänane õhtu Jensi südames suureks ning võimsaks. Mida väetima ja viletsama ta tundis enese sõbra kõrval olevat, mida kauemini ta tema mõrsja kastevärsket lapsenägu nägi, seda ihaldavamalt tõusis ta süda madalusemudast lõõrivale lõokesele sinava eetri sisse järele. Äkitselt tõusis ta üles, vabandas ennast peavaluga ja läks. Nii varasel tunnil polnud Jens Nielsen Laurseni juurest veel kunagi lahkunud.

Aga ta ei läinud mitte koju, vaid algas pikka, sihita teekonda läbi uulitsate. Külma udu, milles laternaite tuled nagu unised kollased silmad vilkusid, jahutas mõnusalt ta kuumavat pead, ja talvise õhus vargsi töötavad kevadevaimud pugesis talle suust ja ninast põue, et järele vaadata, kas sinna ka midagi ei sünniks ehitama hakata. Pimedikust, mis võibisevale, rulluvale tädule ikka paksemalt peale vaipnes, kostusid terased helid, mis kuulutasid pragunemist, murdumist, avanemist, üleval kõrguses aga tegid tuuled oma uute tiibadega lennuproove; seal vihises ning sahises nii salaliselt ja paljutöötavalt, et Nielsen jäi ajuti seisma ja kuulatama.

Ning korraga jahmus ta lõbusalt. Ühe kiriku massiivne murdjooneline kerestik tumestas ta teed. Gooti uksevõlvik vaatas varjust nagu luurav nägu talle otsa. Sedamaid seisis kiriku sisemik täiel valgustusel Jensi vaate ees ning ühtlasi kaks suurt taevakarva silma.

Kuis oli ta neid ometi unustada võinud!

Vist juba kolmat kuud polnud nad temale enam meelde tulnud.

Ja kord oli ta nädalate kaupa, päeval ja ööl, nende peale mõelnud, neid uulitsaid ja majasid mööda taga otsinud!

Need silmad elasid näos, mille Jens enesele iludusliku paleusena piltide pealt oli kokku soninud. Tal oli kodus üks piltpostkaart noore neuu peaga, mille sarnasus sellega, mida ta äkitselt elavalt enda kõrval nägi — siin — — — kirikus — ulatus kuni karjatamapanemiseni. Ainult vanaduses oli vahet — elav koopia näis rohkesti noorem olevat, ja viimase juuksed olid valkjamad, ka teisiti kammitud. Aga seesama suu, ülemine paksem huul kaarjalt võlvitud, seesama lõug kahekordse imearmsa lotikesega, peaaegu seesama õigejooneliselt allajooksev nina, muudkui siin pisut laiema ning lihavamana otsaga, ja — mis peansi — needsamad tõsiselt, natuke aralt, natuke umbusklikult, aga liigutava süütusega vaatavad silmad keset valget, jumekat palgelist priskust. Tütarlapse ihukatted ilmutasid kehvast — nähtus, mis Nielsenile ebateadlikku rõõmu tegi.

Nad istusid teineteise kõrval pingis, Jens oli tulnud hiljemini. Neuu vahtis esiotsa mõttes ja pead liigutamata altari poole; suur pühalik rahu, mis teda näis täitvat, laskis teda vanemana paista, kui ta oli. Siis, nagu torgiks teda naabri tunnistav pilk, lõi ta korraks silmad tema peale, selle laia julgusega, mis argadele vahel nagu kogemata omaks saab. See vaade, mis õigusepärast mitte midagi ei öelnud, mõjus Jensisse nii elustavalt, et tal ilmapilguks himu peale tuli oma leitud paleusega väikest paigakohast sõnelemist alustada, sest õpetaja oli altari eest ära astunud ja orel helises tasasel uneleval eelmängul. Korraga märkas Nielsen, et ta oli ilma laulu- raamatuta kirikusse tulnud. Põnevusega jäi ta ootama, kas piigake oma raamatut temaga jagab. Õige! Orel algas jutluse-eelset koraali, neuu nihkus naabrile ligemale ja hoidis raamatu kristlikult pooleks. Kestis natuke aega, enne kui Jens äreva sisemise kodi pärast laulmisjoonde sai. «Ma tänan!» sosistas ta pärast koraali lõppu nii raske rõhuga, et neiukese suunupu ümber kerge liikumine nähtavaks sai.

See suur rahu, mis tütarlapse olemist täitis ja ta taid-

lase, munaja näo üle viludust laotas, katkes äkki, kui vaimulik mees kantslisse ilmus — keegi teine kui see, kes liturgiat oli toimetanud. Neiu näosse tekkis ühes värvikama kumaga teatav isukas maldamatus, ta pikad kõveraotsalised ripsmed tegid elavaid tuksatusi ja silmad nende all võitsid sügavama, aplama läike. Kõik see läige, pinguletõmmatud tähelepanuga ühendatud, koondus õpetaja näole, näis püüdvat tema pea sisse pugeda. Oleks jutlustaja noorem mees olnud, Jens oleks kadedale kahtlusele maad andnud, aga ta oli hallpea, kui ka üsna sümpaatne hallpea; nägu, mis laia lumivalge volditud kaelavõru¹ peal elaval kõnevoolul ringi liikus, oli nagu mõne vana apostlimaali seest välja löigatud. Aga mitte üksnes yööra neiu himupõnev jutlusekuulamine ei äratanud Nielsenit huvi, vaid ka see nii noore inimese kohta haruldane sügav mõju, mis kuuldud sõnal temasse oli. Jens luges tema palgelt ajuti vaimustusekihavust, mis tervet ta näomudelit muutis, ja ta ripsmeil siretasid jutluse lõpu poole suured värisemad piisad.

Jens oli selle liigutuse üle liigutatud.

«Härja Ole Christensen jutlustab ilusasti!»

Muud ei märganud ta oma vagale naabrile sosis-tada, aga tal oli tung temale midagi öelda, midagi meeldivat.

«V ä g a ilusasti!» kostis neiu pikkamisi ja palava takatõukega, aga mitte enne, kui kantslist lahkuva õpetaja Pauluse-pea oli räästooli kullatud serva alla vajunud.

Vaheaja järel:

«Teie käite sagedasti siin Lunastaja kirikus?»

«Iga pühapäev.»

Kuna Nielsen ärevalt aru pidas, mida ta temalt veel peaks küsima, tõusis tütarlaps, ilma et ta Jensi teades issameiet oleks palvetanud, äkitselt üles, nokutas tema poole kergelt pead ja sammus minema. See tuli poisile nii ootevastastelt, et ta nõuta vaakuma jäi, kas oleks sünnis temale järele minna või mitte, ja kui ta otsusele jõudis seda teha, oli see juba hilja: välja rutates ei leidnud ta kiriku ligikonnast enam neiukese varjugi.

Järgmisel pühapäeval oli kirik haruldast täis. Jens leidis istet ainult viimastel pinkidel, orelikoori all, ja siit

¹ Taani pastorid ei kannan nn. pehvisid, vaid kirjeldatud võrukujulist pitskraed. *Autofi märkus.*

oli võimatu näha, kus istub tema postkaardi-iludus, kes tal terve nädala luulelise kuma sees meeles oli mõlkunud. Seepärast pugest ta juba jutluse ajal kirikust välja, et tema tulekut peaukse ees ära oodata. Mõtles ta temale läheneda — tema oma arguses? Ta ei teadnud seda isegi. Selle jättis ta silmapilgu otsustada. Kuid Jensi lootus langes vette: neiu jäi tulemata; vist oli ta kantsliligemat kõrvalist väljakäiku tarvitanud, kui ta üldse kirikus oli olnud.

Nädal hiljemini, mil kirik väga hõredalt oli täidetud, võis Nielsen konstateerida, et otsitav koguduse seas puudus. Ka jõudis ta kindlale arvamisele, mispärast; jutlust ei pidanud pastor Ole Christensen. Viimane oli, nagu Jens küsimuse peale kuulis, mineval pühapäeval Lunastaja koguduse jumalaga jätnud; ta asuvat ümber ühe provintsilinna kiriku peale.

Jensi postkaart, mida ta päeval põues, öösi padja all pidas ja hädail pilkudel rohkesti suudles, määrdus mustaks ja kulus katki — kadunu jäi kadunuks. Kõik otsimine kirikutes, kõik ümbervaatamine majades ja majaküedes, uulitsatel ja platsidel lõppes ikka sama eitava tagajärjega. Siis vajutas tohtrike aeg piimapoisi kurbuse peale plaastri ja murdis rahurikkuva postkaardi ta tassiks kildudeks. —

Jens ohkas, pööras Lunastaja kirikule selja ja jalutas knugel ringteel kodu poole. Kui ta mulle korraka vastu tuleks! mõtles ta. Aga ei. Seda juhtub ju ainult juturaamatuis!

Seepärast ei tahtnud ta kolm nädalat hiljemini oma hülid silmi uskuda, kui piigake, kes tema meeles juba viirastuskujuks oli moondumas, äkitselt tema ees seisis. Jensi käest pidi piimapudel maha kukkuma, nii äge jalgatus käis ta liikmeist läbi, ja tema lähem impulss sundis teda mütsi järele kahmama, nii suur aupaklikkus tikkus talle peale.

Ja seejuures ei leidnud ta oma paleust midagi vähem kui luulelisel situatsioonil ning välimusel eest. Kõrtsikud olid seotud, porised puutuhvlid jalas, paljad käsivarred opaselt märjad, suur nuustik kaes — nõnda küürutas ta aurava mustaveeämbri kõrval ja küüris köögikese porandast, kui Jens sisse astus. Ruttu kähvas ta sirgeks, laskis põlle alamale, äigas käsivarrega salkusid näost ja ulatas punase tilkuva käe piima järele. Sel silmapilgul

tundis Nielsen ta ära. Neiu aga vaatas talle võõralt ja pisut võõrastavalt vastu, mida Jens väga hästi mõistis: piimatooja oli uus. Nielsen oli nimelt täna paar uulitsat, mis teisele vankrile liiaks lainud, juurde saanud, ja tema siinsete kaubatellijate hulgas leidis nüüd kogemata ka tema väga tutvus Lunastaja kirikust!

«Teie ei tunne mind vist enam?» kogeles Jens, kui ta laua peale valmis pandud raha vastu oli võtnud, ilma et ta minna oleks raatsinud.

Kollakate salgukeste varjust, pikkade ripsmete peidust vilkus talle kaks täppi taevasina vastu. Oli, nagu varineks neiu näo üle kerge mälestamisudu, — aga — pead väristati.

«Meie laulsime kord ühest raamatust.» Jens naeratas, ja mitte väga vaimurikkalt. «Teil oli raamat, mul ei olnud raamatut — nõnda laulsime ühest raamatust.»

«Kus?»

«Noh, Lunastaja kirikus.»

«Jaa, soo, ma mäletan vist natuke: kas teie ei kiitnud õpetaja Christenseni jutlust?»

Jens nokutas rõõmsalt peaga. «Ja teie veel enam!»

Tütarlaps laskis nüüd ka kõrtsikud, mille alt pükste pitslotsad välja olid paistnud, põllele järele madalamale. Tema pisut pelglik, pisut peitu pugev, aga siiski üsna rahulik pilk libises üle Jensi piimapoisiirõivaste. Käed puusas, paar jakinööpi ohtrate rindade pealt lahti, madalavõitu, aga laitmatu kasvuga pehme keha sirge, nii seisis ta isesuguse tõeka lahkusega jutunorija ees, kelle palvel heitlesid kõiksugused häbelikud ja õnnelikud helgid. Kerge, üsna kerge pettumus, mida Jens neiu korratu välimuse tõttu korra oli tundnud, oli kadunud nagu vari heleda paiste eest.

«Teie ei käi enam Lunastaja kirikus?»

«Ei, sestsaadik, kui minu kallis leeritaja sealt ära on.»

«Aa, teie leeritaja! — Ja kus kirikus te nüüd käite?»

«Kus juhtub. Ma käin kirikus ka harvemini kui enne. Pole ju kuskilt kantslist Ole Christenseni kuulda. Mitte ligigi!»

Neiu, veidike pehme keel, mis tema sõnale, kogu ta häälekõlale isevärki villase või sulise toonimõnu andis, meeldis Nielsenile nii väga, et ta kõnelejale sammukese ligemale nihkus ning pea ettepoole ulatas, nagu püüaks ta ennast paitada lasta.

«Härra Christenseni lahkumispühal olite muidugi kirikus?»

Iseenesest mõista! Ma käisin ka käärkambris teda jumalaga jätmas. Ta ütles mulle armsaid sõnu ja õnnistas mind.» Neiu käsi tähendas lipsti pealae poole, nagu peaksid seal veel õnnistamismärgid järel olema.

Kui jumalakartlik ta on! käis Jensi rinnast sooja hooga läbi, kuna ta suu naeratas. Ta pidas parajasti aru, kas temale ilmutada, et ta teda kirikus otsinud ja portaali sees nii kaua asjata oodanud, kui terve intiimne meeleolupildike äkitselt katki käristati.

Kõrvalolevas eluruumis tõusis müdin, — räuskavad lastehääled said kuuldavaks, — midagi kukkus mütsudes ümber, — üks kisakõri pistis kiljuvalt nutma, — «Karen! Karen!» kriiskasid teised läbisegi. Siis kisti uks ristseliti lahti ja kitsasse vahekotta, mis kööki korterist lahutas, vabastas sargiväel pisike tüdruk, keda pisut suurem poiss loomiseks ülestõstetud padjaga naerdes taga ajas. Läbi avatud uste — ka köögiuks seisis lahti — nägi Nielsen kaunis avarasse, aga vaest laadi kambrisse, mis näitas pereka magamistoa hommikust olukorda: ärasasitud sängid seinte ääres, kõik kohad riidehilpusid täis, sukki ja riipaid maas laiali. Keset põrandat istus vadistav plikake, suurem kui see, keda vend padjaga peksis, valge potikese peal; mitte kaugel temast, käed ukse poole niriseva oja-äärse sees, kõtutas rõökides ning siputades kõige väiksemat ningerjas. Kõik sargini paljad.

Jens nägi muidugi ära, et tema siin mässupesas üles tõusnud oli saanud. Kuna neiu Karen vabandava naerata oga: «Minu sõjavägi on üles ärganud!» temast mööda voiksas, jättis ta jumalaga ja läks, häbelikkude saladuslooga täidetud tuppa enam pilku heitmata.

Karen — Karen, — mõtles ta üle õue rutates —, kui ta nende laste õde on ja mitte teenija, siis on ta nimi Karen Kaar! Minu neiu nimi on Karen Kaar! — Ning terve päeva olid ta kõrval seda ilusat nime, ta sisemised ilmad jälleleitud nagu täis, ja öö saatis ta täielises joostuses mööda, sest uinudeski oli ta Karen Kaari juures ja oma asjaga pealegi palju kaugemal kui ilmsi: Karen Kaar oli talle taevaliku punastamisega oma südame kinkinud, ja tema tormilisel suudlemisel ärkas ta hommikul üles. Ja nüüd tänas ta vagast hingest jumalat (ja selle kõrval ka Holger Rasmussenit) oma kalli piimapoisi-

ameti eest, ilma milleta ta oma postkaardineiu küll kunagi poleks üles leidnud.

Sel hommikul presenteeris ennast Karen Kaar temale puhtamas riides ja paremini friseeritult. See oli süüdi, et Jensile peaaegu midagi meelde ei tulnud talle öelda. Jens sai hädavaevalt teada, et Karen Kaari nimi tõesti Karen Kaar oli ja et need neli mudilast on tema õed ja vennad, kuid võõrasõed ja -vennad. Muidu kulus lühike jutt Karenil musta kassi peale ära, kelle sabaots kogemata piimapoisi saapa alla oli sattunud. Aga ühe tähtsa nähtusega rikastunult pöördus Nielsen oma vankri juurde tagasi: Karenil olid imearmsad lohukesed põskedes, kui ta naeratas, ja täna oli ta esimest korda nõnda naeratanud, et nad mõjuvalt nähtavale tulid. Sellele leidusele järgnes paar päeva hiljemini teine niisama õnnestav. Nielsen tabas oma neiu lahtiste juustega. Need ulatusid tal paksul, toorsiidi-karvalisel voolul peaaegu põlvekõverdusteni üle selja. Jens üsna jahmus seda ilu nähes. Oli nagu liiga palju temakese kohta. Hea meelega oleks ta käe sisse löönud ja pihutäie oma huulte vastu tõstnud. Aga nii kaugel ei olnud nende tutvus veel.

Siis tuli hommik, kus ta neiu suures nutuhalduises eest leidis.

Mis tal viga'olevat?

Saanud ema käest lüüa. Karen tunnistas seda üsna otsekoheselt.

Kuidas võidavat niisugust täiskasvanud inimest veel lüüa! Jensi hääl oli hürjutav, ta kulm tusaselt, kortsus.

«Jah, nõnda on see elu!» ohkas Karen. Piimapoisi kaastunne aitas ta pisaraid peatada.

«Teil on tige võõrasema, neiu Karen?»

«Enam äkiline. Eks ta ole ka tööst ja murest tüdinud! Peab meid kõiki ju praegu üksinda toitma. Ta on ühes pesuäris triikijaks.»

«Aga teie isa?» —

Karen hammustas alumist huult ja lõi pilgu maha. «Isast ei taha ma rääkida.»

Selle asemel hakkas neiu õhinal oma tööpaljusest rääkima. Terve majapidamine ja lastekasvatamine seisvat tema õlgadel. Küüri ja pese, keeda, õmble ja nõelu hommikust õhtuni, pooled pühapäevad kaasa arvatud! «Vaadake, missugused käed mul otsas on!»

Jens võttis käed ja tunnistas neid kaua ning tõsiselt.

Mis liig, on liig! — Kas teate, neiu Karen, ma toon teile homme vaseliini kaasa.»

Aga sellepärast ei lasknud ta käsi, neid vaeseid, ära lootatud käsi veel mitte lahti. Ta vaatles neid seest ja väljast ikka veel terasemalt, ja arvas, et vaseliini kõrval ka koldkreem neile head teeks. Ta lubas mõlemaid tuua.

Kas tuleval pühapäeval prii olete, neiu Kaar?»

Mis siis?»

Ehk oleksite nii lahke — ehk võtaksite heaks — — Nielsen kaotas korraga oma meherahu, oma tohtri-iselendvuse, ja punastas, — — «ma mõtlen, meie võiksime kuhakesi bioskoopi või kontserti minna — või ka mõlemasse — nii ajaviiteks — —»

Nüüd avanesid Karenil silmad jälle selleks suureks valikuks pealevaateks, mis nii lahku läks tema tavalisest nurgatagusest pilgust. Jens võttis vaate hüppava aimdusega vastu.

Ma saaksin vist mõneks tunniks ära tulla, härra Nielsen, ütles neiu.

«Käsi selle peale, preili Karen!» Jens oli korraga julgenagu lövi.

Ja veel korra libises see kallis kare perenaisekäsi tema pihku, seekord sooja pigistusega. Kuid sealtsamast tekkis tütarlapse kulmude vahele väike vari.

«Aga sinna minnakse vist väga häis rõivais?»

«Selle poolest olge üsna mureta! Meie läheme rõivais, mis meil just on, sest meiega pole kellelgi midagi pistmist. See põle ju ka päris teater ega suur kontsert, kus uhkust käiakse tegemas.»

«Well, härra Nielsen, ma tulen!»

Ja Karenil kurbliku rahu sees lõi midagi elama ning põlema, ja viimane kui pisaramärk oli ta palgelt pühitud.

Härra Nielsenile vastu sai ta nii viisakaks, nii aupaklikuks, et ta teda, kui kokkusaamiskoha ja -aja määramine oli laupäevaks jäetud, trepist alla läks saatma. Värava juurest vaatas Jens tagasi: neiu Kaar nokutas talle kojaükselt tervisi järele. —

Kui nad pühapäeval kinoteatrist lahkusid ja sammud Hannibal Laurseni kontserdimaja poole pöörasid, ütles Jens Nielsen Karen Kaarile, kelle silmades ja põskedel elenduseärevus edasi kumendas:

«Neiu Karen! Restoranis, kuhu meie praegu läheme,

istus mõne nädala eest minu sõber Holger Rasmussen. Tal oli naisterahvas kaasas, keda mina esimest ja tema ise kuuend korda nägi. Pühapäeval enne seda ei teadnud ta veel, et siisugune naisterahvas on maailmas olemas. Sellest hoolimata esitles ta, kui mina tema juurde astusin: «Minu pruut Dagmar Spreckelsen!» Lugu meeldis mulle hullupööra. Meie leiame Holgeri ja ta pruudi eest. Teist ei tea nad veel midagi. Kas lubate, et ma teid neile siisamuti esitlen: «Hm, minu pruut Karen Kaar!»

«Jaa — jaa!» rõõmustus tütarlaps, ja elavad lohud ilmusid tal põskedesse.

Jens pakkus talle käsivart.

See võeti viivitamata vastu.

Üheteistkümnes peatükk

JENS NIELSENI PUHAS ÕNN

Miski ei torka Taani pealinna uulitsaelust nii iseloomulikult silma, kui rattasõitjate päratu paljus. Sest naljalt üheski Euroopa suurlinnas ei teeni jalgratas spordi kõrval nii suurel määral praktilist tarvet kui siin. Eeldused on selleks kõige sündsamalt antud Kopenhaageni uulitute lauataolise tasasuse, sileda asfaltprügituse ning talvel lume puudumise näol. Niihästi iseseisvad ühiskondlased kui ka palgalised mõlemast soost, äripidajad, ametnikud, iga laadi töölised ja teenijad, — nad kõik on väleda kaksikratta oma sõiduriistaks teinud, see on neile üliturviliikuks saanud nagu kasakale hobune, samojeedlasele põhjapõder ja eskimole sõidukoer. Perekamaid uulitsaid mööda hoovab alatasa peaaegu katkemata ahelas kaks vastamisi liikuvat rattaliste voori üles ja alla, iseäranis laialt ja tihedalt päevaaegadel, mil töösse minnakse ja loost tullakse. Mida kaugemale kerkivad üürihinnad teenilvaid rahvakihte pesalinnast elama tõrjuvad, seda arvukamalt sigib sõiduratas liiklemisabinõude hulka, hoplimata elektritrammist, mille sõiduhind on Kopenhaagenis võrdlemisi odav.

Pühapäeviti aga saab igapäevasest tarberiistast rahvalik spordiriist, iseäranis muidugi suvel. Saare üpris tasane pind, mida katab rikas võrk eeskujulikke kivi- ja maanteed, pakub sõidulõbule kõige kohasema tallermaa ja eduvihtja, mille juurde tuleb hõlbustavana veel Taani suvine puhedus. Vaevalt on Sjællandi murud ja metsad kevadel hõljendama löönud, kui tema hall metropol oma veerevaid lapsi määratute sületäite kaupa iga ilmakaare poole

rüpest hakkab puistama. Kõige vägevamad voolud jõginevad Öresundi kallast mööda põhja poole, vastu sel-
lele mere- ja metsaparadiisikesele, mis ulatub Klampen-
borgist Skodsborgini ja kuhu on pealinna rahaline hüil-
gus endale toredate villade näol suurepärase suvise pesas-
tiku asutanud. Sel laial rannateel paisub autodega, hobu-
setõldadega, elektrivagunitega segatud rattaliste voog
pühapäeviti nii paksuks, nii kokkuliitunuks, et üle tee
pääsemine saab võimatuks; ainult Boulogne'i puiestiku
poole suunduvad Pariisi avenüüd ilmutavad ilusa kevade-
ilmaga sarnast sõidukihavust, ehk küll enam autode kui
rattasõitjate paljuse tõttu.

Kõik inimeste vanadusejärgud kümnenda ja kuuekümnenda eluaasta vahel ja kõik inimeste suuruse- ja rasku-
semõõdud istuvad siin terashobuse sadulas ja lasevad
jalgu kedrata, vallalistest üksiklastest, üksikutest paari-
dest ja tutvuskondadest peale kuni tervete pere- ja sugu-
kondadeni. Hallid vanapapad, kelle kuivetanud koivad
maad näikse kaapivat, väntavad liblikataoliste plikakeste
seas; kuuepuudased mammad, kelle laia lainetuse all
kidur rattake kokku ähvardab murduda, sõuavad konna-
sarnaselt küürutavate poisikeste hulgas; õllekohuga onud,
vardakujulised tädid, noored neiud igasuguse piha- ja
puusalaiusega, noored peiud kõiksuguse pikkuse ja pak-
susega treivad, higistavad, puhivad, lobisevad, naeravad
selles mulinas läbisegi. Aga mitte nii rohkeastmelised
vanadusejärgud üksi ei anna valkjate tolmulooride sees
liikuvale ilmatule vootile teatavat perekondlikku laadi,
vaid niisama hästi naisterahvad: ühelt poolt kõik kokku
oma suure hulgaga ja teiselt poolt noored tüdrukud ise-
äraliselt oma jume- ja kasvukarakteriga. Taani piiga tüü-
bis on midagi emalikkust, õigemini — midagi mammalikkust.
Sellega käib kokku tema oleku loomus, tema viis rää-
kida, vaadata, liikuda. Need veel maakese suurlinnaski
rohke külaverega turrutatud, luhtavate kehavormidega
õnnistatud neiud, enam masajad kui saledad, enam vähel-
dased kui suured, laotavad juba plikaeas seda mahe-
tõsist, kannatlik-mõistlikku, aeglast-vanatarka mõnu
välja, mis on emaks loodud indiviididele algoluliselt
omane, mille aga kultuuriline rafineering mujal paiguti,
iseäranis suurte kapitalistlikkude maade hügellinnades,
enam või vähem ära on moonutanud või maha voolinud.
Näed sa neid ümarik-pehmeid, lottlõugseid, heldenäolisi

ja lühkesilmalisi isikukesi oma istmeliha haruldase kül-
laga naiivsel lõbul ratta peal troonivat, või mööda uulit-
it julutavat, või majavärvavas noormehega lobisevat, või
mööda töö juures istuvat — ikka torkab vaatlejale, kel-
lel on rahvusi üksteisega võrrelda, see Kopenhaageni
lühre pentsik «mammalikkus» humoristlikult silma.

Kuid ka üks sündinud kopenhaagenlane, kelle jalg-
ajalundi saare rannaviirudest veel kordagi üle polnud
männud, leidis selle armsa laadijoone kätte, ehk küll üks-
nes oma mõrsjas: Jens Nielsen. See oli aga ka iseäranis
drastiliste olukordade najal sündinud ja sündida võinud.
Paljudel hommikutel, kui Nielsen piimaga Kaaride kor-
ra ilmuses, nägi ta neiu Karenit täielises mammatege-
vuses: ta rõivastas oma väikesi õdesid-vendi, pesi nende
pead, suges neil pead, tõreles neid või jagas neile ema-
likke õpetusi. Naerukõdi tikkus Jensile peale, nähes seda
autoriteetlikku iseteadvust, seda vastutusrikast tõsidust
ning asjalikkust ja kõige seas seda murelik-hella peh-
must, mis tütarlapse näost, kehaseisust, käte liigutustest
ja tema kõnetoonist harmooniliselt segul nähtavale ja
kuuldavale tuli.

Miski ei seisnud lähemal, kui et Jens talle «mammi»
naljanimeks pani, nimeks, mille sisse paigutas ta kõik
oma magusa õrnuse tema kandja vastu. Ja kui Nielsen
toda nüüd jalgrattal enda ees või kõrval nägi — nad ei
puudunud kirjeldatud kihina seast Holgeri ja Dagmari
kõrvalt ühelgi sündsa ilmaga pühapäeval —, siis oli talle,
iseäranis esiootsa, pisut võõras mammikest selles uues ole-
kus ning ümbruses näha, välja kistud tema igapäevasesest
ja nii «loomulikust» ema- ja perenaiseosast. Seda koha-
semalt ning «kodusemalt» ühines Dagmar Spreckelsen,
see kerge ja väle lõbukass, rattaga; paistis peaaegu, nagu
oleksid need kaks vuravat metallivõru tema vitsjalt pain-
duvate liikmete all kui loomulikud liikumisriistad talle
keha külge kasvanud, nähtus, mis Holgeril, kes lühikese
ajaga päris sõidukunstnikuks oli vilunud, veel täielisemal
määral märgatavaks sai, kuna Dagmaril, kelle kehajõud
just rohke polnud, paraku oma vana laadi masina liia
raskusega võidelda oli. Igatahes pakkusid mõlemad sõit-
jad, iseäranis kiiremal ajamisel mööda vaba teed, üpris
ilurikast kehalise väleduse vaadet. Karen ja Jens ei või-
nud endid nendega säärasest küljest poolegi mööda, kuigi
peamine oma kasvulise kaunidusega neiu Spreckelsenist,

kelle ülemine kehajagu alumise kohta veidi liiga pikk oli, marksa üle käis.

Kuna Karen Kaar oma ema vana töölkäimisratast tarvitas, mis Dagmari masinast ennem pahem kui parem oli, võis Nielsen ennast oma ratta omanikuks nimetada. Küll oli tal selle hind Rasmussenile veel täiesti võlgu, aga sõber ütles tal maksmisega terve aasta aega olevat. Jensi ratas oli ühe laenukassa oksjonilt väga odavasti — ainult kolmekümne viie krooni eest — omandatud, sest Holgeri ettepaneku, mõlematele uued masinad järelmaksu peale võtta, lükkas Jens otsustaval ajal kindlasti tagasi. Nõnda ostis Holger enesele üksi päris uue sõiduriista, mille hinnast tal nii palju, kui ta Nielsenile oli laenanud, osade kaupa tagajärel tasuda jäi. «Küll ma selle raha võidujamisel varsti sisse võtan,» julgustas ta Nielsenit, kui see laenule esiotsa argset vastu seisis, «sest sel sihil ma uut ning head ratast tahangi.» Ja tõepoolest — juba esimesel suvepoolel pistis ta ühe teise auhinna, mis suurem oli kui Nielsenil laen, taskusse ja aumärgi rinda.

Need kaks lapselikku armupaari maitseid nüüd puhta lapseliku õnneküllaga kõike seda nõidust, millega suvine loodus nende ühendust õnnistas. Saare põhjapoolne osa, madalmaa iluga — metsade ja järvedega, hiite ja saludega, nurmede ja aasadega — kosutaval vaheldusel rikkasti ehitud, avas neile iga halli tööädala järel ikka jälle uue maailma täis elustavat ja õnnestavat värskust. Väsimatu oli Holger Rasmussen, nende hakkaja pioneer, enne nähtamatuid maastikke, enneaimamatuid idüllilisi paiku mere ääres kui ka sisemaal välja nuhkima. Saare põhjarand Helsingørist Gillelejeni oma valgete liivajoomedega ja rõõmusrohelist metsatukkadega; Esrumi järve ligem ja kaugem ümbrus, ühel pool Fredensborgi kuningalossiga ja selle kuulsa ilupuistikutega, teisel pool mühava Gribskovi laanega; Frederiksborgi järv kolme saarekese peal seisva samanimelise lossimürakaga, mille renessanssruumides muu seas Taani ajalooline muuseum asub, ja Hillerødi linnake järve läänekaldal nõiduslik-armsa vaatega järve ja lossi poole, — need olid väikese seltskonna kaugemate sõitude paljupakkuvad eesmärgid. Mida see suurem ringkond laiemas raamis sisaldab, seesama leidub kitsamalt, nõnda-öelda kuhjaaetult, ka pealinna ligemas põhjapoolses ümbruses — kolmnurgas, mis ranna äärt mööda Charlottenlundist umbes Vedbækini ja sealt

muud mööda Sorgenfri, Lyngby ja Gjentofte kaudu jälle Charlottenlundini ulatub, ehk olgu siis, et me kolmnurka enim lääne pool asuva Fure järve madala, sügavrohelise kallastikuga veel pisut suurendame. Selle ringkonna ilu ja elu keskpäigad ongi nimetatud mereäärsed suvituskohad Klampenborg, Taarbæk ja Skodsborg, paari kilomeetri pikkune võot hiilgavaid suvimaju sanatooriumide, hotellide ja supelusmajadega helkjasrohelise sanglepametsa serval, frontidega Öresundi poole, mille voogudevälja mõne kilomeetri kaugusel Rootsi rand oma valge liivpalistusega piirab. Vaade kaldakõrgendikelt merele, mille rohekashalli siretavat peeglit väledad aurulaevad ja luikvalged purjepaadid kriimustavad, on üks iluvõimumaist, hingekõitvamaist, mida luulejumal loodus on valja mõelnud. Aga ka maapoolne maali külg, see õrnroheline rõõmu seest välja naeratav sanglepamets, väike jäänus ennemuistsest Taani laanetoredusest, on looduslik luulepärl isesuguse hella, puhkava, uneleva tundetooniga, mis nagu õhus ujuv, poolsurev kandleköla rahustavalt meeltele laskub. Paiguti tamme-, pärna- ja vahtrasalkudele maad andes ning harvasti ka üksikute kaskede ja okaspuudega segatud, avab see nuumatud lopsakuses hauduv vana mets oma rüpe keskpäigas korraga avara rohuligendiku madalate võsatihtikutega, millest karjakesed haseid sihvakaid hirvesid ja põtru silmapilguks punavalt nihtavale tulevad, et jalutajate ja sõitjate lähenemisel oma kroonitud peadega ja kepisarnaste jalgadega roheluse kähku jälle kaduda — nagu armas suvine viirastus. Siin on Eremitageni loomaaed, mida piirab kauges ringis läbi metsa minev kõrge plankaed.

See sanglepamets oma naeratava rahuga võõrustas mõlemat paarikist suve jooksul kõige sagedamini. Kui nad ristlevail ja looklevail liivateil, mille peal virvendad läbi leppade lehevõrgu langevad päikesekiired imevõimul lillakal kumal, oma sõiduhimu olid kustutanud, valiti muruhaljas ja samblapehme puhkepaik välja, seati rattad puude najale ja hakati õigel Taani lõbumeelel pillkaari lööma. Maadeldi, tantsiti, aeti üksteist taga ja kukutati maha, roniti puude otsa ja löödi hundiratast. Holger andis oma kolmele kiidulustilisele pealtvaatajale tüüliised akrobaadietendused kätelkäimisest peale kuni kõige julgemate saltomortaaleideni. Tüdimata agarusega püüdis ta Dagmarile mõnd oma kunsti kätte õpetada,

milleks ta tema sabad nõelte abil suure osavusega püks-
teks kokku pistis, mis aga sagedasti tühiseks tööks jäi,
sest siputava naeru pärast oli neiul võimatu midagi korda
saata. See hull naermine, mis Dagmaril, nagu ülepaistu-
nud oja, pahinal kurgust jooksis, hakkas varsti ka teiste
külge, kuni nad kõik, ei asja ees, teist taga, kram-
pide käes vingerdasid ja silmi pühkisid.

Väsitati hullamisest, siis heideti rohu peale sirakile ja
hakati lobisema, või söödi kaasavõetud võileibu, millele
hiljemini mõnes odavamas metsarestoranis, õigemini selle
ees, puude all seisvail lihtsail aialaudadel kohvi või piima
peale joodi, et siis ruttu jälle tihniku vilusse tagasi pöör-
duda. Kuna Dagmar Spreckelsen oma äravalitud tuleva-
sest akrobaatiliste annete poolest kaugele maha jäi, pidas
ta temaga, mis nakjaga soolatud lobisemisse puutus, täiesti
sammu. Mida üks ei mõistnud, seda mõistis teine, ja Jens
ning Karen ei tarvitsenud tundide kaupa muuks kui
naermiseks suud lahti teha. Käed ristamisi pea all, pruun-
id kelmisilmad otsivalt rändamas, kitsa, veidi vibuka
suu ümber kuiv, sarkastlik joon, nõnda saatis Dagmar,
kas Holgeri pisteile vastates või talle peale tikkudes, ühe
märkimineva noolekese teise järele lendu, kuna ninatark
nõbininake ta roosiliste põskede vahel ajuti kohendavaid
vändakuid tegi. Viimasega oldi juba nii harjunud, et seda
enam tähelegi ei pandud. Iseäranis sütitav oli väikese
vabrikuneiu huumor parodistlikust küljest. Mida ta teisi
isikuid rääkida laskis — ja tal oli hea tagavara säher-
dusi kõnekentsakusi —, see kõik õnnestus tooni, mur-
raku, kõneviisi ja kõige miimilise ehte poolest nii väga,
et kuulajate ette üsna kujukalt ilmus parodeeritud ja
karikeeritud isik. Härra Morten Arnoldseni, kelle trikoo-
vabrikus Dagmar esimest aastast töötas, ja ühte sealset
ülemmeistrit oskas neiu nii vapustavalt kõnelda lasta, et
ta etendust üldisel nõudmisel igal koosolemisel pidi kor-
dama, kuni mõni uuem asi jälle rohkem tõmbama hak-
kas.

Oli aga ka tunde, kus need neli last tõsisematele mõte-
tele maad andsid, mis muidugi enamasti nende isiklik-
kude asjade ümber keerlesid. Kevadel kõnelesid mõle-
mad peigmeheid nii kaua oma ametivahetusest, kuni see
juuniku lõpul õnnelikult teoks sai, mispeale uus töö,
uued palgaolud, uued peremehed ja muud ülemad, amet-
kondlikud kohustused jne. arutamiseks asja andsid. Hol-

geri ja Jensi rääkimistest kõige selle üle kuuldus välja
tunduv tähtsus, tunduv uhkus, mida mõlemad neiukesed,
põrde tähendusest täiesti aru saades, endamisi jagasid.
Neil oli ju nüüd meestega tegemist, mitte enam pois-
tega; sõnal «piimapoiss» oli nii kentsakas kõla, iseäranis
ühenduses sõnaga «peigmees». Mitte veel nii väga nende
omaste kui vanemate inimeste kõrvus. Oli ju vaesele Hol-
gerile võinud juhtuda, et ema ta välja naeris, kui ta sel-
tele oma soovi teatas, juba piimapoispõlves Dagmariga
vormilikku kihlust pidada — sõrmustega ja piduliku joo-
duga. Ja midagi sellesarnast oli piimapoisi nime pärast
ka pruudile kodus juhtunud. Nüüd aga, seitsaadik, kui
peigmees Ruprecht & Adamseni vabrikuvärvast sisse ja
välja käis, ei seisnud tähtsale sündmusele, mis jõulu esi-
mõõsu püha peale oli määratud, enam midagi alandavat
aga haavavat vastu. Ja sellesama iseteadliku mehelikku-
tega, millega mõlemad peidud oma tähtsustatud ja tõsis-
tatud tööoludest jutustasid, sõnelesid nad ka kummagi
paari eelseisvast kihlusest ja isegi pulmadest, mida mui-
dugi ühel ja selsamal päeval — viimaseid koguni ühisel
pidukorteris — toime otsustati panna. Kuut või seitset
aastakest, mis neid pulmadest kõige paremal puhul veel
lohutasi, ei võetud suurt arvesse; sellest «praost» arvati
vastastikusel lohutusel ja truudusel kergesti üle saada.
Mitmeaastased pruudipõlved polnud Kopenhaagenis
midagi haruldast, ja mida teised võisid, seda võisid ka
nemad.

Naeru ja asjaliku jutu tujust sattusid Jens ja Karen
ajuti veel ühele meeoleluastmele, mis teisel paaril tund-
matu näis olevat: haledusse. Aga seks pidid nad üksinda
olema, mida vahel ka juhtus, kui Holger ja Dagmar mõne
vratuuri tegid, millest nemad ei viitsinud osa võtta. Esi-
mest korda tikkus säärane sügav, kuni pisarateni ulatuv
sentimentaalsus nende peale kevade alul ühel puhapäe-
val, mil nad mõlematest sõpradest, kes Helsingøri sõitsid,
läävadi lähedale metsa maha jäid, kus nad hiljemini nen-
doga jälle kokku pidid saama. Siin hakkas Karen oma
kurvast elupõlvest rääkima. Selgus, et mõlemad pere-
kondlikkude olude poolest üheraskust risti kandsid, mil-
lel ainult väike väline vahe oli.

Sa oled minu vastu nii hea, Jens,» algas tütarlaps
Härraga, kuna nad praegu veel kahe mängiva orava üle
suust olid naernud, tõsiselt ja nagu villase vaiba

alt tuleval poolkustunud helitoonil, «ja ma olen enesele etteheiteid teinud, miks ma sind mitte kohe nagu venda ei usaldanud. Sa küsisid kord minu isa järele, ja ma jätsin sulle vastuse andmata. Minu isa on vangis, Jens, — nüüd juba viiendat kuud.»

Nad istusid kahe noore, ühisest juurest kasvava sanglepa all, mille hõbehallid, siledad, paiguti roheka värvi tooniga heitlevad tüved kandsid kokkupõimitud kuplikujulist oksastikku; viimast ehtis imeõrn, siidpehme, kerge tuulekese käes kollakalt värisev leheloor, mis nagu õnnelik naeratus nende peale maha vaatas. Selle naeratuse sees kiljatas vahetevahel üks nähtamatu linnuke, jamedad põrnikad surusid nagu tulekuma ümber, ja valgus, mis loorist läbi istujate peale langes, oli vaevalt märgatava lillaka kahvatusega läbi kootud. Jensi käsivars neiu piha ümber tegi kaisutava liigutuse.

«Oo — oo, mammi,» ütles ta poolkartlikul kahetsemisel, «kui see sulle piina teeb, siis ära räägi nüüdki.»

«Ei, ma pean rääkima, muidu ei ole mul hea olla,» tähendas Karen, ja tema varjatud vaade oli mõistatuslikum kui kunagi enne. Ja rahulikult ning asjalikult, pealtnäha ilma vähema kui vastiku ja valusa tundeta, jutustas tütarlaps oma lihtsa lookese ära.

Karen oli ainus laps oma isa esimesest abielust. Viieaastasena kaotas ta oma lihase ema ja sai juba mõne kuu pärast tema asemele praeguse võõrasema, kes rohkendas perekonda aastate jooksul mitte vähem kui kuue lapsega, kellest nüüd neli, kaks poega ja kaks tüdart, veel alles olid. Võõrasema, rahvuse poolest norralane, Kristiaaniast pärit, oli tudrukuna juba pesija ning triikija olnud ja ühes siinses hotellis teeninud, kui kelner Anders Kaar teda tundma õppis. Kelneri ja piduteenri ametit pidas Kareni isa ka praegugi, see tähendab, kui ta vangis ei istunud, — õnnetus, mis teda mineval talvel Kareni teada juba kolmandat korda oli tabanud, seitsaadik kui tal nii suur perekond toita oli. Anders Kaar varastas. Viimasel korral oli ta pulmast, kus ta palgatud teenrina tegevuses olnud, mõned hõbelusikad kaasa võtnud ja ära müünud, mis talle kaheksa kuud vangistust tõi. Karen ei jätanud tähendamata, et võõrasema selle ja ka endiste süütegude juures kaudselt ja kõlblalt mitte süüta ei olevat, sest paraku olevat ta naine, kes meest alaliste kurtumiste ning hädaldamistega vähese sissetuleku pärast pii-

navat. «Siis katsu ometi, et sa kuidagi lisa saaksid, muidu üreme nälga!» oli Karen ise teda kord kuulnud hüüdvat.

Mis Nielsenile neiu jutust iseäralikult teadvusse tõrkus, oli lugu, et Karen vanemaid omalt poolt hukka ei mõistnud, ei, vaid mõlematele hoolega vabandavaid või vähemasti pehmendavaid põhjusi püüdis leida. Isa nimetas ta mitu korda niihästi «õnnetuks» ja «heaks» kui ka kõige rõhuga «korralikuks» meheks, kes ainult «kitsikuse» kergesti pea kaotavat, ja võõrasemal, sel «raske töö ning murega koormatud inimesel», arvas ta olevat haiglane, tujuti pealkäiva hirmu nälja ja häda eest, mis isearanis ägedal määral pärast kahe viimase lapse sünnitamist nähtavale tulevat. Kuuldus õkva, nagu kurdaks neiu paratamatut õnnetust, millel on ainult kahetsetavaid ohvreid, mitte aga vastutavaid süükandjaid. Ja ometi kannatas ta, nagu tema jutu lõpust nii liigutavalt selgus, raskesti nende olude all, mille loojatena ta peale isa ja ema ometi kedagi muud ei teadnud nimetada. Mitte ainult, et ta kurjategija tütreka kaasinimeste põlgust sai maitseta, et ta isa vangisistumise ajal, mil ema ükski teenis, lühilise töö juures isegi toidupuudust kannatas, et ta äkilise ema käest — vahel päris toorel kombel — pealegi löüa sai; vaid tal polnud ka — see oli nimelt Kareni meelest tema viletsuse tipp — tal polnud midagi selga, pahe ega jalga panna! «Kõik ikka pestud, paigatud, nõetatud — millal mina ka midagi uut näen!» Ja ta kõverjate ripsmete vahelt tikkusid jämedad piisad välja, mis pulgeid mööda alla veeresid.

Need pisarad läksid Jensile südamesse. Tal polnud mitte tähele panemata jäänud, mäherdusi pilkusi Karen igal pool, kus nad publiku seas liikusid, teiste naisterahvaste riidelisele ehtevärgile osaks laskis saada, kuidas ta, kui Dagmar Spreckelsen oma uue, moelise, ehk küll odava suvikleidiga esimest korda rattal istus, paariks tunniks jutuhimu kaotas ja missugust ülemäärast rõõmu ta väikese poolteisekroonise hõbeprossi üle oli tundnud, mille Jens talle ta kuueteistkümnenda aastaseks sunnipäevaks, 21. märtsiks, oli kinkinud. Jens märkas ka, kuidas ta oma pestud õlgkübarale uue värvielava garnituurikelega, pestud pluusikesele ja bensiniist lehkavale kõrtsikule uute ja vahest natuke üleliigsete lindikeste ning paelakestega värskust püüdis anda. Ka kandis ta oma soengu eest mõekohaselt hoolt, — see ei maksnud ju

midagi, ja ta paigatud saapad olid eeskujulikult viksitud, — ka see ei nõudnud suuremat kulu. — — Jens mõistis tema kurbust. Niisugune ilus, niisugune piltilus tüdruk! — Ja et ta teda mõistis, siis kukutas kaastundmus ta niisama suure haleduse sisse, ja sellel vedelal, nõrguval südameolul ei saanud ta teisiti, kui maksis usaldust usaldusega ning paljastas mõrsja ees ka oma perekondliku saladuse, kuna tal endamisi sugu häbi oli, et nõrk naisterahvas kõlbla julguse poolest temast ette oli jõudnud.

Teadmatuks jäi nüüd, kui palju Karen tema valu, tema traagilist seisukorda mõistis, aga kindel on, et nad lõpuks teineteise kaela langesid, põse põse vastu surusid ning tüki aega võidu pisaraid valasid. Ja Jens nuuksus Kareni pehme, valge kaela peale, mida ta nii väga armastas:

«Meie kaks õnnetut tahame surmani kokku hoiduda!»

Ja Karen kinnitas Jensi karmide, pisut käharas juuste sisse: «Surmani, jah, surmani tahame kokku hoiduda!»

Ja midagi sarnast töötasid nad endile ikka, kui nad üksinda olles oma koduse viletsuse üle pehmeks said, mida suve jooksul mõndagi korda juhtus ette tulema, sest selles härduses peitus, hoolimata kõigest mõrudusest, ka midagi saladuslik-magusat.

Pärast säherdust rasket, raputavat haledust sattus Karen Kaar enamasti isesugusesse kinnisesse, jutuvastasse, mõtetega koormatud olekusse, mis ka siis veel edasi võis kesta, kui Holger ja Dagmar nendega jälle olid ühinenud ja seljataied rõõmsat tuju kaasa toonud. Jah, seda enda sisse pugemist, mis teatava hingelise lõtvusega ühenduses näis seisvat, oli Kareni juures ka kehaliku väsimuse tagajärjena märgata — peale pikemaid ning rängemaid sõitusid. Siis pikutas ta liikumatult rohul, vaikis ja laskis pikkade ripsmete varjus hoitud silmad piiluvalt salateid mööda ringi rännata. Jensil oli sagedasti tundmus, et need silmad tema näol ja kujul salaja ringi uitavad, ja ta hüüdis kord naljatava järskusega:

«Mammi, mis sa varitsed minust?»

Ajles pikema aja takka vastas neiu: «Et sa mulle meelde jääksid.»

Seeütle hakkasid kõik naerma, peale Karen Kaari enese. —

Õnn, mida Jens Nielsen Kareni kõrval maitstes, oli see,

mida ta mõne kuu eest taga oli igatsenud. Tema armastus oli puhas, või nagu ta seda entusiastlikult iseenesele ütles, ta oli püha. Sest tundmustel, mis tervet ta elu ümbritsevat olemist nüüd täitsid, oli suur sarnasus selle pühaduses joovatseva hingeoluga, mis teda varemalt kirikus oli värisema ja «püha! püha!» hõiskama pannud.

See oli vägev, ülemõtteline vägev rõõm, ilma millegi eksitava, varjutava, moonutava lisamaitseta. Selle rõõmu nagu puhastava tule sisse suri sedamaid kõik, mis jäme-meelise, madalahimulise iduna üles püüdis tärgata. Tütarlapse ihulik lähedus, tema kaisutav käsivars, tema suudlevad huuled, tema paisuva rinna rõhumine sel puhul — kõik see erutas ja ärritas Nielsenit, sütitas ta ergukiud hõõguma; aga selle ärevuse sees peitus tugev korraldav jõud, mis kaisutaja ihulise isiku kindlast piirist peale puutumatuks tegi. Püha oli Jensi armastus, püha oli isik, keda ta armastas, püha iga liige selle isiku küljes. Kord tunnistas ta seda põleval silmal Holgerile, ja Holger nokutas naeratades pead, kuna ta veidi isalikult tema põske paitas. Ja kumbki ei aimanud, mäherdune saatnud seda pühadust juba varitses. —

Lõikuskuu alguses vabanes Kareni isa vangist ja hakkas jälle teenima. Pisut hiljemini pidi emand Kaar paistetanud jalgade pärast töökoha käest andma, ja nüüd sai tarvilikuks täiskasvanud tütre tööjõudu välja üürida. Veel samal kuul võeti Karen Kaar Jonas Fjeldbergi kindlavarabrikusse vastu.

Noor neiu, kodusest tröökamisest hulga laste virinas tüdinud, oli vahetusega üsna rahul. Kui ta ka ette teadis, et ta oma palgast, mis esiotsa pealegi naeruväärt väike oli, teadmata aegadeni ise mingit maiku ei saaks tunda — pidi see ju ema senise teenistuse aset täitma —, oli talle ometi meelelahutuseks rohkem kui kahesaja andataolise ametiõe hulgas rahulist ja noorusliku lõbimisega lõbustatud tööd teha, kuna ta kodus tüdimuse kõrval ka igavust oli kannatanud. Tööjuhatajatest ja peremehest rääkis ta sõpradele kiitusega; iseäranis viimane olevat mõnus, lahke sõnaga inimene; ka tuletavat ta näo ja hääle poolest pisut pastor Ole Christenseni meelde. Seeütle naeratasid Holger, Dagmar ja Jens, mitte aga Karen ise.

Jens Nielsen sai oma neiuga ka nädala sees paar korda kokku, igal teisipäeval ja reedel, ja nimelt viimase õue-

värvavas. Jensi poolest oleksid need kooskäimised sagedamad, kas või igaõhtused võinud olla, pika tee peale vaatamata, sest neiu elas teisel linnaserval, Østerbro jaoskonnas. Aga Karenil oli ju nii vähe aega — õhtuti niisama hästi kui üle päeva, sest et ju töölt tulnud puruväsinud emagi tema ümmardamist tarvitses. Enamasti said armastajad värvavas teineteist vaevalt näha ja mõne pealiskaudse sõna vahetada, kui juba Karenil väike õde või vend teda ema käsul otsima tuli. See sündis iseäranis tülikalt viimaseil nädalail, mil ema oma haigete jalga-dega hädas oli. Muidugi oleks Nielsen oma kallima lähedust ka tema korteris võinud maitseada — emand Kaariga oli ta mõne esialgse külaskäigu kaudu tuttavaks ja üsna sõbralisele jalale saanud —, aga see ei meeldinud kummalegi; neil puudus seal arusaadaval kombel tarviline lahedus ja vaba isekeskisus. Pealegi puges Nielsenile teatav arglik-tusane heidutus põue selle suure ning laia kondiga ja pika, kõhna, hobusenäoga norra naise juuresolekul, kelle pisikesed punakaspruunid silmad nagu kaks rahutut putukat otsides ringi rändasid ja kelle ettepoole tikkuv tugev suu, mis päratu kõrged sinakad igemed katmata jättis, kentsaka laulva kaebehäälega vahetpidamata nurisevaid, sõitlevaid, vahel ka hapukalt pilkavaid sõnu välja puistas.

Teisel teisipäeval peale seda esmaspäeva, mil Karen Fjeldbergi kindavabrikus töösse oli hakanud, ootas Nielsen hooivärvavas asjata mõrsja ilnumist. Ta ootas kannatlikult nagu kunagi, teades, et Karen kord ikka silmapilgu leiab vähemalt ütleva joosta, et tal' täna sel või teisel põhjusel aega ei ole temaga muud kui «tere ja jumalaga» vahetada. Aga kell sai üheksa, sai roomaval sammul kümme, venis poole üheteistkümne peale — Karenil hallakaskollane pea ei tulnud nurkliku hoovi tihe-nevast pimedikust ikka veel nähtavale. Ilm oli vilu ja vihmane, puhus vinge tuul; vist sellepärast polnud ka tema vanemat venda ega kumbagi õde tervel õhtul väljas näha. Jens oli uulitsal, värvavast mööda, mõne pikema käigu edasi ja tagasi teinud — ega neiu ometi selle aja sees teda otsimas käinud ja pettunult tagasi läinud? Kell üksteist pandi värvav lukku, ja Nielsen läks nukralt ning rahutult koju.

Järgmisel õhtul mõtles ta erakorraliselt, hea õnne peale, värvavasse minna. Aga lõunatunnil leidis ta kodus Karenil

kirjakese eest, milles seisis: «Pai Jens! Ma ootan Sind pühapäev kell 11 e. l. Frederiksborgi puiestikus, sõjaväekooli ees. Enne pühapäeva pole meil võimalik kokku tulla. Vabanda lahkesti minu eileõhtust mitteilmumist.»

Kiri pani Nielsenil mõtlema. Tärkasid küsimused, mille peale ta vastust ei leidnud. Neil oli pühapäevaks kaugem rattatuur kavatsatud, mis hommiku kell üheksa Pika Liini pealt, nende harilikust kokkutulekupaigast, pidi algama, ja nüüd kutsus Karen teda kaks tundi hiljemaks ajaks hoopis teise kohta! Ja mis keelas teda reedel või mõnel muul selle nädala päeval värvavasse tulemast? Ka pani Jens imeks, et kiri, nagu postimärk näitas, Frederiksborgist ära oli saadetud, sellest Kopenhaageni läänervaga täiesti kokkukasvanud linnast, mis neiu korterist kui ka töökohast nii kaugel oli. Kas oli Kaari perekond ehk korterit vahetanud? Ei, säärasest nõust oleks neiu, kui mitte varemalt, siis läinud pühapäeval midagi kõneldud. Ja lõppeks: kiri oli kella üheksa ja kümne vahel posti pandud, tunnil, mil Karen vabrikus tööl pidi olema. Missugune teine inimene, kui seda oletada, võis tema kirja eemal Frederiksborgis sel ajal postikasti pistnud olla? —

Kuid Jens jäi paha arvamata, ehk küll veidi läbema-tult, pühapäeva ootama. Minuti peal õigeks tunniks sõitis ta rattal puiestikku, kuhu Helgolandsgadest kuigi palju maad ei ole, kuna ta Holgerile juba kesknädalal teada oli andnud, et tema ja Karen kavatsatud väljasõidust maha jäävat.

Endine kuninglik suvipalee, nüüdne sõjaväekool, veidi hooletusse jäetud keskaegne ehitis tihedate väikeseruumuliste akende ja helekollaste müüridega, kumendas laialilikesepaistel elatanud puiestiku lõunapoolses otsas. Tema põhjafassaadi ees olev avar äratallatud murulagendik, kuhu lähedal kivitrepid kruusatatud terrassilt alla vii-vud ja mis pärastlõunastel tundidel mängivatest lastest ning nende hoidjatest kubises, oli praegu veel vähe elustatud. Jens najatas oma ratta ühe pingi seljataguse vastu terrassi jalal ja hakkas alla puiestiku poole ringi vaatama. Laiadel kõnniteedel liikus aina hõredalt mõlemast poolest jalutajaid ja pinkidel istujaid võis kaunis kaugele üle silmata — veel ei hakanud Karen talle kummaltki poolt pilku. Kuid korraga kuulis ta selja tagant oma nime hüütavat. Ümber vaadates nägi ta lossikingu lähema trepi

poolt, mõne sammu kauguselt, endale üht naisterahvast lähenevat, kelle roosasiidne päevavari talle lossi idapoolselt esiselt paari minuti eest nähtavaks oli saanud.

Lähemal pilgul seisis tema ees inimene, keda ta tundis ja keda ta ometi mitte ei tundnud. Tema ees seisis noor preili pitsriidest valges kleidis, millest roosa siidaluskleit läbi siretas ja mille pahemat külge mööda samakarvalise atlassvöö laiad otsad kleidi pikkuseni maha voolasid. Kõrgel, natuke julgel, eest lainekujuliselt kõhvardatud soengul istus koketselt lai valge õlgkübar suure, lumiselt kumendava jaanilinnusulega ja roosatoonilise pael-ehtega. Preili kandis kollaseid saapaid ja valgeid glasseekindaid; ta roosa päevavarju hõbedane käepide kujutas maopead avatud suu ja kaheharalise keelega. Jens Nielsen ees seisis nagu roosiõlme seest välja hüpanud noor iludus, silmadega, suuga, kaelaga, kasvuga, mille koidukaunis, kastevärske armsus alles nüüd, sel riidelisel ümbritsusel, täielikult maksvusele tuli.

Jens Nielsen oli keeletu. Ta käsivarred rippusid lõdvalt alla.

Vaevalt märgatav naeratus vilkus neiu suunurkades. Muidu peegeldasid ta nägu, ta vaade, ta kehaline seis resigneeritud rahu ja tõsidust, ehk olgu siis, et varjuke roosakat helki ta põskedel virgema verejooksu peale tähendas. Nielsenile kätt pakkumata — see valgekindaline, veidi, jämedasõrmiline töökäsi keerutas aeglaselt öla peale toetatud päevavarju vart —, aga kerge kummardumisega, milleks teda ta riideline elegants näis kohustavat, teretas ta noormeest lühidalt ja algas sedamaid häälega, mille villakast mahedusest salaja midagi vinget, kaledat läbi puhus:

«Jens, mida sa minu ümber näed, on härra Fjeldbergi, minu peremehe kingitus. Ma elan nüüd tema rahast, üsna ilma tööta, ja mul on siin Frederiksborgis ilus, imeilus aiakorter kahe kambriga. Mida ma iganes tarvitan, seda saan ma härra Fjeldbergi, oma senise peremehe käest, ja ma tohin nii palju raha küsida, et ma sellest ka oma vanemaid võin aidata — nõnda on mulle mõista antud — — Mineval esmaspäeval, Jens, — mineval esmaspäeval sündis nimelt ime, mis minu jõust ja minu mõistusest üle käis; ka olin ma liiga palju seksti joonud. Härra Fjeldberg tunnistas mulle oma armastust, Jens, ja — ehk ta küll naisemees on ja kolme lapse isa — — —»

Kareni suud peatas noore töölise nägu. See nägu oli talle juba nõrgunud, halli kahvatusse ära hangunud. Ainult talle meel oli Nielsenil veel niipalju elu, et ta pingi najalt ratta käe kõrvale võttis ja minekut tegi — sõna lausumata, tagasi vaatamata.

«Jens!» hüüti talle järele, aga ta oli kurt.

Lähemal sõiduteel hüppas ta rattale. Taaruval looklemisel pääses ta puiestiku lõunapoolsest suust välja. Siin algas, ainult Roskilde maanteega Frederiksborgi puiestikust lahutatud, Søndermarkeni puiestik. Kavatsmata, masinlikul põgenemishool, käänas ta väravast sisse. Ta võis minutit kolm sõitnud olla, kui ta masina murule juhtis, maha hüppas ja läkastavalt kohides rohu peale põlvili langes. Käsi pea ümber hoides võitles ta ühtlasi ulmastuse ja pöörituse vastu. Siis tõusis suu tal sooja ja soolast täis: ta sülitas, ja mis ta sülitas, see oli tumepunane veri.

Kaheteistkümnes peatükk

EVANGELIUM

Viimasel ajal oli Jensine Nielsen mõttemaailm ja tundevald nii kitsaks kahanenud, et kumbki tema enese isikust kui objektist palju kaugemale ei küündinud. Mida ta aga oma isiku kohta mõtles ja tundis, oli ka väga üksluine ja muutumatult korduv — kindel, seisev kujund. See oli seesama hommikul, seesama lõunaajal, seesama õhtul ja uneta öödel. Neiu Nielsen sarnastas ennast masinaga. Pane käima — ja käib! Käib ja soetab, ilma küsimata, ilma teadmata, miks ja milleks. Töölauas istudes, toas ja köögis talitades, tarbekäikusid uulitsale tehes — ikka teadis Jensine selle masinamõiste ja masinatunde enese truu kaasalise olevat. Kuid midagi oli tal selle masina kohta imeks panna. See, et ta liikus ja töötas, ilma et ta korras oleks olnud. Et ta mitte seisma ei jäänud, mitte kordagi, kuigi ta seestpidi vigane oli. Esimest sisemist murdumist oli Jensine oma isikumasinas tundnud, kui Hans Kaspar Jebbesen ta maha jättis. Üks ratas hakkas lonkama, kuni ta aegamööda seisma jäi. Sel äpardusepäeval nimelt oli Jensine oma aparaati proovivalt silmitsenud — peegli ees, ja esimest korda oli mõiste «vananemine» abstraktse udu seest konkreetsel nähtavusel tema teadvuse piirkonda astunud. Jensine arvas kõik pahad märgid, mis talle peeglist vastu paistsid, summaks kokku — ja ratta murdumine oligi kaes! See, kes läks, oli viimane, ütles ta enesele, ja ratas käis longates. Siis kadus sõna «vist» aastate jooksul tema lause seest, ja ratas jäi väsinult hoopis seisma.

Sellele väikesele äpardusele järgnes siis suurem õnnetus: see, kui ta oma lapse suust pidi kuulma, et tal ei

ole enam last; et armastava lapse asemel on tal vihkav vaenlane kodakondseks. Siis lagunes ning purunes midagi muurt, midagi olulist masina ratastikus. Ja Jensine arvas esimesel ehmatusel, et see on nüüd jäädavalt rikkis. Kõik tundus ju nii pude, nii pehkinud ja närbunud. Kuid masin töötas nüüdki veel edasi: keeras sigareid, pühkis tuba, keetis süüa, paikas pesu. Ta töötas vahema jõuga ja laisema käiguga, aga ta töötas. Ja kui ta pudelist vahetevahel võiet sai, töötas ta pealegi üsna vagusalt, nii et tema suured sisemised vigastused tundideks peaaegu ununema löid. Seda pani neiu Nielsen iga päev uuesti imeks ja jõudis targale otsusele, et inimlik masin on visa vastupidavuse poolest kõigist teistest ees.

Mis puutus võidesse, siis oli Jensine esimesel päeval pärast viimast katastroofi sellega ennatanud tembu ära teinud. Ta oli akvaviidipudeli kapist võtnud ja solgiämbri puruks visanud. «Ei ialgi enam!» töötas ta hambaid tundes. Aga juba kolmandal või neljandal päeval selgus, et rattavärk ilma määrata liiga valjusti koliseb ja kolinub. Ta ostis uue pudeli ja määris teda jälle, võttis enesele aga kohuseks seda «võimalikult» salaja ja «võimalikult» mõõdukalt teha. Ja nõnda töötas puruvigane aparaat halli niiske udu sees sumestatud häälitsemisel edasi — päev päeva kõrval.

Aga sisemise pudenemisega käis välimine käsikäes. Jensine Nielsen l a h e n e s alles neljakümnele, kuid ta oli vana naine. Kõik ümarused ja pehmused olid ta suurte luude ümbert kadunud, kõik suvisemad, vähegi rõõmsamad värvid ta nahalt kustunud. Võimsate nurkadena, pika teravusega tikkusid ta laiad puusad kaugele välja, kondised käsivarred ja käed olid ülemääraselt välja veninud ja lõppesid sõrmedega, mille liikmesõlmed kolletanud nahakortsude all kivikerakesi meelde tuletasid; endine heljuvalt võlvitud rind rippus kahe lōdva, nartsuse voldina sissevajanud ülakeha mööda alla, kaela mõlemal küljel seisid jämedad musklivorbid püsti, kõrisõlm, mille alt ja pealt kaks sügavat kortsu mööda käisid, tungis teravalt ette; niisama teravalt, nagu pikk, kitsas nina lohkuivanud ja äraluitunud näo seest. Ja silmad, need roheka mereläikega selged, südamliktõsised silmad, mis nooruses nii rahustava soojendusega olid maailma vaadandud, nad olid endile tuhmid, rasvakad kaed peale tõmmatud ja punsunud kulmukortsude vahele peitu puge-

nud. Ka polnud neiu Nielsenil ilusatest juustest muud järele jäänud kui kurb pihuke lühikesi hõredaid jätiseid, mille haiglasest tuhatonist juba hõbedased kiud himukalt läbi pugesis. Mitte mõni kindlasti tunduv, nimeliselt äratähendatav haigus või põdemine ei toimetanud seda kõndumistööd; Jensine ei võinud öelda, et ja kus saarane vaenlane tema ihu kallal näris. Ta närtsis ning kuivas ainult ära nagu mõni haljas, tugev puu keset teisi sarnaseid, ilma et tema küljest silma paistaks, mida surma põhjuseks võiks pidada.

Vahekord ema ja poja vahel oli kevadest saadik ainult väliselt natuke muutunud. Suur õnnetundmus, millega noor tuline armastus Jensi hinge üle ujutas ja läbi õhutas, tegi poja oma ema vastu heldemaks, suurmeelsemaks; tema sõnast ja häälekõlast kadus senine turtsakas, hammustav, nõelav teravus, senine mahti ootav ja parajal pilgul tighedalt salvav hoolimatus. Kahel tugeval vastandtundel ei olnud noores põues hästi ruumi — üks pidi taganema ja ülemvalitsuse teise kätte andma. Aga hoolimata sellest sallivamast, õigemini viisakamast ja asjalikumast olekust, mida noormees ema vastu üles hakkas näitama, ei hävinud sellepärast veel mitte selgesti tunduv, kindlasti lahutav võõruseõhk nende vahelt. Jens lähenes emale ainult teatava piirini, millest ta ka kõige rõõmsamatel õnnetundidel üle ei suutnud astuda; oma lapselikku usaldust ei kinkinud ta temale mitte. Tema armastusest näiteks kuulis neiu Nielsen alles Rasmusseni mamma kaudu; Jens ise ei lausunud temale oma mõrsjast sõnagi, nagu talle ka meelde ei tulnud tütarlast enda koju kutsuda, et teda emale esitella, nõnda kui Holger seda oma ema auks Dagmariga oli teinud. Kostiline ja korteriperenaine — see oli mõlema õigenimeline vahekord. Jens sõi Jensine Nielsenil lauas, magas tema ulu all, maksis selle eest kindlat nädalahinda — muid sidemeid polnud neid ühendamas. Muudkui korralikumaks kaaselanikuks ja paremaks maksjaks oli noormees oma uue hingelise olukorra mõjul kevadest saadik saanud: ta ei tulnud enam joobnult koju, ei jäänud poolteks ega terveks öodeks ära, ei pillanud oma palgakest endisel viisil tuulde; palju enam laskis ta enesest kokkuhoidmise ja ema vastu kindla kohusetäitmise püüet märgata, mis seisis ühenduses teatava mehisemaks küpsenud üldise olekuga, olekuga, mis muuseas ka tema sõnas ja kõne-

viisil iseäralise kuiva, tõsise, aeglase taktina ilmsiks tuli. Selle olekuga tuletas ta Jensinele elavalt oma meelde, seda enam, et tal — anda või võtta — tundus Jens Hanseni hääli, mis peale murdumist emale nii puhtal sarnasusel kõrvu hakkas kostuma, et viimasele kadunu kuju ühtelugu kehalisel selgusel silma ette kerkis.

Jensi kõlblal tervenemisel ja tema pisut kunstlikult tagandatud mehinemisel oli aga ema kohta imelikul kombel koormav, jah, otse halvav mõju. Jensine Nielsen hakkas poega kartma. Kartma, nagu kardab ori peremeest; kartma, nagu kardab süüdlane karistajat. Jensi lähenev ümmikse taga, tema vari lävel, tema ootamata häälekõla, isegi tema vagune, kuiv kõhatamine ja unes ümismine öösi sängis, kui Jensine, nagu seda sagedasti juhtus, veel ärkvel oli, — kõik see kiskus neiu Nielsenil erkudest huumaja läbi, pani ta südame ehmatusel tuksatama. Tema loomusunniline kujuvõtmatu, mõisteks saamatu oov oli nüüd pojast eemal olla, tema lähedust võimalikult vähe tunda saada. Ta leidis alles siis rahu, kui ta teda kaugel teadis olevat ja kui tema jälle ilmumiseni rohkesti aega oli. Umbuskliku, äreva, väriseva muurega püüdis ta hoolt kanda, et majas kõik, mis poja tarvidustesse puutus, piinlikult korras oleks, ehk küll Jens, liiatigi oma õnnepõlves, väiklane toriseja ei olnud. Lähilabane soov, pisuke palve poja suust omandas Jensine kõrvas karmi käsu, isegi torkava nurina kõla, ja ta kuus tättas ta seda täitma. Seda orja- ja süüdlase-õnnetust katsus ta hoolega peita, oma näolt rahu, oma liikumistest aeglast ühtlust, oma kõnest külmaverelist olekut peita lasta. Aga ta märkas oma pahanduseks sage-õnnetust isegi, kui vähe see tal korda läks. Sellest alalisest ootavalt, varitsevalt kehkel- ja hüppelolemisest tulpis ta ärakurnatud ihu nii väga ära, et ta hilisel õhtutunnil nagu tuim ning kuiv pundar lõdvalt kokkuseotud konte oma asemele vajus. Kuid nii pea ei saanud rahu ta aju-õrgud nüüdki veel. Ta urgitses ja torgitses neid ikka ja jälle, sest homme oli jälle päev! Päratu tahvli täis praegu lõppenud ja mõne tunni pärast uuesti algavaid kohustusi pani ta püsimatult otsiva vaimu ette ja pani selle nagu õõrutatud sipelgapesa kihama. Kohused täis pöörast, viiklust, aga armukeitmatult, türanniliselt sundivad, möödapääsamatult siduvad. Häda, kui mõni ununes! Ta oli

pimeduse all nähtamata, see tumm käskija, aga tema andmata käsud lasusid muljuvalt kui suured tinased käed käsualuse rinnal.

Nagu üksik vaevleja endale oma orjalise kartuse üle intellektselt selget aru ei suutnud anda, nii oli tema pea ka võimetu midagi mõtlema, kavatsema, juurdlema, kindlaks vaimseks kujundiks tõstma, mis sellest stagneeruvast kohustemülkast kuidagi üle oleks ulatunud. Ükski valguskiir ei lõiganud mustast, hauduvast ööst läbi, ükski helkjam virve ei avanud pilgule teed. Eile ja täna ja homme — kõik oli üks ja jäi üheks piiramata teadmatuseeni. Aga kui mitte maaliva mõtte, siis ometi teatava ihulik-instinktiivse refleksiooni mõjul jõudis Jensine Nielsen vahel undamisi lootust sütitava pääsemisihke juurde. Surra! Ära laguneda — täiesti ära laguneda! — Magus! halvatusel nirises ta soontest puhkeõndsus läbi. Tinased käed ta rinnal said rahukoondavaks vaibaks, murethaigutav pimedus ta ümber pehmeiks, heljuvaiks unustusepatjadeks. — Mitte enam ärgata, mitte enam halli, külma hommikut näha, mitte enam halastamata pere-mehele näkku vaadata, tema hirmutavat lähedust tunda! Jeesus — aita — Jeesus — tule — — tule — —

Aga mingit vaenu- ja vihketaolist ei liikunud ta kõrbevas hinges selle isanda ja kohtumõistja vastu. Ei, vaid ta oli valmis tema käsi lakkuma, mis teda praegu olid piitsutanud. Ta kerjas ja mangus alalisel nälgimisel tema palja armetu rahulolemise järele, ja oli õnnelik tema kulmu kortsuta, tema palet pilveta nähes. Ja kui ta teda pärast seda augustikuu pühapäeva, mil Jens surija silmadega ja surnu näoga, lõug ja rind paatunud verrega värvitud, koju oli tulnud, soniva palavikuhaigena mitu päeva põetas, nuttis ta süda vähem valu kui rõõmu pärast. Vastupidise, juhmi rõõmu pärast selle üle, et ta teda nüüd võis kätega kallistades katsuda, suudelda, teda omaks pidada, kui ka ainult salaja. Ta varastas enesele selle õnne meelemõistuse isanda käest, ja küll ühelegi vargale pole ta saak nii magus maitseunud. Ta istus tema sängi ääres, hoidis tema põlevaid käsi pihus, najatas oma põse tema hõõguva näo vastu ja laskis ebaloomulise iha enesest läbi nõrguda: Oh, et see haigus ialgi ei paraneks! Et see vargaõnn kunagi ei lõpeks! Ainult surra ei tohiks ta mitte, see vali, aga kallis peremees, — ainult seda mittel!

Ja ta ei surnud, aga tervenes paraku ning kiskus saagi varga käest ära. Ta tõukas ümmardaja ümmardajapõlvega, ümmardajahirmusse tagasi. Ja kõik hakkas jälle olema peale, ja Jensine Nielsen kodunevas ihus vindus ennast ebamäärane igatsus suure lõpetava äralagunemise järele. Ikka suigutavamaks, udusulisemaks pehmenes pimedus tema ümber ja ikka rahutõotavama lämmatamis-õhu rõhusid tinakoormad ta väsinud rinda. — —

Aga ime seisis juba ukse taga.

Natuke aega veel — ja ta astus sisse.

Vihmased kuud oli noor Nielsen vaikse mehena ära elanud. Kõik näis temas kustunud, külma tuhani maha põlenud olevat. Tema valgest, veretust näost paistis pidevatu lõtvus, tema härmatanud silmadest hall osavõtmatua, ta kitsaste, kokkupigistatud huulte ümber uinus tuim, liibunud läilus. Tema armsamaks asupaigaks sai säng. Pühapäevased lõbusõidud, õhtused jalutused, kõik liikumine väljas inimeste seas näis talle tülitavaks, tagasitõrjumiseks, mõttetuks saanud olevat. Kui ta pärast õhtu-ööki tummalt, käsipõsakil, silmakirjaks mõni pildileht ees, oma väikese eralaua taga paar tundi oli istunud, puges ta juba kella üheksa paiku hiljukesi voodisse, peit-les näo padja ja vaiba vahele ning maitstes rahustavat, suigutavat teadvust kõigest lahus olla, mis tema meel-lesse võis mõjuda. Ema kuulis veel kaua tema kõrbe-kuiva, korraldavat kõhatamist teki alt, seda nii tuttavat kõhatamist, ja niisama kaua luusis Rasmus Jens Hanseni otsiv vari toakeses ringi. — —

Aga noor Nielsen oli nende killast, kelle hing kuigi kaua tühi, kelle vaim kuigi kaua tegevuseta ei püsi seista. Ja ta oli nende killast, kelle hing ja vaim kunagi leigelt ei liigu, lodevalt ei tööta. Mida Jens sisemiselt käsitles, seda käsitles ta intensiivsusega. Tema sügavale religioos-uses oli joovatsev armastus järgnenud, sellele armas- tusele järgnes nüüd, kolmandiku aasta pärast, uus kirg, — midagi, mille laadi ja võimsa tuseduse ees seisis Jensine Nielsen mõistmatu imetlemisega.

Jens läks jälle inimestesse.

Ja Jensi vabad päevad ja tunnid said jälle tarbe.

Uuesti tuli aeg, kus ema teda ühelgi laupäevaõhtul ega pühapäeva-pärastlõunal kodus ei näinud. Aga koht, kus ta käis, pidi endisest sootuks teistsugune olema, sest õlle- lõhna ja tühja rahapunga ei toonud ta enam kaasa. Ta

tuli näoga, millel vehklesid mõtlemisvarjud, ta tuli pilguga, mille põhjas vilkus otsimistuluke. Et ta oma uut ajaviidet noorte seltsimeeste kaasas maitstes, kes tal õhtuti vahel külalisteks käisid, siis kuulis neiu Nielsen varsti nende jutust, missugune kogunemispaiik neid teatud õhtuil ja õhtupoolikuil ühendas, missuguste ainetega nad seal tegelesid. Isevärki hella ja rõõmsa uhkusega kõnelesid nad «oma organisatsioonist», nimelt tööliste noorsooühingust, endi kõneõhtuist, kõnemeestest, diskussioonidest ja kursustest, oma peakoosolekutest ja eestseisuse valimistest, oma raamatukogust ja lugemistoast, oma teatri- ja muusikaetendustest. Oma jutus nimetasid nad asju ja avaldasid mõtteid, mis olid Nielsen emale võõrad või udused, aga nad nimetasid ning avaldasid neid tooniga, mis pani teda teadma: kõige juures ja kõige sees, millest nad räägivad, elavad nad täie armastava hingega.

Ja Jensi väikese laua peale hakkas raamatuid kogunema: suuri ja väikesi, köidetuid ja köitmatuid, laenatud ja ostetuid. Ta tõi neid ja viis neid. Talle toodi neid ja talt viidi neid.

Ja vaevalt oli ta õhtusöögi maldamatult alla kugistanud, kui ta juba õnneõhinal oma uuele armastusele kaenlasse ruttas.

Ta ei lugenud lihtsalt — ta imes lugeda.

Tema olekus oli midagi varakaevaja ahnusest ning põnevusest. Ta ei kuulnud ega näinud enam, mis tema ümber sündis, ta oli nagu sügavasse voogudesse vajunud.

Tema ees seisis uus, heledasti põlev lamp. Oma jalgratta oli ta ära müünud, et mõne ihaldatud raamatu kõrval selle lambi enesele lugemise tarvis osta. Nagu suurt-sugu külaline oli selle valgustajaga katusekambri murehalli, tubakalõhnase hämaruse sisse ilmunud, et tema elanikele hiilgaval palgel suurt rõõmu kuulutada — päikese-rõõmu.

Ja noore töölise kõrvaäärsete ja kaelapealsete juuste sees siretas veel päevane metallitolm, hõbedane ja kuldne nagu hommikune kaste, ja ta silmi ümbritsesid metallitöölise ärapesemata nõerõngakesed, ta sõrmekortse ja küüneservi täitsid mustavad tahmavarjud. Ja tõmmult ning tätsakalt paistsid ta töökaed lambi eredal valgusel, teravalt püsti tikkusid ta õlad, varajaselt vimma ta noor kukalt ning kitsalt sissepoole ta madal rind.

Ja ta istub ja loeb! Kella seitsmest kuni keskööni —

parast kümnetunnist päevatööd! Loeb ja võitleb vaprasti vaenlase vastu, kes kipub talle kulmudele, tikub ta aju poole.

Juhtus kord, et vaenlane võitis. Siis nägi ema vihaplaureid varakaevajale silma tungivat. Ta kuulis teda laulbaid kiristades ja rusikaga lauale lüües hüüdvat:

«Mitte neidki tundisid ei jätta nad tervele minule!» Ja kui ta enneaegu söngi pidi minema, sest et silmad enam ei näinud ja aju enam ei töötanud, siis tegi ta seda vangimineja näoga. Selle näo võttis ta unesegi kaasa — ema nägi teda magavat, vihkav haledys suunurkades.

Raamatutes, mida ta luges, pidi midagi peituma, mis tema terve sisemise olemise ümbert määratu jõuga kinni haaras. Vahel jäi ta nagu nägija teadmata kaugustesse vahtima, teinekord plahvatas tal pilgust nagu püsimatu rõõm, siis jälle hüppas ta äkitselt istmelt, et äreval sammul, pea uurivalt norgus, nurgast nurka kõndida. Ja mõnikord lõi ta enesele laksti vastu otsaesist, nagu tahaks ta hüüda: ja kõigest sellest ei teadnud ma midagi!

Aga ta mitte üksnes ei lugenud, vaid kirjutas ka. Luges viskas ta rutulisi ridu oma taskuraamatusse, mõned õhtud pühendas ta täiesti suletööle. Kentsakas oli sulge neis jämedais, tätsakais näppudes näha; pidi arvama, et nad kuigi palju ridu valmis ei pusi. Aga ema Nielsen nägi raamatukest väheste õhtutega täis saavat — üht ja teist ja aegamööda veel kolmandat. Noormehe kanget, kohmetut töökätt näis jõud liigutavat, mis tugevam oli tihulistest tõketest.

Ja Jensi laua kohta seina peale ilmusid kaks litografeeritud, näopilti lihtsates pruunides pappraamikestes. Kumbki kujutas valge peaga ja valge habemega auväärt vanameest, kelle tõsistest nägudest vaatasid mõttesügavad targad silmad. Kui Holger Rasmussen esimest korda nende piltide ees seisis, tähendas noor Nielsen talle häälega, millest armuõrn uhkus üles kees: «Minu uued isad! Nende mõlemate suured asemikud, kelle kool mulle kinkis!» Ja kui ta nüüd oma laua taga luges ja kirjutas, siis vaatasid ta uued isad tema metallitolmuse pea peale maha, ja vahetevahel tõstis noor tööline nõu küsides, lünades või imestades pilgu nende poole üles. Nad mõistsid üksteist — seda ilmutasid nende kokkusulavad vaated. Ema Nielsen aga luges ühe pildi alt nime Charles Darwin, teise alt — Karl Marx, ja kui ta poja kuuma

vaadet nende peale nägi tõusvat, hiilis ta hingest hiljukeksi üks vari labi, mida ta kadeduseks oleks kutsunud, kui ta seda ära oleks tundnud.

Kuid ime seisis ukse ees ja astus varsti sisse.

Jensine Nielsenile hakkas tundmus peale tükki, nagu poeks tema tolmtühise, põrmus vedeleva isiku sisse tähendus, mis pojale silma hakkas. Jensinele tundus, nagu pöörduks poja pilk raamatute pealt ikka sagedamini tema poole — mõttes, sügavas, võitlevas mõttes. Ja vahel oli, nagu ehmuks poeg selle üle, mida ta nägi. Ta pitsitas pea mõlema käe vahele, lõi küüned juustesse, ning ohke- taoline toon, mis tal rinnast tõusis, sarnanes tasase, mahaltitsutud ägamisega. Siis tõusis ta kord äkki lugemislauast, kõndis mõne käigu edasi-tagasi, peatus pisut aega oma mõlema isa ees ja ilmus viimaks tubakalauas töötaja selja taha.

«Ema, jää õhtule!»

Jensine kondised õlad nõksatasid ülespoole.

Ta pikad, kivilinenud käed jäid lapiti laua peale. Ema nimi, sellel toonil välja öeldud, puutus paljude aastate pärast esimest korda temale kõrvu. Ta oli nii kohkunud, et ei saanud sõna suust, et ei märganud peadki pöörata. Nagu põnevalt kuulatades jäi ta pärani silmil laua peal haisevate tubakalademikkude sisse vahtima.

Aga veel teist korda tuksatas ta keha kramplikult kokku, sest tema õlgadele laskusid kerge vajutusega kaks kätt.

«Ma soovin, et sa oma tööpäeva märksa lühendaksid. Sinu tervis on otsas. Minu teenistus on paranenud — meie saame läbi.»

Kõneleja püüdis kergelt ja pealiskaudselt rääkida, aga tema häälel oli kuulataja kõrvus metalline kumin nagu kirikukellal.

«Ja veel üks asi kipitab mul südame peal. Sa oled organiseerimatu, ema. Kui ma õieti mäletan, siis olid sa ainult sel viimasel aastal, mil sa Skjoldbergi vabrikus töötasid, ametkondlikult organiseeritud. Ma tean ju, et naistöölised, iseäranis kodutöölised, on, veel paraku väga suurel arvul organiseerimata, ja ma ei tee sulle selle meeldeviitusega mitte etteheidet (Jensine Nielsen oli nimelt kartlikult pead norutanud), aga nüüd on aeg käes sellele kahjulikule korratusele lõpp teha. Kas oled nõus, ema? Kõigepealt ametiühinguliselt, siis ka poliitiliselt —?»

Ma teen kõik, mida sina tahad, Jens.»

Mitte nii alandlikult, ema! Tahta ei ole minul midagi, ma võin ainult soovida, ainult nõu anda. Meie otseme seltsimehed ja seega täiesti üheõiguselised. Meie kui palgatööliste tulud aga nõuavad, et me kui soldatid oma korraldatud võitlusväe ridades seisaksime. Kui sa oma õhtused ületunnid maha jätad, ema, siis tahan ma sulle heameelega õhtuti seletama hakata, milleks meil võitlust ja võitluslikku korraldust vaja on, mida me nõuame ja mida me loodame.»

«Sina, Jens, — sina tahaksid —?»

See on minu kohus! Seda kohust pole ma siamaani loobunud! Karmilt lõpetas ta sõna, järsult pöördus ta otsemehest ära. Ja kui ta longus peaga oma õpilaua ette, lahtise raamatu sisse vahtima jäi, pitsitas ta puuritud rusikatega oma rinnakülgesid ja ta kulmude vahel mustas sügav vagu täis tigidalt kaebavat valutuskäda.

Sel ööl heitles Jensine Nielsen lahtisi silmi kella neljani süngis. Ta sasis mõlema käega oma mühavat pead, hõõrus oma õhetavat otsmikku, litsus oma valjusti tukuvaaid meelekohti, tõstis närviliselt jalgu teineteise peale. Ning kõige oma jõu ja mõistusega võitles vastu ta naerule, mis tema vaesest õnnestatud südamest laginal valles puudis paaseda.

Järgmisel päeval sai tema ärevus uut hoogu. See oli üks laupäev, ja Jens ütles õhtul, oma ühinguks minnes:

«Ema, meie organisatsioonil on homme pärast lõunat avalik koosolek; kõnet peab üks meie vanadest parteijuhtidest. Sa võiksid minuga kaasa tulla, kui sul himu oleks. Ehk mõtled järele.»

Ja tõesti — mis palju aastaid enam polnud sündinud, mille viimane kord Jensi lapsepõlvesse tagasi ulatus, see sai nüüd korraga sündmuseks: noor Nielsen läks pühapäeval oma emaga välja, sammus tema kõrval kõigi nähes üle perekas õue, läbi tuttavate uulitsate, istus koosolekul temaga külg külje vastas, ja õhtul tulid nad ühes koju, õbralikult juttu vestes — ema ja poeg.

Kuid selge ei olnud nende vahekord veel mitte. Õhtutel, mil Jens emale oma raamatutest ette luges ja talle sotsialistlikke õpetusi seletas, ei istunud tema juures mitte ta ema ega ta «üheõiguseline seltsimees», vaid keegi sõnakuulelik käsualune. Pealegi käsualune, kes käskijale kõigest väest ja igas asjas püüab meeldida ning seeläbi

sagedasti silmateenriks saab. Kuna noormees vahel selgesti märkas, et ema ühest või teisest mõttekäigust põrmugi aru ei saanud, tõendas Jensine ometigi, et see talle selge olevat. Ja kui ta ettelugemist kuulatades tukkuma jäi, tegi ta üles ärgates hoolega, nagu poleks seda sündinud. See oli seesama orjalik olek, mis sundis teda viinapudelit poja eest peitma ja mis viimasel ajal õnneks korda saatis, et ta pärast lõunat enam tilkagi ei joonud, kartes, et poeg õhtul, kus nad nüüd kaua ligistikku istusid, lõhna tunneb.

Seda armetut usaldamatust katsus Jens temas vaba, ladusa ja lõbusa meeleolu ning kõnetooniga hävitada. Ta hoidus kõigest, mis nende endist vahekorda ja selle põhjusi meelde tuletades oleks riivanud, ta jättis kõik kõrvale, mis tema õpilasele mahti oleks andnud tõtt tema meeleheaks painutada. Tema vaimset nüridust silmas pidades valis ta ettelugemiseks ja läbirääkimiseks kõige kergemad, igapäevsemad ained, ja tema kehalikku nõrkust meeles pidades, ei väsitanud ta teda kunagi kauemini, kui ta erksal olekul vastu suutis võtta. Nõnda muretses ta eidekesele seeläbi, et see käsiteldavatest asjadest tõesti aru sai ja kerge vaevaga õigetele vastustele jõudis, teatava rõõmsa, tagaerutava tasutunde. Kuid mõjuvam kui see tark taktika, oli üks tegu, milleks Jens juhtumisi mõtte oli saanud.

Ühel suvisel hommikul soovis ta emale sünnipäevaks õnne ja kinkis talle paar väikest tarbeasja. Eide rõõm oli suur, sest ta ei mäletanudki enam, millal seda päeva viimaks oli pühitsetud või meeldegi tuletatud. Kui ta tuli köögist kohvi keetmast, küsis Jens, kas talle kambris midagi silma ei hakkavat. Ema laskis pruukostilauast — nad sõid tema suure töölaua välise otsa peal — pilgu ringi käia, kuni see viimaks Jensi lugemislaua kohal seinale peal väikest muudet märkas: seal rippusid nüüd kahe pildi asemel kolm. See kolmas, raami poolest teiste sarnane, oli Marxi ja Darwiniga kolmnurka seatud: ta seisis nende all ja vahekohtal.

«Ma ei raatsinud ka iseennast sinu sünnipäevaks ilma kingituseta jätta,» naeratas Jens, kuna ema, kes lühikese nägemisega oli, pilti lähedalt vaatama ruttas.

Viimane oli kordaläinud koopialine suurendus sellest vanast pisukesest päevapildist, mis kujutas neiu Nielsenit mõrsjana ta peigmehe kõrval. Pildikese ajutine puudu-

mine riulilt oli Jensinele üsna tähele panemata jäänud, seepärast kopsatas talle uus, märksa teisenenud ülesvõte tühise ootamatuse mõjuga pead vastu. Ta suust tungis elav, peaaegu kohkunud «aah!» ja Jens nägi ta käsi lõualt risti minevat. Nõnda silmitses ta pilti pilgukese aega, kui sähvatas mõistmishelk ta näo üle ja ta poordus poja poole:

«Kas sa siis tõesti enam — kas sa siis tõesti sugugi enam —?»

Aga lõug hakkas tal tudisema, silmad imbusid märga tuis, — ta kaotas sisemise tasakaalu, vajus Jensi istme kõrvale põlvili ja haaras tema parema käe mõlemasse põiku, et katta seda tänu tuliste, õnnelikireliste suudlustega.

Nii elava ja võimsa tundeplahvatuse vastu hoopis ette valmistamata, ei märganud poeg esimesel jahmusel muud teha, kui oma kätt tema huulte alt vabastada. Siis aga tundetas liigutus ka tema enese hingest vägevalt üle — ta tõstis põlvitaja enda kõrvale istuma, ja tema halli, nartsinud pead oma noore põse vastu surudes kostis ta temale ta viimase kahtleva küsimuse peale kõmisevast meherinnast:

«Ei, ema, minu ülekohtusest vaenust pole midagi enam järele jäänud, ei sinu, ei isa, ei ka selle võõra kolmanda vastu, kes mulle kord lähedal seisis ja keda minu variklik ülbust mitte vähem ei põlanud kui sind, vaene ema! Sest ma olin sõge, aga olen nüüd nägijaks saanud! Mitte enam korralageduse õnneluid ohvreid ei mõista ma hukka, vaid korralagedust ennast ja tema valekeelsust, millega ta neab kõlvatusi, mida ta ise sünnitab. Sest mida sina ekslikku oled teinud, ema, seda oled sa sunduslikult teinud, seda oled sa teinud ühe ühiskonna liikmena, mille kolblat jõudu ega tahtmist ei ole oma liikmete töötavat enamikku nälja eest kaitseda, veel vähem hoolt kanda, et naine ja mees selles enamikus võiksid looduse poolt määratud ajaks ja otstarbeks sugulisse ühendusse heita, nagu nende püha õigus on. Et sina seda õigust tarvitasid, ema, ja et sa oma last mitte ära ei kägistanud, vaid ta oma äramüüdud ihu hinna eest üles kasvasid ühiskonnale tulusaks tööjõuks, selles ei suuda ma enam süüdnäha, vaid minu pea ja pea käsul ka minu süda tunnistavad su puhtaks. Minu enda kõrval, kes ma sugulise puhtuse vastu osalt üleannetuses olen patustanud, oled sina, ema, suur süütu kannataja.» —

Kolmeteistkümnes peatükk

LAGUNEMINE

See hommik jättis Jensine Nielsen silma- ja suunurkadesse õilmitseva naeratuse maha, mis sealt enam ei tahtnud kaduda. Ja kui see vahel pisut ununes, siis tarvitses eidekese pilk ainult teatud päevapilti riivata, ja naeratus oli jälle priskelt omal paigal. Ühtlasi tundis neiu Nielsen midagi oma soontesse ja luudesse voolanud olevat, mis laenas tema liikmeile töös ja talituses haruldase kerguse. Tema pudenev isik näis hingeliselt ja ihuliselt suure lonksu nõiduslikku eluvett joonud olevat.

Esimesel päeval oli tema õnnetunne nii üleüllane, et ta ivagi rahalist tööd ei läbenud teha. Ta oli lapseks saanud, kes terve ennelõuna oma kingitustega mängides mööda saatis. Mitu ja mitu korda võttis ta pildi seinalt, et teda uues kohas ja uuel valgustusel vaadelda, akna all ja köögis, oma põlve peal ja riiulil. Ja uue põlle pani ta enesele ühtelugu ette ja võttis eest ära, ilma sellele ka mujal kestvalt meeldivat paika leidmata. Kolmas kingitus oli midagi söödavat, kuid mitte toorelt söödavat: kilogramm saagot. Aga et see poja, jälleleitud poja kingitus oli, siis ei jätnud Jensine teda silmade kõrval ka suuga sedamaid põhjalikult maitsemata. Jumal teab, kuis ta lõunasöögi õigeks ajaks ilma suurema rikketa valmis sai, aga niipea kui Jens jälle töösse oli läinud, ei püsinud emake oma kepsutava südamega enam üksinda olla, ta kutsus kapist pudeli enesele lõbuülendavaks seltsiliseks. Jooma hakkas ta pühaliku ettemäärusega, ainult vähe juua, olgugi et oli sünnipäev. Aga see ettemäärus hõre-

nes iga lonksukesega ikka udusemaks, kuni ta nähtamatu gaasina meelest kadus. Naeratades, naerdes, iseenesega juttu vestes jäi neiu Nielsen nii kaua, kuni ta vaaruvalt jalalt süngi varises. Seal puhkis ta veel rõõmsasti magada, kui poeg õhtul kella tõmbas, mida Jens mitu korda pidi legema, enne kui sisse sai.

Sellest õnnepalangust jäi Jensine hingesse pärast esimese leegitsemise alanemist õhkuva tuumana piirita õrnus poja vastu järele. Selles õrnuses, mis mitte üksnes armastatud olendi käte peal kandmisena, hellitamise ja poputamise nähtavale ei tulnud, vaid ka selles, et see olend nüüd päevadeks ja öödeks Jensine ainsaks mõtteaineks sai, et tema enese terve kehatu isik selle teise sisse täiesti ära lahtus, — selles õrnuses oli sagedasti midagi veidrat ja haiglast. Nüüd, kus iga võõrusevari nende vahelt oli kadunud, kus ema ja poja vahe nende vahel tavaliseks hakkas harinema, ei hoidnud ema Nielsenit enam midagi tagasi oma tundmusi poja vastu sõnas ja teos avalikuks tegemast. Nõnda võttis ta endale pähe, et tema Jens on äraarvamata tark ja õpetatud, et ta ulatub oma mõistuse ning teadmise nõi umbes professorite kilda, ja ta ei jätnud pojale kõige tõsiduse ning tusedusega nõu andmata, tööliseseisusele selg pöörata, et endale mõnd «kõrgemat ja kergemat» ametit nõutada, näiteks «ülemkooli-õpetajaks või millekski sellesarnaseks» hakata.

Iga kord, kui ta Jensi noorsooühingu üldistel koosolekutel diskussioonikõnelejana oli kuulnud — noor Nielsen kõneles ladusasti, see oli õige —, kahetses eideke südame põhjast, enesel vaimustusesära silmas, et seesugune suurvaim, seesugune imeolend pidi ainult vabrikutöölise olema, kuna ta õige ase oleks inimesesoo hiilgavil tipudel. Neiu Nielsenile tundus peaaegu, nagu heidaks tema poeg oma pärlid sigade ette säherduses poisikesteltis kõneldes, millega ta aga Jensi seltsimehi mitte madalamaks ei hinnanud kui iseennast, sest neil armsail koduseil õhtuil, mil ta poja õpilane oli, tundis ta tõsist kuhju tema suurest vaevanägemisest inimese kallal, kellele kõigest õpetatud tarkusest vaevalt viies osa pisut helkjamal selgusel pähe jäi. «Sa ära raiska minusuguse tööitadi kallal oma õhtut, pai pojake, vaid püüa parem puhkamisega oma keha kosutada,» palus ta enam kui ühel õhtul, ja et Jens, kes enesest suurt ei hoolinud, õppetunni varemini lõpetaks, tarvitas eit kelmust, ennast

enneaegu uniseks teha ja oma suurte haigutustega teda raamatu kallalt ära peletada. Otse tülitavaks ja tüütavaks sai ta pojale oma veidralt liialdatud hoolitsemisega tema ihulise tulu eest: iga vähegi parema suutäie hoidis ta temale, ise kas või tühja kõhtu kannatades, ning söögilauas oleks ta heameelega vist ise temale suhutoppijaks hakanud, nii väsimatult sundis ta teda taga — meelitas ja tihti härdasti paludes. Siis tuli talv ja tõi Jensile uue emaliku armupainavuse. Nüüd algas kalli poja kaitsmine, see on kinnimähkimine külma eest. See sündis kõiksuguste erakorraliste hilpudega, villastest aluspükstest ja kampsikutest peale kuni soojade sallikeste, käerummikute ja kõrvakateteni. Nende pealetuupimistega oli eit nii alaliselt ja nii visalt tegev, et Jensile jäi sagedasti meeleheitmine varaks, seda enam, et ta pidi nägema, kuid ema iseenese ihukatteliselt, niihästi soojuse kui nägususe mõttes, hoopis hooletusse jättis.

Seal sündis ühel sügisesel öhtul midagi, mis selle emaõrnuse piiritu hirmu näol viimasele tipule õhutas.

Kui nad jälle kord üksmeelselt väikese «õpilaua» ääres istusid ja poeg emale parteilehest ette luges, tuli Jensile äkki kõvem kõhahoog peale. Ta kahvatus ära ja vajutas käe suu peale, kuid sõrmede vahelt purskus veri välja ning sadas punase vihmana «Sozial-Demokrateni» veergudele ja lambi piimvalgele kuplile.

See ei olnud pärast teatud sündmust Søndermarkeni puiestikus mitte järgmine kord, et noore Nielsen'i rind verd välja heitis, vaid vabrikus töö juures oli seda paar korda kergel määral juba enne juhtunud, ilma et Jens sellest kodus emale oleks kõnelnud, kelle liialdavat muremeelt ta erutada ei tahtnud. Aga ta oli ka arsti juurde minemata jätnud; sest iga kord leidis ta, et haiguslik nähtus on sedamaid möödaminev kui ka täiesti valusaa-teta; ühtlasi oli teda tagasi hoidnud loomusunniline kartus, et ta tohtrilt midagi halba võiks kuulda saada. Pealegi oli palavik, mis käis esimese vereköhimise kannul, järgnevatel kordadel sootuks ära jäänud, ja et Jensil oma kõhu korratusega, mis talle kestvalt oli külge jäänud ja millega seltsisid ajutised südamepöörised, just nii palju tegemist oli, kui ta oma ihule enda praeguse väimse õhina puhul tähelepanu raatsis kinkida, siis ununesid veresülgamised tal paari kartliku päeva järel jälle ära.

On ehmatusi, mille halvav mõju langeb alles aegamööda inimese peale. Jensine silmitses punaseid pritsmeid laual ning lambil ja poja verist kätt ning lõuga esiosa tuielise rahuga. Lähem kehaline liigutus, mida ta ihuutas, oli istmelt ülestõusmine ja poja süngilt teki taga-olukkamina. Siis haaras ta tema käisest kinni, et tal kiube seljast tõmmata, jättis selle aga katki ja ruttas vett vett! ümisesdes kööki, kust ta kaunis pika pilgu järel ääreni täidetud veevaagnaga tagasi ilmus. See kõik tundis ilma märgatava ärevuse ja iseäralise rututa. Värima, igast liikmest vabisema hakkas Jensine alles siis, kui ta nägi selget vett vaagnas, poja loputatava suu all, kiiresti punavaks vereks muutuvat. Vaade paiskas talle misuguse ahastuse hingesse, et ta karjatades poja piha umbert kinni kahmas, ta kaela oma suudluste alla mattis ja temast alles siis lahti laskis, kui Jens, et teda vaigistada, naerma hakkas. Käterätikuga suud kuivatades lisas noormees kerge muretusega juurde, et lugu olevat vist järelegi üsna ilmsüütu: mingi veresoonekese rebenemine kõris või kopsus tugeva köhimise tõttu.

Õo tõi Jensile kerge palaviku, ja kui see hommiku eel laganes, roidunud uimasust maha jättes, järgnes pisut hiljemini läilus, mis lõppes oksendamisega. Sel lool ei läinud Nielsen täna mitte töösse, vaid ema palvel ja iseenese otsustusel haigekassa tohtri juurde. Sealt tuli ta alles lõunaks tagasi, ja väga kahvatunult. Ta püüdis oma rõhutust küll kõigest väest varjata ning kohmas emale midagi külmetumise läbi tekkinud kergest kroonilisest kopsukatarriist, mis hoolsal ravimisel peatselt mööda minevat. Kuid tema sisemine tasakaal näis nii väärdunud olevat, et ta oma osa, vähemalt ema silma ja ema kõrva kohta, liiga halvasti mängis. Natuke aega kuulatas Jensine teda terasel silmitsemisel, siis hüüdis ta nagu akilise valgustuse helgil:

«Sinu haigus on raskem, Jens! — Sul on Rasmus Jensi haigus — ära salga!»

Nielsenil oli korraka laua alt midagi otsida, ja sealt küsis ta:

«Miks sa seda arvad, ema?»

«Ka Rasmus Jens oksendas, enne kui ta mäda hakkas sülgama, ehk ta küll verd ei köhinud, ja siis — — sa värisid ju, Jens! — Vaata, kuidas sa värisid!»

Kui noormees pea laua alt üles tõstis, oli ta jume tuha-karvaline, ta suu sinine ja ta kõrvalestad kollendasid nagu vaha. Lõdisedes tõmbas ta enese tooli sisse kõssi, kuna ta põgenev pilk põrandal ümber eksis. See sisemine purustus, mida ta välimus peegeldas, lubas teda, ehk küll kõlata häälel, siiski kuiva rahuga kosta:

«Jaa, ema, mul on tiisikus, tuttav proletaarlaste haigus, milleks ma vist isalt vastuvõtliku kopsu olin pärinud. Nõnda oli tohtri arvamine, ehk ta haiguse kohta seniste tunnismärkide järgi küll veel mitte lõplikule otsusele ei jõudnud. Igatahes peame mõttega harjuda püüdma, et mina — —»

Ta jättis sõna pooleli, sest ema liikumine äratas tema tähelepanekut. Mahasirutatud käed alaspidi pihupesadega põlle peal ristas, oli Jensine keset tuba ühe paiga peal ringi hakanud tammuma. Üksainus kõikevalitsev mõte näis ta pakitsevat aju täitvat, seda ilmutasid tema hängunud vaatega silmad pahema öla poole lüngu vajunud peas. Ainust sõna, ainust viiksatust ei tulnud tal poja ilmutuse kohta üle huulte.

«Aga me ei tarvitse veel julgust ega lootust kaotada,» kõneles Jens edasi, kuna ta enesest äkitselt nagu midagi tülitavat maha raputas. «Haigus, mida mina arvatavasti põen, ei tapa ju igaühte selsamal viisil. Kuna ühed põdejad mõne nädalaga hauda lähevad, elavad teised palju aastaid, ja nii mõnedki saavad, kas arstimisest või koguni iseenesest, täiesti terveks. Tohter kinnitas mulle kõige rõhuga — ma räägin tõtt, ema —, et viimane võimalus pole sugugi nii haruldane. Hoolsal ravimisel ja enda hoidmisel, ütles ta — —»

Kuid sel lausel oli töölise suus nii irooniline kõla, et Jens ta lõpetamata jättis. Pealegi poleks ema kohta praegu küll ühelgi rahustaval sõnal mõju olnud, sest liiga selgesti oli tema hirmusse tardunud näost lugeda: Ma tean, mida ma tean! Sõna lausumata kõndis ta ringi ja ikka jälle ringi, siis puudutas ta pilk Rasmus Jeni kuju seinapildil, mispeale ta põgenedes kööki kadus. —

Nüüd algas Jensine Nielsenil meeletu, ihu ja hinge kurnav valvevõitlus poja elu järele varitseva nähtamatu vaenlase vastu. Seda majas ringihiilivat ning parajat pilku piiluvat vaenlast hakkas ta aegamööda peaaegu kehalikult nägema, kuna Jeni varstine surm talle seisvaks ideeks ajusse kinni kasvas.

Alaline kartuserahutus ei andnud talle päeval ega ööl isu. Üksinda olles võis ta töölauast akitselt üles hupata ja mitu tundi järgemööda põrandal ringi rännata, külm higi otsmikul. Vahel vajus ta käte peale toetatud peaga otseti tubaka sisse ja oigas nagu ihuliku valu käes. Mõnikord oli pealetikkuv vapustus nii rabav, et ta põlvili maha vajus, kus ta ringutavail kätel jumala ning ühtlasi Darwini ja Marxi piltide poole palvesõnu ümises. Säherdusel tujul tegi ta kadunud Rasmus Jens Hansenile niisama mõruda kui meeletuid etteheiteid, miks see õnnetuse oli pojale pärandanud! Sagedasti kippus vaesekeelse hirmutunnetega ühes õhupuudus, lämmastus peale; hingeldades, käsi lahutades jooksis ta kõiki ukse ja aknaid kambris ja köögis avama, hoolimata sissevoolavast talviest külmast. Oleks võinud arvata, et ta seesugusel hingelolul iseäranis himukas on pudelist uimastust otsima, kuid lugu oli vastupidine. Küll märkas poeg temast ka nüüd loomismärke, aga harvemini ning kergemaid kui muidu, ja raskest viinaunest tuli tal teda talve jooksul ainult üks kord äratada. Nähtus põhines osalt sellel, et Jensine sisikond naljalt enam suuremat alkoholikvantumit korraga vastu ei võtnud, vaid säärasest end vägivaldse väljahetmisega püüdis vabastada, mis seda sagedamini juhtus, et neiu Nielsen toiduvõtmise peaaegu ära oli unustanud.

Poja kodusolemisel näis ta ülemääraste hingeliste rapustuste eest hoitud olevat. Niipea kui Jens lõunale või õhtule tulles jala üle läve oli tõstnud, langes ema oleku üle varjaya kattena teatav rahukord. Ometi tuli selle katte all edasiõhkuv rahutus ainult teisel näol nähtavale. Jensine murepõdur pilk vilkus alalise uuriva luuramisega poja kogu ümber, järgnes igale tema liigutamisele, pani tähele iga tema silmapilgutamist ja suumuiutamist, hindas iga jumevarjutust ta põskedel. See varitsev valvamine kestis isegi öösiti edasi. Tavaliselt magas Jensine lundamat und ainult paar tundi enne koitu; muidu oli ta ärkvel või kiratses sondunud poolunes. Oma asemelt luulatas ta põnevalt iga kõbinat ning sahinat, mis tuli Jeni sängi poolt, luges tema kõhahoogusid ja mõistatas tema unes ägatud segaseid sõnu. Ja nagu ta ei väsinud põdejale peale käimast kõiksuguste rohitsevate rinnateedega, nii ei väsinud ta teda öösiti kõiksuguste erakorraliste vaipadega võimalikult soojalt kinni katmast, ja mille

Jens õhtul kui üleliigse tagasi oli lükanud, leidis ta hommikul siiski enese pealt, ja külmematel öödel võis see kas või ema enese ainus villane tekk olla.

Jensine hirmule poja elu eest andis hoogu veel üks ebausklikku laadi mõttemõlgend. See sarnanes tuttava emaliku väärarvamusega, et liiga terased lapsukesed surevat varakult. Nimelt ei mahtunud Nielsen emale pähe, kuidas inimene, kellel on elu kallale kippuv tõbi küljes, ise veel nii rõõmus võis olla, jah, enda isikust eemal seisvate asjade üle koguni vaimustusse ja õnnetuhinasse suutis sattuda. Ainult mõne päeva oli Jensi rõhutud olek kestnud pärast seda, kui ta arstilt hädaohu kohta, mis teda varitses, esimest korda teate oli saanud, ja ainult mõne tunni vältas see olek, kui tohter kevade poole mädase röga järgi, mida noormees köhides välja oli hakanud heitma, tema haiguse kohta lõpukindlale diagnoosile jõudis. Oli Jens esimesel puhul veel ahastusliku ohke välja tõuganud: «Ja just nüüd, kus mu elu eesmärgi ja väärtuse on saanud, tahtsin ma kaua, kaua elada!», siis ümises ta teisel puhul ainult: «Noh, siis vaja ruttu, võimalikult ruttu elada!» ning läks õhtul lustilikult vilistades oma organisatsiooni koosolekule, kus ta, nagu ta oli aivanud, Vesterbro osakonna esimeheks valiti. «Ruttu elada» tähendas Jensi keeles palju lugeda, palju õppida, ühingus, vabrikus, igal pool ametivendade ja klassiosaliste seas peaga ja suuga palju tööd teha. Nõnda elades ei unustanud ta mitte üksnes oma haigust ja selle taga varitsevat surma, vaid ilmutas pealegi päris haruldast elulust, mis ühtelugu näis kasvavat — kasvavat sel määral, kuis töölistepartei võitluses märgatavalt edusamme astus. Võidurikkad folketingi valimised ja mõni aeg hiljemini niisama õnnelikud volikogu valimised pealinnas, millede puhul Nielsen Holgeri ja teiste alaealiste seltsimeestega lendlehtede ja valimisedeliste väljalaotajana tüdimatult tegev oli olnud, tõid talle peaaegu joo-vastuseni ulatuva õnnetuju. Üht suuremat solidaarsusestreiki, mis mõne vabrikandi poolt puutööstuses toimepandud väljakutsuva lokaudi tõttu välja kuulutati, tere-tas Jens kui esimest säärast jõukatset, millest ka tema osa võis võtta, entusiastliku rõõmuga. Selle nelja nädala jooksul, mis seisak kestis, sai ta emaga, sest et streigi-kassa oli kasinalt täidetud, pitsitavat puudust kannatada; kuid see ei kahandanud tema õhinat: tühja kõhuga, aga

lää huumoriga käis ta sõber Holgeri seltsis päev päeva lörval streigivahil. Ja kui võitlus viimaks tööliste taielese võiduga lõppes, nägi ema Nielsen oma tasast ning tagasihoidlikku poega seltsimehele kaela langevat ja teda tormiliselt suudlevat, enesel ujuv sara silmades.

See kõik jäi Jensine Nielsenile, kelle hääbunud vaim ei suutnud poja evangeeliumi tuumasse tungida, niihästi kui arusaamatuks, mispärast ta mõistatusele ebaloomu-liku seletuse leidis. «Ta näeb kadu — varstist kadul!» — see usk juurdus ta haigesse hingesse nii kõvasti, et ta peaaegu imeks pani poega päevast päeva ikka veel elu-talt enda ees nähes, kuna ta eelpäeval tema surma sel-gesti ette oli tundnud. Oma pöduras kartuses läks Jen-sine nii kaugele, et poeg teda öösi, ja öö jooksul enam kui üks kord, hiljukesi enda voodi ette kuulis hiilivat, et kummargil, hinge kinni pidades, kuulatada, kas poja rind veel tõuseb ja suu õhku tõmbab.

Võib olla, et Jensi haiguse aeglane ja kergelaadiline käik emasse pikkamööda veidi rahustavalt oleks mõjuma hakanud, kui mitte üks väline sündmus keelates vahele poleks astunud.

Ühel päeval, mil Jens külmetumise tõttu raskemaks läinud kõha ja pistete pärast tööst kodus oli, tuli neile kella nelja ümber pärast lõunat üks sel tunnil üsna oota-matu külaline: Holger Rasmussen.

Pealtnäha üsna rahuline, äratas ta oma olekuga siiski Jensi tähelepanu, ja nimelt seeläbi, et ta ema kui ka poega ainult tumma käeandmisega teretas ning istetki võttes veel edasi vaikis.

«Sa näikse ju ka täna püha pidavat?»

«Jah; lõunast saadik.»

«Põhjus?»

Rasmussen viivitas vastusega. Tõmmu nahk tema muidu üsna rahulisel näol seisis isevärki pingul ja ta kokku-pigistatud huultest noore läikivmusta habemeorase all jooksis midagi tuksatavat vargsi läbi.

«Ma näen, et teie Arnoldseni trikoovabrikus sündinud õnnetusest veel midagi ei tea,» algas ta siis mahalöödud pilgul ning kuival toonil. «Täna kell pool üksteistkü-mend enne lõunat on vabriku uues osakonnas, mille hoone paari nädala eest valmis sai, üks majakord sisse lange-nud. Surnuid kolm, vigastatuid viis. Surnute seas on ka Dagmar Spreckelsen.»

Teade kopsatas mõlemale pealtkuulajale nii järsult pahe, et neil ainult silmadest ehmatushüüe tungis.

«Töölised pannud juba tunaeile ja eile tähele, et lakke oli kahtlasi praokesi tekkinud ning siit ja sealt pisut krohvi maha pudenenud,» jutustas Holger edasi. «Keegi neist teatanud seda kontoris, kuid härra Marten Arnoldsen vastanud talle: Vaadaku aga järele, kas ta enese ülemine kord mitte pudenema ei hakka! Ikka ja alati see erutav tondinägemine tööliste poolt! Hoonega olevat tarvilised raskuseproovid ära tehtud, enne kui ta kõlvulisena ametlikult tarvitusele võetud — jäetagu teda siis niisuguste ninatarkustega tülitamata! — Kakskümmend neli tundi hiljemini kukkus lagi sisse.»

«Dagmar! Väike naerja Dagmar!» sosistas Jens Nielsen, ainiti õhku vahtides.

«Ma käisin teda vaatamas. — Ei ma tundnud teda ära. — Tal ei olnud enam silmnägu! — —»

Holger Rasmussen oli üles tõusnud ja kõndis korra edasi-tagasi. Äkitselt viskus ta selili Jensi sängi, ja nüüd järgnes midagi kohutavat. Krambid kiskusid ta keha kokku, ta käed rusikasse. Silmamunad tikkusid tal valendades pealuu seest välja ja suuäärtele ilmus verine vaht. Siis hakkas ta lõõtsutama. Ta lõõtsutas nagu vihane võitleja liiga tugeva vaenlase küüsis. Ja metsik lõõsk, mis ta hinges mässas, pani ta vabisema pealaest jalavarvasteni.

See kestis mõne minuti, siis hüppas ta üles ja läks jumalaga jätmata minema, nagu rohekashall, silmavalged veripunased. — + —

Sellest tunnist peale hakkas Jensine Nielsen kartma, et tema poeg mõne õnnetuse läbi vabrikus veel varemmini otsa võiks leida kui tiisikuse läbi. Nii lapsik kui see mõte ka oli, ta kasvas tema peas kõikumata kindlaks usuks, mille eest ta endine hirm üsna tagaseina nihkus. Kui ta ka mitte just ei arvanud, et nüüd ka Ruprecht & Adamseni juures majakord sisse langeb ja Jens Nielsen enese alla matab, siis arutas ta endale siiski sada muud võimalust ette, kuid jooksvate masinate vahel liikuv tööline, pealegi põdur ja närvlik tööline, elu võib kaotada. Jensine silma ette sigis piinapilt, mis talt enam ei taganenud, mis teda ööd ja päevad taga kihutas — pilt, kuidas talle ta poeg purustatud liikmetega ja äratuntamatu silmnäoga elutult koju kantakse. Selle viirastuse kohutusel kähvas ta öösiti unest karjatades üles ja jooksis päeval

tema piitsutusel mitu ja mitu korda aknast alla vahtima. Oma töö ja talituse jättis ta hooletusse, laskis söögid käest rikki minna, mõne lõuna aegu polnud ülepea midagi laual — — Jensine Nielsen üle valitses ainult veel poja arm.

Ühel õhtul, kui Jens paari ametivenna seltsis töölt tuli, puutus ta Helgolandil uulitsas emaga kokku, kes temale nihtavasti vastu oli tulemas.

Ema oli viinastunud. Ta tuikus kergesti. Juba kilkas tal mitu last sabas ja möödaminejad jäid seisatuma. Jens nägi teda pikema aja takka nõnda ning uulitsal esimest korda. Kuna ta temaga, teda käsivarrest hoides, kodu poole sammus, ümises õnnetu ühtesoodu: «Ma nägin sind verise peaga! Ma nägin sind verise peaga!» Trepist viis poeg ta poolkandes üles. Toas sängitas ta tema kohe magama.

Kui noor Nielsen järgmise päeva lõunaks koju tuli, leidis ta ema ootamata kombel lugemislauas istumas. Tema tulekut ta ei kuulnud, tema kõne peale ta ei kostnud.

Jensine Nielsen vahtis kustunud silmadega nagu täis põnevust midagi oodates poja kolme isa poole üles, kuna ta ristas käed äkitselt seisma jäänud südame vastu olid surutud.

Toimetaja märkus: Käesolevas väljaandes on kohanimedega õige- kirjutus viidud vastavusse romaanis kujutatud tegevusaja nimekasutusele.

SÜÜDLUS JA LUNASTUS

Romaani «Lunastus» kirjutas Vilde paguluses 1908. aasta sügiskul. Nii nagu enamik Vilde ilukirjanduslikust loomingust ilmus see kõigepealt ajalehe joonealusena («Virulane» 1909 nr. 225 jj. ja 1910 nr. 2 jj.). Eri raamatuna avaldati «Lunastus» J. Reevitsa kirjastusel 1910. a. (tiitellehel 1909).

Kui jälgida Vilde poliitilise pagulaspõlve rännukaarti, selgub, et see rahutu periood ei pakkunud soodsaid tingimusi «Lunastuse» taolise keskendatud ja üksikasjaliku elukujutusega romaani kirjutamiseks. Põgenemine algas kirjanikul 1905. a. Tartust, viis läbi Peterburi Soome, sealt Rootsi, Taani ja Berliini kaudu Zürichisse. Siis uuesti Helsingi, aastane vahepeatus Kopenhaagenis, millele järgnes taas ühest palgast teise reisimine — Nürnberg, München ja Stuttgart. Viimasesse jäi Vilde peatuma ligi kaheks aastaks ja siin valmiski tal romaan «Lunastus», mis suures osas põhineb 1906–1907 Kopenhaagenis veedetud aasta muljetel ja tähelepanekutel.

Pagulasaastatel oli ka oma positiivne külg: vahetu ja tihe kontakt Lääne-Euroopa poliitilise ja kirjanduseluuga. Püüd avaramate horisontide poole avaldus Vilde juba 1890-ndate aastate algul, mil ta tee viis esmakordselt Tsaari-Venemaa umbsetest oludest vabameelsemasse läände, kus kirjanik avardas oma eruditsiooni mitmepalgelise sotsiaal-poliitilise ja kirjanduselu jälgimisega, elades ennekõike kaasa naturalistliku draama läbimurdele Berliini teatrilaual. Need mõjutused peegeldusid esmalt romaanides «Külmale maale» (1896) ja «Raudsed käed» (1898), mis olid eesti kirjanduse kontekstis uudsed nii aineala kui ka ideeliste lähtekohtade poolest. Nendesamade uudsete joonte poolest paistab silma ka romaan «Lunastus», esimene teos eesti kirjanduses, milles nii laiaulatuslikult on võetud vaatluse alla prostitutsiooni ja naise õigusetuse teema ning esmakordselt kujutatakse töölise klassiteadvuse kujunemist, kuigi mitte kodumaiste eeskujude põhjal. Uudse joonena lisandub «Lunastuses» veel ka tegelaste süvendatum psühholoogiline käsitlus.

Pöördumine taas proletariaadi teema juurde Tsaari-Venemaal valitseva poliitilise reaktsiooni tingimustes tõendas Vilde tahet jätkata aktuaalsete sotsiaalsete probleemide kirjanduslikku käsitlemist, kusjuures ideelis-poliitiliste järelduste tegemises läheb Vilde «Lunastuses» kaugemale kui «Raudsetes kätes». Tõelisteks proletariaadi kirjanikeks pidas Vilde Maksim Gorkit ja Martin Andersen Nexøt, iseenda võimetes töölisele kujutada ning proletarilase hingeelu tabada on ta aga kahelnud: «Teadagi võib ka mitteproulariadist tärnitud kirjanik töölise elust enam kaudsete muljete ja nähtuste kaudu loetavat kirjutada, aga tal ei ole kerge proletarlikku hinge nii soojalt tabada kui andekal proletarlikul kirjanikul. Minu endagi käsi on sotsialistlikkude tööde loomises nõnda käinud, et mul tunne oli, et ma tõenäolikkude ei suuda pakkuda, et mõndagi puudub, mis ei tohiks puududa.» (Vilde 1930. aastal ilmunud artiklist «Rohkem loovat tööd, vähem

teoretiseerimist».) Analoogiat iseendaga näeb ta E. Zolas ja G. Hauptmannis, kes töölise elu ja võitlust suure kaasaegamisega kujutasid, kuid enam kõrvaltvaataja kui vahetu osalise seisukohalt nähtuna. Zola ja Hauptmanni eeskujule osutavad ka «Lunastuses» esinevad naturalismi sugemed, esmajoones küll teemavalik. Vilde on lähtunud sellest naturalismi põhiteesist, et ilukirjanduses ei saa olla teemasid, mis käsitlemisele ei kuulu.

Sajandivahetuse eesti kirjanikest võibki just Vilde loomingus kõige rohkem kohata naturalismi sugemeid. Ometi ei tee teemavulik ega välised kujunduslikud elemendid veel Vildet naturalistiks. Oma kunstipõhimõtete ja ideeliste järelduste poolest jääb Vilde ikkagi kriitiliseks realistiks.

Naturalismi mõjutusel jõudsid realistlikku kirjandusse paljud senised tabuteemad — seksuaalprobleemid, prostitutsioon, põhjakihvide elu kujutamine jne. töid ühiskondliku tähelepanu orbiiti ka naisküsümuse. Perekonna- ja seksuaalelu käsitleti uutest lähtekohtadest ning tauniti väikekodanlikku moraali. Sajandivahetusel kirjutatud jutustustes «Astla vastu», «Koidu ajal» ja «Naisõigused» kuulus Vilde tähelepanu ennekõike naisemantsipatsiooni päevaküsimustele, «Lunastus» seevastu vaatleb naisküsümust sotsiaalse ja moraalse õigusetuse aspektist. Vilde käsitluses on prostitutsioon ennekõike sotsiaalne pahe: mitte inimese enda pahelisus ega tema moraalne väärastumine ei ole süüdi ta lange-mises, vaid süüdi on ühiskondlikud olud, milles ta elab. Sellest seisukohast lähtudes pidigi ta tänavatüdrukut kujutama kui ebaõiglase ühiskondlike suhete ohvrit, kelle käitumine allub sotsiaalsele paratamatusele. Umbes samadele ideelistele järeldustele jõudis kirjanik juba romaanides «Külmale maale» ning «Raudsed käed», kus moraalne langus, vargus või prostitutsioon toimub kibeda nälja tagantõukel, seega ühiskondlikest-majanduslikest tegureist tingitult.

Inimesekujutamise lähtekohaks romaanis on niisiis sotsiaalne determinism. Sellele printsiibile on allutatud ka psühholoogiline kujutamine, s.t. tegelaste psüühika, elamused ja käitumine sõltuvad ühiskondlikest ja majanduslikest tingimustest. Ometi on psühholoogilisel küljel «Lunastuses» teatav iseväärtus. Hoopis muud tegurid kui sotsiaalselt determineeritud käitumine hakkavad näiteks domineerima romaanis peategelase Jensine Nielsen sõbratari Ellen Knudseni olemises ja tegudes. Aga neidsamu motive võib aimamisi tajuda ka Jensine Nielsen enda käitumises. Ei hakka tänavatüdruks ju iga vaesuses virelev naine. Ja Vilde ei kujutagi Jensinet üksnes sotsiaalse põhjuslikkuse ohvrina — ta on oma professionis vilunud, seda kergelt võttev ning kohati pahelinegi naine. Just need asjaolud tingivad väikese Jensi ahistuse, mis hiljem, kui poiss ühiskonna põlastavat suhtumist tajuma hakkab, otseseks emavastaseks süüdistuseks muutub.

Süvenenuma psühholoogilise kujutamise kõrval pühendas Vilde «Lunastuses» tavalisest suuremat tähelepanu ka ümbritseva olustiku kujutamisele. Eriti on autori vormiteadlikku ja kujundavat kätt tunda romaanis esimestes peatükkides, milles ümbritsevat tegelikkust jälgitakse suure detailtruuusega läbi erksa lapsepilgu. Ses mõttes on romaan kirjutamise meetod lähedane sellele, mida kirjanik väidab «Kogutud teoste» eessõnas (1934): «Nägin

neid väikesi inimesi aknast ja kirjutasin neist väikese romaani». See «romaan aknast» tugineb suures osas keskkonna kujutamise tõepärale ja detailirikkuse taotlusele. Ka on tekst küllastatud publitsistlikest kirjeldustest, mis tutvustavad võõra maa ja rahva kombeid, tavasid ja iseloomu.

Ometi pole autor eesmärgiks seadnud avada taani rahvuslikku karakterit ja psüühika omapära sügavutiminevalt, niisamuti nagu Taani-ainelisus ei oma teose ideelises ülesehituses seda tähendust, mis kodumaised olud teostes «Külmale maale» või «Mahtra sõda». Kohalik koloriit on «Lunastuses» vaid taustaks, millel areneb väikeste inimeste tragöödia, inimeste, kelle psüühika ja mõtte-maailma avamisel tugineb kirjanik ennekõike mõttekujutuslikule algele. Võime öelda, et olustik on romaanis küll Taani-aineline, tegelased, probleemid ja ideeline sisu aga üldinimlikud.

Võrrelduna romaani alguspeatükkidega on teose lõpuosa, mis kujutab Jensi täiskasvanuks saamist ja uutele maailmavaatelistele tõekspidamistele jõudmist, küllaltki konspektiivselt kirja pandud. Arvestades seda ideelist kaalu, mis on Jensi jõudmisel töölisliikumisse, oleksid need tekstikohad väärtunud pikemat läbikirjutamist. Me saame kuulda, et Jens käib nüüd kõneõhtutel ja kursustel, võtab osa vaidluskoolesõnakutest, osaleb aktiivselt töölisnoorsooühingus ning loeb ja uurib innukalt sotsialistlikku kirjandust. Oma töölaua kohale riputab ta Marxi ja Darwini pildid, mis tähistavad seda ideedevälja, mille mõjutusel Jensi uus elu kulgeb. Jensi vaimse kujunemise probleemidesse ei lasta aga põhjalikumalt sisse vaadata — kõike seda on kujutatud ja nähtud ema pilgu läbi, kellele, poja vaimsed otsingud jäävad vähemõistetavaks ja kaugeks. Suurelt osalt on see tingitud kompositsioonilisest printsipist — vaatepunktide muutumisest. Kui romaani algusosas nähakse kõike ümbritsevat läbi poja lapsesilmade, siis lõpuosas läbi ema silmade, kelle süütunne poja ees päevast päeva aina süveneb, olgugi et ta on oma endisest ametist ammugi loobunud.

Sotsialismideedesse süvenemise mõjul toimub otsustav pööre Jensi suhtumises emasse — ta hakkab hoopis teisiti nägema ema varasema käitumise tagamaid. Need taandab ta täiel määral sotsiaalsele determineeritusele, ebaõiglasele ühiskondlikule korrale, mis ise seda kõlvatust sünnitab, mida ta hukka mõistab: «Sest ma olin sõge, aga olen nüüd nägijaks saanud! Mitte enam korralageduse õnnetu ohvreid ei mõista ma hukka, vaid korralagedust ennast ja tema valekeelsust, millega ta neab kõlvatust, mida ta ise sünnitab. Sest mida sina ekslikku oled teinud, ema, seda oled sa sunduslikult teinud, seda oled sa teinud ühe ühiskonna liikmena, millel kõlblat jõudu ega tahtmist ei ole oma liikmete töötavat enamikku nälja eest kaitseda.»

Selles seisnebki teose ideeline mõte: ema pole poja silmis enam süüdlane, vaid süütu kannataja. Lunastus tuleb aga poja arenenud sotsiaalse teadlikkuse läbi, mille ta omandab teadusliku sotsialismi ideedesse süvenemise kaudu. Siin on kontsentreeritult koos romaani ideeline tuum ja kirjaniku enda poliitiline programm.

Vilde tegelane ärkab teose lõpus sotsiaalsele küpsusele, jõuab senise ebateadliku mõtestamata eksistentsi juurest eesmärgikindla eluni, millele usk tulevikku annab hoopis uue, sügavama ning

tsikliku elu raamest väljaulatuva mõtte. Siin on juba selgelt olemas Vilde ühe hilisema novelleti «Kui tuli tähendus» (1917) ideeline sisu: töölikond tunnetab oma klassi ühiskondlikku jõudu ja tähendust. Just selline sihiseade romaani lõpus annab muidu süngele ja traagilises tonaalsuses väljapeetud teosele optimistlikuma lõppakordi.

Romaani «Külmale maale» sümbolse puändiga võrreldes on «Lunastuses» sotsiaalse võitluse konkreetse programmiga palju kaugemale mindud. Ometi on romaani kandval sotsiaaldemokraatlikul töölisideoloogial tulevikulootuste jagamise kõrval veelgi konkreetsem ülesanne täita, nimelt aidata inimesi nende kannatuserohkes elus just nüüd ja praegu. On ju selle õpetuse teene, et poeg leiab tee ema juurde tagasi ning et piinavad suhted ema ja poja vahel muutuvad taas armastuseks ja teineteise hoidmiseks. Isenda ja oma elu nägemine vaimselt avaramas perspektiivis — vahest just selles on teose positiivseim idee.

Romaani loomine langes aega, mil Vilde hakkas rohkem tähelepanu pühendama oma teoste kunstilisele viimistlusele. Uudsenä mõjub «Lunastuses» loobumine keerukast süžees, paljudest tegelastest ja põnevast sündmustikust. Autor püüab oma ideelisi järeldusi tuletada kujundlikust elukäsitlusest. Süžee on selgejooneline ja lihtne, keskendunud peamiselt kahe tegelase elusaatusale. Vaatlusviis on detailne, tegelaste psüühikasse sisseelamist taotlev, pakludes sellisena uut kvaliteeti Vilde varasema loominguga võrreldes. Oma laadilt on ta ka otseseks eelkäijaks psühholoogilisele romaanile «Mäeküla piimamees». Seejuures ei ole tegelaste psüühikasse süvenemine ning olustikulise tagapõhja väljamaalimine omaette väärtus ega eesmärk, vaid allutatud ideeliste eesmärkidele.

Ilumismisjärgses kriitikas ei leidnud teos soodsat vastuvõttu. Friedebert Tuglas ei hinnanud romaani kunstilisest seisukohast ning süüdistas Vildet «moraalses pornograafias» ning moraliseerimises, ka naturalistlike detailide liigeses kuhjajamises. Romaani enda tekst ei paku neile etteheidetele tõsisemat katet. Kuidas olekski Vilde saanud kirjutada inimese kannatust ja alandust, näitamata viletsust, häbi ja räpast elu, mis neid kannatust põhjustab? Ka ei ole ta moraliseerimise pinnale laskunud, vaid taotlenud objektiivse kõrvaltvaatleja positsiooni. Ometi ei ole ta peitnud oma kaastunnet, osavõttu ning viletsa ja kannatava inimese õigeksmõistmist. Mõistva suhtumisega on kaasnenud tegelaste mõningane idealiseerimine — Jensine Nielsen näeb kirjanik ta pidevat igatsust puhtama, parema elu järele, oma perekonna loomise soovi, mis aga oludest tingitult ei realiseeru. Jensine Nielsen on üks paljudest traagilise elusaatusega naistest Vilde loomingus. Tema eelkäijad olid Väljaotsa Kai romaanist «Külmale maale» ja «Raudsete käte» Juuli Luik. Juba nende kannatuserikka elu kujutamine seisab kõrgemal kitsalt moraliseerivatest otsustustest.

Töölisolustikku, inimpsühholoogiat ning kõlbelis-sotsiaalseid probleeme kujutava romaanina on «Lunastusel» kindel koht Vilde romaanimõõn. Teos on ühtlasi teerajajaks Vilde hilisema psühholoogilise suunitlusega loomingule ja ka eesti 1920-ndate aastate sotsiaal-olustikulisele romaanile.

SISUKORD

Esimene peatükk
Väikese Jens Nielsen päev
5

Teine peatükk
Väikese Jens Nielsen öö
21

Kolmas peatükk
Väike Jens Nielsen protestib
31

Neljas peatükk
Väike Jens Nielsen käib koolis
40

Viies peatükk
Hans Kaspar Jebbesen
54

Kuues peatükk
Jens, mitu isa sul on?
62

Seitsmes peatükk
Inimesel peab lähedust olema!
76

Kaheksas peatükk
Jebbeseni pärandus
84

Üheksas peatükk
Jens Nielsen maksab emale kätte
96

Kümnes peatükk
Nende esimene armastus
108

Üheteistkümnes peatükk
Jens Nielsen puhas õnn
125

Kaheteistkümnes peatükk
Evangeelium
140

Kolmeteistkümnes peatükk
Lagunemine
152

Süüdlus ja lunastus
162

Vilde, E.

V62 Lunastus. — 7. tr. — Tln.: Eesti Raamat, 1988. —
168 lk. — (Sari «Eesti romaanivara»).

ISBN 5-450-00231-9

Eesti kirjandusklassiku Eduard Vilde (1865-1933) paguluses kirjutatud ja
esmakordselt 1909. a. ilmunud noore taani tööliste kujunemisromaan, milles
näeme, kuidas ja miks algas Jens Nielsen klassiteadvuse ärkamine.

V 4702700100-304
901(15)-88 213-88

84.3E

Серия «Эстонский роман»

Эдуард Вильде

ИСКУПЛЕНИЕ

7-ое издание

На эстонском языке

Художник-оформитель Х. Керсна

Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Тоimetaja E. Onton. Kunstiline toimetaja M. Raid. Tehniline toimetaja
R. Lillema. Korrektor M. Kivilo.

Lõduda antud 14. 01. 88. Trükkida antud 26. 05. 88. Formaat 84×108/32. Trüki-
paber nr. 1. Kirj: žurnalnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 5,25. Tingtrüki-
poognaid 8,82. Tingvärvitõmmiseid 9,12. Arvestuspoognaid 9,25. Trüki-
arv 30 000. Tellimus nr. 145. Hind rubl. 1,10. Kirjastus «Eesti Raamat»,
200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Ühiselu», 200001, Tallinn,
Pikk 40/42.